

memo

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

2013 / 1

MEMO 2013/1

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

Vedoucí redaktorka / Senior Editor: Naděžda Morávková (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Redakční rada / Editorial Board: Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Michal Louč, (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Marie Fritzová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Redakční okruh / Editorial Advisory Board: Zdeněk Beneš (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague), Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Doug Boyd (University of Kentucky Libraries, Lexington, U.S.A.), Ivo Budil (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Mónica Patricia Cadenas Erazo (Lima, Peru), Ismail Demircioglu (Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey), Panos Dimisianos (Corfu, Greece), Karel Foud (Národní památkový ústav Plzeň / State Conservation Pilsen), Blažena Gracová (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Albert van Jaarsveld (University of Zululand, KwaDlangezwa, South Africa), Bohumil Jiroušek (Jihočeská univerzita České Budějovice / University of South Bohemia, České Budějovice), Jan Kumpera (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Dana Musilová (Univerzita Hradec Králové / University Hradec Králové), Radikobo Ntsimane (University of KwaZulu-Natal, Pietermaritzburg, South Africa), Nina Pavelčíková (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Jiří Petráš (Jihočeské muzeum České Budějovice / Museum of South Bohemia, České Budějovice), Valeria Rotershteyn (Moscow Economic School, Moscow, Russia), Karel Řeháček (Státní oblastní archiv Plzeň / State Regional Archives Pilsen), Michael Sesling (Audio Transcription Center, Boston, U.S.A.), Petra Schindler (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Ibrahima Thioub (Cheikh Anta Diop University, Dakar), Marta Ulrychová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Urbášek (Univerzita Palackého Olomouc / University of Palacky, Olomouc), Lukáš Valeš (Newton College, Brno), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Bohdan Zilinskyj (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague)

Grafická úprava / Graphic design: Petr Lobaz, Marie Marhounová

Vydavatel / Publisher: Pro SOHI Plzeň vydává viaCentrum s.r.o., Ztracená 34, Olomouc, 772 00

Adresa redakce / Address of Editors: Středisko orální historie SOHI při Katedře historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 306 19, Česká republika
Telefon: +420 377 636 603

E-mail: moravkov@khi.zcu.cz

Online verze dostupná z URL / Internet Access: <http://sohizcu.eu/> a www.oralhistory.cz

© Naděžda Morávková

©SOHI, Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni

©viaCentrum s.r.o.

Evidence MK ČR pod číslem E 19999

ISSN 1804-753X (Print)

ISSN 1804-7548 (Online)

Vychází dvakrát ročně

Časopis objednávejte na adrese redakce / Order at journal editors

Ročník 3, číslo 1, 2013

OBSAH / CONTENTS

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Hic sunt leones/Hic sunt leones (<i>Naděžda Morávková</i>).....	3
--	---

TEORIE A METODOLOGIE ORÁLNÍ HISTORIE / THEORY AND METHODOLOGY OF ORAL HISTORY

Ochota vzpomínat na šoa. Zamyšlení nad vybraným aspektem historické paměti přeživších, kteří poskytli pro archiv USC SFI rozhovor v českém nebo slovenském jazyce./ Willingness to remember the Shoah. Reflections on certain aspects of the historical memory of the survivors, who provided the interview for archives USC SFI in Czech or Slovak language (<i>Milan Hes</i>).....	5
--	---

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES

JUDr. PhDr. Karel Vaš. Vybrané části z životního příběhu/ JUDr. PhDr. Karel Vaš. Selected parts of Biographical Story (<i>Martina Pířlová</i>).....	29
---	----

Reemigranti na Ašsku se zaměřením na dosídlence z Rumunska/ Re-emigrants in region of Aš with a focus on settlers from Romania (<i>Monika Zabloudilová</i>).....	85
--	----

Dýšina děkuje aneb Osvobození americkou armádou/ Dýšina thanks or The Liberation by the American Army (<i>Tereza Koželuhová</i>).....	92
---	----

RECENZE / REVIEWS

ŘEHÁČKOVÁ, Diana. <i>Jáchymovské radiové lázně v minulosti a přítomnosti</i> . Plzeň: Karel Řeháček, 2013. 66 s. ISBN 978-80-260-4376-8. (<i>Naděžda Morávková</i>).....	107
--	-----

ZPRÁVY / CHRONICLE

I mlčení je lež - Paměť a paměti, zapomínání a vzpomínání ve školním dějepise/ Even silence is a lie - Memory and memoirs, forgetting and remembering in school history books. (<i>Dagmar Hudecová</i>).....	109
--	-----

POKYNY PRO AUTORY / NOTES FOR CONTRIBUTORS.....	112
---	-----

Prezentace SOHI.....	116
----------------------	-----

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Hic sunt leones/Hic sunt leones

Naděžda Morávková

Paměť je charakteru křehkého a v čase nestálého. Přesto bývá často tím jediným, co po uplynulé realitě zbývá. Podstatné vzpomínky jedince se většinou vážou k výrazným událostem jeho života. Také kolektivní paměť společnosti bývá zaměřena na takové zlomové momenty. Život i dějiny však jsou však tvořeny převážně řadou všedních každodenností. Z nich je minulost, stejně jako současnost, trpělivě a postupně upředena. Vzpomínat na všední, obyčejné věci je náročnější než vzpomínat na převratné události. Paměť na ně nebývá zaměřena. Přesto by zkoumání minulosti metodou oral history, tedy vytěžováním pamětnických vzpomínek, nemělo vzpomínky na všední život v minulosti opomíjet. A obzvláště by neměl být obraz všední každodennosti v minulosti opomíjen ve školním dějepise. Stalo se jakýmsi pravidlem zobrazovat socialistickou (ale např. i válečnou) minulost našeho státu pomocí témat, jež byla v dobách této minulosti zapovězená nebo tendenčně interpretovaná. Je to logické, že historie takto odčिňuje dluh sobě samé. Jenže jako obvykle dochází k druhému extrému. Minulost je nahromaděním těchto témat, jež jsou zpravidla svědectvím o jevech negativních, demonizována. Obraz, který vzniká, je převážně černý, pozitivní skutečnosti nejsou na pořadu dne. Historiografie si s tím je snad ještě schopná poradit, u školního dějepisu je to ovšem problém. Učebnice a učební pomůcky vytvoří minulost z politických procesů, antisemitismu, násilného zakládání JZD a invaze sovětských vojsk v roce 1968. Školní dítě si snadno udělá představu o tehdejší životě coby jednom velkém utrpení, o životě „otroka v okovech“. Pamětník chápe metaforu výrazu v uvozovkách, školní dítě se však v představách o minulosti pak blíží více doslovnému pojetí výrazu. Jak učinit obraz minulosti reálnější, aniž

bychom zamlčovali důležité či dokonce líčili cokoliv nerealisticky? Využijme potenciál metody oral history také ve škole. Žáci jsou při správném vedení výbornými tazateli a dokážou velmi zvědavě „vytěžit“ pamětníka. Např. rodinného příslušníka. Důležité je ovšem tazatelské aktivity s žáky připravit, zaměřit je na informace, z nichž lze potom složit co nejnázorněji obraz minula, vytvořit co nejobektivnější představu o tom, jak se tehdy žilo. Učitel se nesmí bát připustit pozitivní jevy minulosti jakkoliv negativní etapy dějin. V opačném případě dojde opět ke zkreslení historie, jen v inverzní podobě.

Vyváženost a proporcionalita informací, autenticita, stejně jako přiměřená a co nejvíce objektivní interpretace minulosti by měly být běžnými atributy dějepisářovy práce. Nebojme se směřovat mladé tazatele při práci s pamětníkem na pozitivní jevy, na problémy každodenního života v minulosti a zařazujeme je do mozaiky dějin vedle jevů, které jsou stinné a nenásledovánímhodné. Jen tak vznikne možnost přiblížit obraz, který školní dějepis vytváří v myslích žáků, co nejvíce realitě. Využijme pamětníky k „zaldnění a rozsvícení“ temných kapitol z nedávných dějin, aby se nestalo, že žáci označí příslušnou část pomyslné časové přímky nálepkou „hic sunt leones“.

TEORIE A METODOLOGIE ORÁLNÍ HISTORIE / THEORY AND METHODOLOGY OF ORAL HISTORY

Ochota vzpomínat na šoa. Zamyšlení nad vybraným aspektem historické paměti přeživších, kteří poskytli pro archiv USC SFI rozhovor v českém nebo slovenském jazyce./ Willingness to remember the Shoah. Reflections on certain aspects of the historical memory of the survivors, who provided the interview for archives USC SFI in Czech or Slovak language

Milan Hes

Abstrakt

Studie se na příkladu zaznamenaných svědectví, které byly archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education poskytnuty přeživšími holocaustu, snaží poukázat na skutečnosti, které motivovaly pamětníky k tomu, aby své svědectví vůbec poskytli a o prožitém promluvili. Text reflektuje vyprávění pamětníků, která byla poskytnuta v českém a slovenském jazyce výzkumníkům v 90. letech 20. století.

Abstract

The essay is to prove certain facts which turned into the main reason for the witnesses to share their experiences and speak about them. The survivors' testimonies were recorded and saved in the USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education. The text is a reflection of what was said to the researchers by several witnesses in the Czech and Slovak language in 1990s in the 20th century.

Klíčová slova: audiovizuální archiv – vzpomínky přeživších holocaustu – motivace ke vzpomínání na prožité

Key Words: audio-visual archive – holocaust survivors' memories – motivation for remembering the experienced

„Vzpomínka na tábory se musí stát zásobníkem informací pro naši schopnost vyznat se v přítomnosti.“

(Tzvetan Todorov)

Samozřejmost vzpomínky?

Takřka za samozřejmé považujeme skutečnost, že když doklad historické paměti studujeme, tak prostě a jednoduše existuje. Většinou nás ani nenapadne klást si otázku po tom, co by se stalo, kdyby vzpomínka nebyla přítomna, kdyby neexistovala. Je tu s námi, my čteme, nasloucháme nebo zrakem sledujeme sdělení, které nám předává. Nezapomínejme však na to, že její nositel a „vypravěč“ musel svým vědomým rozhodnutím započít s „aktem předávání“¹ vzpomínek. Jen díky jeho rozhodnutí podělit se s druhým člověkem o vlastní zážitky, jen díky pozvání další

¹ Ke způsobu uchování respektive k počátkům vybavování vzpomínek na šoa Peter Salner poznamenává: „(Vzpomínky na šoa) *pretrvávajú niekedy v manifestnej podobe, väčšinou však ostávajú latentne skryté hlboko v ľudskom vnútri.*“ In: P. SALNER, *Cesty k identite*, Bratislava: Zing Print, 2005, s. 92.

osoby do role svědka se rekonstrukce životního příběhu stává veřejně formulovaným vztahem k minulosti.

Jaká byla u přeživších šoa ochota a motivace po předání vlastní životní zkušenosti? Pokusme se na tuto otázku odpovědět prostřednictvím rozboru vybraných audiovizuálních svědectví z archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education, která byla autorem tohoto textu studována v pražském Centru vizuální historie Malach. Celkem tak bylo prostudováno 165 svědectví pamětníků v českém a slovenském jazyce. Přímé citace některých z nich jsou součástí zde představované studie.

Stručné představení Centra vizuální historie Malach (archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education)

Od počátku roku 2010² se možnost dozvědět se více zejména o událostech 2. světové války³ rozšířila pro studenty, badatele i širokou veřejnost zpřístupněním unikátní digitální databáze dvaapadesáti tisíc filmových svědectví, které jsou k nalezení v Centru vizuální historie Malach,⁴ jež je detašovaným pracovištěm Ústavu formální a aplikované lingvistiky Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Na Matematicko-fyzikální fakultě se CVH Malach⁵ nachází především proto,

² V testovacím provozu začalo Centrum vizuální historie Malach fungovat od září 2009 a oficiální otevření tohoto místa paměti proběhlo 29. ledna 2010.

³ Pochopitelně, že archiv vizuální historie USC Shoah Foundation Institute (či v našem případě přímo Centrum vizuální historie Malach) nenabízí výpovědi pamětníků jen k období let 1939 až 1945. Můžeme však konstatovat, že přibližně 60% z celkového času všech zaznamenaných rozhovorů se tomuto období věnuje.

V souvislosti s touto skutečností si možná také položíme otázku, zda se v případě svědectví pamětníků pro USC Shoah Foundation Institut jedná o interview či o životopisný příběh. Zcela běžně je v tomto vizuálním archivu používáno slovo „interview“, ale pamětníci mají během vyprávění možnost hovořit o svém životě před „klíčovými událostmi“ 2. světové války a pochopitelně také pokračují v rozhovoru i o tématech, která jsou na časové ose již mnohdy velmi vzdálena od čtyřicátých let XX. století. Prakticky se tak řada z vyprávějících dotýká „žhavé současnosti“ a nikterak to rozhovoru neubírá na jeho kvalitách.

⁴ Pochopitelně je možno připomenout i symbolické označení, kdy pod slovem Malach se „skrývá“ (také) v hebrejštině slovo „anděl“, ale také „král“ či „kralovat“.

⁵ Aktualizované informace o CVH Malach také k nalezení na webových stránkách: <http://www.ufal.mff.cuni.cz/cvhm/> (ověřeno k 7. 2. 2012)

že je svým způsobem logickým vyústěním projektu, který se zabýval „*možnostmi rozpoznávání řeči a vícejazyčné extrakce informací (Multilingual Access to Large Spoken Archives)*... (...)...*projekt proběhl mezi lety 2002 – 2007.*“⁶ Právě na tomto výzkumném úkolu, který přímo souvisel se zpracováním a zveřejněním nahrávek přeživších z Institutu USC Shoah Foundation, se odborníci z Matematicko-fyzikální fakulty významnou měrou podíleli.⁷

Myšlenka sbírat a zpracovávat svědectví přeživších a poskytnout je k dispozici veřejnosti v podobě, kterou dnes prezentuje také pražské Centrum vizuální historie Malach se zrodila již v roce 1994. Tehdy známý americký režisér Steven Spielberg po natáčení filmu „Schindlerův seznam“ podnítil založení organizace s názvem „Survivors of the Shoah Visual History Foundation“ (později „Institut USC Shoah Foundation“), jejíž hlavním posláním bylo od prvopočátku shromažďování audiovizuálních svědectví o zločinech šoa. Cíl byl v zásadě jediný, sesbírat co nejvíce vyprávěných vzpomínek – od co největšího počtu přeživších.

Od roku 2006 je Institut USC Shoah Foundation⁸ součástí College of Letters, Arts & Sciences na Univerzitě Jižní Kalifornie (University of Southern California) a plným jménem se tato instituce označuje jako USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education. „*Tato změna názvu odráží rozšířenou misi Institutu: překonávat předsudky, netoleranci a fanatismus – stejně jako utrpení, které způsobují – prostřednictvím vzdělávacího využití svědectví z archivu Institutu.*“⁹

⁶ Interní prezentace Centra vizuální historie Malach ve formátu PowerPoint označená jako „*Centrum vizuální historie MALACH a Archiv Institutu USC Shoah Foundation*“. Prezentace poskytnuta dne 19. 11. 2010 pracovníky CVH Malach. Osobní archiv autora.

⁷ Připomeňme rovněž práci vědců z Katedry kybernetiky Fakulty aplikovaných věd Západočeské univerzity v Plzni.

⁸ Aktuální informace pravidelně Institut zveřejňuje také na webových stránkách: <http://www.colege.usc.edu/vhi/> Pro uživatele, kteří mají zájem o české jazykové prostředí také: <http://www.colege.usc.edu/vhi/czech/> (ověřeno k 22. 12. 2012)

⁹ Interní prezentace Centra vizuální historie Malach ve formátu PowerPoint označená jako „*Centrum vizuální historie MALACH a Archiv Institutu USC Shoah Foundation*“. Prezentace poskytnuta dne 19. 11. 2010 pracovníky CVH Malach. Osobní archiv autora.

Prezentovaný archiv nahrávek¹⁰ představuje s celkovou délkou 105 000 hodin videomateriálu¹¹ jednu z největších digitálních knihoven na světě.¹² Centrum vizuální historie Malach je jedním z míst, odkud je možno získat přístup do archivu, který schraňuje jinak těžko představitelného množství 135 terabytů počítačových dat. Doplňme rovněž, že tyto audiovizuální nahrávky z let 1994 až 1999 byly získány proškolenými pracovníky.¹³ Archiv se však rozrůstá i v současné době, kdy jsou například pořizovány nahrávky s přímými svědky genocidy v africké Rwandě.¹⁴ V převážné většině shromážděných nahrávek se v případě audiovizuálního archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education (respektive CVH Malach) jedná o výpovědi židovských přeživších a „časovým středobodem“ vyprávění

¹⁰ V dalších poznámkách místo plného znění odkazu na archiv vizuální historie USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education bude dále používána převážně zkratka „VHA USC SFI“. Všechna zde citovaná audiovizuální svědectví byla shlednuta v pražském Centru vizuální historie Malach. Databáze pamětníků archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education rovněž k dispozici na webových stránkách: <http://tc.usc.edu/vhitec/%28S%28j0yy51452s01yl553aclayjt%29%29/default.aspx> (ověřeno k 22. 12. 2012)

¹¹ Naprostá většina z tohoto videomateriálu je opatřena plnou indexací.

¹² V čistě teoretickém případě můžeme konstatovat, že jedinec který chce všechny tyto nahrávky zhlédnout a věnoval by této aktivitě ze svého času 8 hodin denně (při pěti „pracovních“ dnech v týdnu), by potřeboval na studium záznamů téměř 60 let. To ovšem za předpokladu, že mu nečiní potíže studovat svědectví v jazycích, v kterých pamětníci rozhovor poskytli.

¹³ Na proběhlé školení (v Praze roku 1996) pro USC Shoah Foundation Institute vzpomíná ve svém textu například psycholog a psychoterapeut Ivan Kamenský, který následně v letech 1996 až 1998 moderoval celkem pětadesát rozhovorů s přeživšími šoa na východním Slovensku. In: I. Kamenský, *Čo spôsobil a zanechal holokaust v psychike preživších a ich potomkov*, in: E. Jírová (ed.), *Trauma, řád, identita*, Praha: Rafael institut – GplusG, 2008, s. 132. Na projektu se účastnilo celkem 2300 moderátorů. Někteří vedli jen několik rozhovorů, jiní i několik desítek interview. V České republice působilo v projektu USC Shoah Foundation Institute moderátorů osmatřicet. Také se jednalo o tisíc kameramanů, z kterých šest působilo při sběru vzpomínek na území České republiky. Nahrávky byly pořizovány na „běžné“ videokazety (VHS) a na jedno svědectví o délce cca 120 minut připadaly čtyři analogové kazety. Pochopitelně existovala svědectví kratší i delší.

¹⁴ „*Memories of the Rwandan Tutsi Genocide*“ In: PastForward – The Newsletter of the USC Shoah Foundation Institute, Summer 2008, s. 6-7. Také na tomto příkladu je patrné, že hlavním současným cílem USC Shoah Foundation Institute není jen uchovávat vzpomínky pronásledovaných z období 2. světové války. Rovněž má tato instituce značný zájem na tom, aby na příkladech v současnosti stále existujících příkladů netolerance, xenofobie apod., byly tyto jevy dokumentovány a především za pomoci vzdělávacích aktivit také pozitivně překonávány.

pamětníků jsou pochopitelně události šoa. Obsaženy a zpřístupněny jsou však rovněž interview perzekuovaných homosexuálů, Svědků Jehovových, politických vězňů či Rómů. V databázi lze však taktéž dohledat rozhovory s osvoboditeli nacistických táborů či s účastníky soudů s válečnými zločinci.¹⁵

Je rovněž důležité zmínit, že na nosičích elektronických dat, které jsou instalovány v prostorách Matematicko-fyzikální fakulty UK, jsou badatelům bezprostředně k dispozici (takřka všechna) svědectví v českém, slovenském, a relativně nově také v polském jazyce. Pakliže má „badatel“ zájem o záznamy z dalších čtyřiapadesáti zemí,¹⁶ či přesněji řečeno o svědectví v dalších třiceti jazycích, jednoduše si je v aplikaci elektronicky „objedná.“ Následně mu jsou ve stejné digitalizované podobě „doručena“ z americké „centrály“. Pověštinou se jedná o operaci, která zabere jen několik minut. Zcela výjimečně jde o proces delší (a to v řádu hodin). Na území České republiky bylo v průběhu nahrávání v 90. letech minulého století pořízeno celkem 566 rozhovorů, na Slovensku 656 rozhovorů. Přičemž z oněch přibližně dvaapadesáti tisíc pamětníků, kteří se rozhodli poskytnout Institutu USC Shoah Foundation interview, uvedlo celkem 4 557 osob jako svou rodnou zemi Československo.¹⁷ Pochopitelně si však vzpomínající mohli vždy vybrat jazyk, v kterém své svědectví poskytnou. Lze tedy dohledat svědectví, která vznikla za hranicemi obou republik bývalého

¹⁵ Statisticky vyjádřeno lze kategorie svědectví, kterými převážně k tematice druhé světové války (nacistické perzekuce) vizuální archiv Institutu USC Shoah Foundation (a tím i pražské Centrum vizuální historie Malach) disponuje přehledně rozdělit takto: a) židé – 49 000 rozhovorů, b) zachránci a poskytovatelé pomoci – 1 100 rozhovorů, c) Romové a Sintští Romové – 400 rozhovorů, d) svědci osvobození nacistických táborů – 360 rozhovorů, e) političtí vězni – 260 rozhovorů, f) Svědkové Jehovovi – 80 rozhovorů, g) účastníci soudů s válečnými zločinci – 70 rozhovorů,

h) přeživší a svědci programů eugeniky – 13 rozhovorů, i) homosexuálové – 8 rozhovorů.

¹⁶ Početně nejvíce poskytli pamětníci svá svědectví v těchto zemích: USA – 19 841, Izrael – 8 504, Ukrajina – 3 433, Kanada – 2 840, Austrálie – 2 484, Francie – 1 673, Polsko – 1 438, Nizozemí – 1 048, Velká Británie – 876, Maďarsko – 806, Argentina – 737.

¹⁷ Pokud však zadáme do „obecného“ vyhledavače databáze VHA USC SFI anglické slovo „czech“, pak je možno dohledat cca 12 500 svědectví, v kterých je nějakým způsobem vazba na český národ, Československo apod. připomínána. Může se však jednat i o velmi stručné zmínky, v kterých například pamětník hovoří o tom, že na konci války procházel dnešním územím České republiky během „pochodu smrti“.

Československa, a přesto jsou nahrávané rozhovory vedeny v českém či slovenském jazyce.

Již bylo konstatováno, že pro tuto studii bylo pracováno s vybranými svědectvími, která byla poskytnuta v českém a slovenském jazyce. V této souvislosti připomeňme, že sami přeživší si mohli vybrat komunikační prostředek, pomocí kterého v rozhovoru odpovídali na otázky, které jim byly kladeny. Volba českého nebo slovenského jazyka byla tedy převážně volbou řeči, kterou přeživší běžně používali nebo ji kvůli adresátům sdělení použít úmyslně chtěli. Prakticky v každém zaznamenaném poselství je patrná snaha oslovit mladší generace lidí na území bývalého Československa. I když byla tedy například nahrávka pořízena v Izraeli či v USA, svobodný výběr češtiny či slovenštiny ze strany pamětníka byl významným signálem k porozumění toho, ke „komu“ vlastně svědek hovoří. Mluvčí věděl, či podvědomě cítil, že jeho sdělení směřuje do českého či slovenského jazykového prostředí, které mu je nějakým způsobem blízké a na kterém mu v jeho historické paměti záleží. Z tematického hlediska byla k rozboru vybrána taková svědectví, v kterých se přeživší šoa rozhodli během rozhovorů s tazateli významnějším způsobem reflektovat zacházení s vlastní pamětí, vzpomínkami a vyprávěním.¹⁸

Paměť těch, kteří se rozhodli mlčet

Nyní se tedy zaměříme na rozbor audiovizuálních svědectví. Při jejich pečlivém sledování zjistíme, že k nám vedle pamětníků, kteří celkem ochotně v letech minulých poskytovali svá svědectví, také promlouvají lidé, pro které nebyla komunikace o tom, co během válečné doby zažili, vůbec samozřejmou záležitostí.

Možná bude prospěšné, když však v této souvislosti budeme pamatovat na jeden možná ne zcela samozřejmý fakt. I když se řada svědků doznává v nahrávkách k tomu, že o šoa odmítala z nejrůznějších důvodů komunikovat, nakonec na rodinný rozhovor, školní besedu, novinářské interview, účast v oral history projektu atd., tito

¹⁸ Pro badatele je výhodné, že může při sledování jednotlivých nahrávek využít způsob vyhledávání pomocí klíčových slov. Studie vychází zejména ze segmentů svědectví kategorie „feelings and thoughts“.

přeživší přece jen přistoupili. Definitivně tedy nespočinuli v mlčení. Jejich paměť možná byla poněkud „ostýchavější“, potřebovala více času či změnu společenského klimatu apod., ale podstatné především bylo, že se stejně stala komunikovanou (sdělovanou) pamětí, která tím vystoupila z osobní roviny do prostoru „veřejně“ prezentovaného dialogu.

Ze své podstaty bohužel totiž neznáme a ani nemůžeme znát obsahy paměti šoa těch přeživších, kteří nikdy s nikým o vlastní minulosti nehovořili nebo ji jiným způsobem nepředali. Pochopitelně i tito lidé jsou oběti rasového násilí, i oni mají svou vlastní paměť, která by nás mohla seznámit s další variantou příběhu. Možná by se nakonec ukázalo, že doposud „nekomunikující“ přeživší mají co doplnit, že mohou leccos nového a zajímavého objasnit a třeba i uvést do dosud nepozorovaných souvislostí. Jejich paměť však s velkou pravděpodobností již navždy zůstane mlčící, uložená za hradbou nekomunikace. Je bohužel takřka jisté, že pamětníci z této „kategorie“ po sobě nezanechají (nezanechali) z vlastní vůle žádný rozhovor o minulém, jejich vyprávění nebude zaznamenáno v žádném archivu orální historie a neuslyší ho ani nikdo z jejich nejbližšího okolí.¹⁹

Paměť šoa tak (stejně jako další vrstvy generačních pamětí) má svůj „protipól“ v prostředí nikdy nevyprávěného prožitku. Hned několik faktorů, které alespoň zčásti osvětlují tento stav nepředávání prožité zkušenosti šoa v prostředí předlistopadového Československa, zmiňuje ve své práci Michaela Hapalová. „*O holokauste sa od konca vojny mlčalo 50 rokov. Nielen hanba, hrôza a pocit poníženia vyvolaný spomienkami, ale aj nemožnosť traumy transparentne a s pocitom bezpečia zdieľať na verejnosti, nedovolili väčšine preživších prehovorit' ani v intímnom kruhu rodiny:*“²⁰ I tento válečný prožitek však kdysi v podobě věznění, útěku, ukrývání atd. existoval. Jen těžko se pochopitelně odhaduje kolik procent přeživších do této kategorie „stále“ mlčících vlastně spadá. Jak také v této otázce konstatuje slovenský etnolog Peter Salner: „*Mnohí z tých, ktorí pamätajú šoa, váhajú aj dnes, viac ako pol*

¹⁹ „*Ludzie, którzy mieli straszne przeżycia, nieraz nie chcieli opowiadać o nich dzieciom i wnukom.*“ In: M. KULA, *Między przeszłością a przyszłością*, Poznań: DiG, 2004, s. 87.

²⁰ M. HAPALOVÁ, *O smútku a hrdinstve (náčrt psychologickkej reflexie príbehov prvej generácie preživších holokaustu)*, in: M. Vrzgulová – P. Salner (eds.), *Reflexie holokaustu*, Bratislava: DSH a Ústav etnologie SAV, 2010, s. 80.

*storočia 'potom', medzi podobou spomienky a úľavou zabúdania. (...) Napriek strachu zo zabudnutia nedokážu hovoriť o svojich zážitkoch ani s vlastnými deťmi. Mlčia, ale zároveň bolestne vnímajú názory (...), že na holokaust treba zabudnúť.*²¹

Na příkladu archivu USC Shoah Foundation Institute se však musíme smířit s tím, že jako badatelé, učitelé, studenti apod. budeme prostřednictvím zaznamenaných a uložených interview mít k dispozici stále jen vzpomínky těch přeživších, kteří se nakonec rozhodli promluvit. Mezi nimi pak lze rozlišovat ty, kteří dlouho nehovořili, ale stejně se nakonec odhodlali promluvit a ty, kteří s velkou přirozeností se svými vzpomínkami zacházeli v průběhu života a paměť šoa se pro ně stala součástí komunikace, rodinné paměti a mnohdy i důležitým prvkem veřejně prezentované etnické identity. Z pochopitelných důvodů nemůže žádný archiv obsahovat výpovědi těch, kteří se rozhodli rozhovor neposkytnout.

Možné členění pamětníků archivu USC SFI

Prakticky v polovině ze všech zaznamenaných svědectví v českém a slovenském jazyce, která byla autorem v archivu USC Shoah Foundation Institute studována, se pamětníci k otázce vyprávění vyjadřují tak, že začali o zážitcích šoa hovořit až v relativně „nedávné“ době (nejčastěji počátkem devadesátých letech 20. století), nebo dokonce poprvé poskytli rozhovor až tazatelům, kteří pro archiv USC Shoah Foundation Institute nahrávky pořizovali. Jedná se tedy o „skupinu“, která o šoa nevyprávěla. Druhou skupinou mezi interpretovanými svědectvími jsou naopak vzpomínky těch přeživších, kteří uvádějí, že na zážitky šoa vždy vzpomínali a se započtím vyprávění tak neměli významnější problémy.

Skupina první: po dlouhý čas mlčí

Řada přeživších se prostě „úmyslně“ rozhodla na minulé události veřejně nevzpomínat. O bezproblémovosti dopadů prožitků šoa na psychické a fyzické zdraví však bohužel nemohla v řadě případů být vůbec řeč. Přeživší žili aktivním životem,

²¹ P. SALNER, *Cesty k identite*, s. 56.

v kterém jim na vzpomínání nezbyl čas. Studovali, plnili si povinnou vojenskou službu, pracovali, zakládali rodiny atd. Nijak ani vzpomínky nevyhledávali a se svými blízkými prostě o válečných událostech nekomunikovali. „*Já jsem si řekla, že to ze své paměti vygumuju a já na to nikdy nebudu vzpomínat. Prostě nechci o tomto období života nic vědět, a když se mě na to lidé ptali, tak já jsem o tom nechtěla hovořit. Jaký to má význam neustále vzpomínat na takové hrůzostrašné věci nebo si to připomínat a já jsem na to skutečně do velké míry zapomenula. (...) Nestalo se, že bych šla na besídku a vyprávěla své zážitky z dovolené nebo festivalu nebo z nějaké srandy, co se stalo, ale určitě nebudete vyprávět příběhy, jak okolo vás vyvraždili celou rodinu. Normální člověk o tom nechce hovořit. Vždyť je to něco hrozného vzpomínat na ty všechny lidi, které zabili a jak je zabili, jak je mučili. Kdo chce o takových věcech vyprávět?*“²²

Dopady nacistické genocidy se prostě nestaly součástí rodinné paměti ani komunikace na veřejnosti. Rodiny přeživších nemělo podle svědků šoa brzdit vzpomínání. „*Když jsem se vrátila, tak jsem měla pocit, že člověk má umístěný oči tak, aby se díval dopředu. Čili pro mě byla rozhodující budoucnost, i když jsem nikdy nezapomněla na to minulé a prožité.*“²³ Měli žít „progresivně“, neměli žít minulostí. Tu již napravit ani změnit nešlo. „*Já jsem svým dětem nic nevyprávěla, já jsem chtěla myslet dopředu. Já jsem nechtěla zapomenout, ale chtěla jsem myslet dopředu.*“²⁴

Avšak ani v případě, že je samovolně započaté vzpomínání „obtěžovalo“ a trpěli některou z psychických komplikací, nemuseli nutně začít také se sdělováním svých zážitků. Jejich okolí tak sice mohlo být v situaci svědka komplikovaného zápasu, v kterém přeživší bojovali s následky šoa, ale o samotných skutečnostech, které přeživší potkaly však povětšinou jejich blízcí nevěděli téměř nic. „*Já na to vzpomínám velice často, ale s tím vykládáním to ne, protože si myslím, že nezúčastněnej člověk tuhle pravdu, kterou jsem já říkala tady..., ta je těžko k uvěření.*

²² VHA USC SFI, Z. M., ID: 11364, Segment: 67.

²³ Tamtéž, E. K.-S., ID: 23063, Segment: 91.

²⁴ Tamtéž, M. K., ID: 12522, Segment: 102.

(...) *Já, když jsem se vrátila (ve vzpomínkách), mě pronásledovaly denně takový sny, že jsem každé den někde byla u psychiatra.*“²⁵

K detailnějšímu poodhalení toho, jak z mlčení přešli pamětníci k vyprávění svého prožitku, bychom v ideálním případě museli znát alespoň část z odpovědí na níže uvedené otázky. Jakým způsobem se pamětníci odhodlávali k vyprávění? Komu vlastně začali vyprávět? Proč se k započetí tohoto aktu mnohdy dostali až po uplynutí několika dlouhých desetiletí od událostí samotných? Co je nakonec motivovalo k tomu, aby z mlčení vystoupili a pokusili se ze své paměti rekonstruovat obrysy minulosti? Jakou roli měla během svědkova vzpomínání jeho rodina? Stala se tím prvním a nejpřirozenějším prostředím, do kterého vypravěčův příběh směřoval? Ne vždy však odpovědi na tyto dotazy k dispozici máme. Mezi dlouhými léty mlčení o minulém a počátkem vzpomínání může stát krátký a intenzivní impuls, ale i dlouho existující touha konečně potlačované sdělit.

Velmi častým (a možná takřka rozhodujícím) „obecným“ důvodem, který přeživší uvádějí jako klíčovou pobídku k započetí komunikovaného vzpomínání, je změna politické situace, ke které po listopadu 1989 v Československu došlo. Počátky demokracie mohly skutečně pro řadu z židovských pamětníků znamenat naději na to, že již bude možno s jejich prožitky seznámit bez obav z případných nepříjemných následků celou veřejnost.²⁶ *„V podstatě jsem jim toho mnoho z tohoto období nezprostředkovala. Nevím, jestli to umíte pochopit. Ve mně do teď je blok. Já jsem se do sametové revoluce strašně bála.*“²⁷

V komunisty preferovaném „národním příběhu“ se totiž paměť šoa ocitla buď na jeho úplném okraji nebo se nacházela zcela mimo „hlavní osu“ udržované oficiální paměti. *„Česká kultura se k tý židovský čtyřicet let nehlásila a ta mezera je tady vidět.*“²⁸ S koncem nedemokratického režimu, pro který byla při tvorbě „dějinného příběhu“ typická snaha o preferování hodnot asimilace, jednoty a ústředního třídního

²⁵ Tamtéž, H. B., ID: 11323, Segment: 166.

²⁶ Peter Salner v této souvislosti hovoří o tom, že přeživší šoa v komunistickém Československu často *„nosili na veřejnosti masku loajality s ideami vládnoucího systému.*“ Tím se vlastně podle Salnera jednalo o *„zakrývání etnickej identity.*“ In: P. SALNER, *Cesty k identite*, s.8, 11.

²⁷ VHA USC SFI, L. P., ID: 37907, Segment: 107.

²⁸ Tamtéž, M. P., ID: 32330, Segment: 58.

hlediska, se „najednou“ pro paměť šoa otevřela možnost konečně vystoupit a ve svobodném prostředí poukázat na jinakost a odlišnost osudů židovského etnika (nejen) v rovině válečné zkušenosti. Obecně se v komunisty ovládaném prostoru dostávaly oběti šoa do celkových statistik padlých druhé světové války, nikoli však (v konkretizaci životních osudů²⁹) do historického vědomí široké veřejnosti. Započít se vzpomínáním tak leckdy znamenalo začít s „pojmenováním“ obětí. *„Pořád se mluvilo o těch obětech, co byly tady za války. (...) Jenom čísla, jenom čísla a já jsem si říkala: 'Až já tu jednou nebudu, kdo si vzpomene třeba na máho tátu. Nikdo o něm už nic neví. Proč má být jenom to číslo. No a tak jsme si právě řekli, že těmhle lidem chceme dát a vrátit ta jména.“*³⁰

Zároveň však byla doba konce osmdesátých a počátku devadesátých let dvacátého století časem, kdy většina z přeživších v osobním životě přecházela z profesního života do „klidnější“ duchodové etapy života. S možností jinak strukturovaného osobního času se otevíral prostor pro bilancování prožitého a tím i pro paměť šoa. Právě doba, kdy člověk vstupuje do role seniora, je pro takovéto vzpomínání velmi typická. *„Nalezení smyslu v osobní historii člověka je zvlášť důležité v pozdním věku. Erik Erikson tvrdil, že poslední stádium lidského životního*

²⁹ O velmi nepovedené „konkretizaci životního osudu“, která nakonec rozhodující měrou přispěla k tomu, že přeživší řadu let o šoa nevyprávěla, se zmiňuje na vlastním příkladu pamětnice L. T. Po válce v roce 1947 byla v Lomnici nad Popelkou v ozdravovně. Někdo se doslechl, že prošla Terezínem a měl potřebu její příběh demonstrovat na veřejnosti. Na evidentně nepřipravenou L. T. tato (možná v dobrém myšlen snaha měla velmi nepříjemné účinky. *„Tak to vzali jako nějakou atrakci a teď mě vytáhli na balkon a celému náměstí říkali: 'Tahle ta holčička byla tři roky v Terezíně. A teď' chtěli, abych já něco řekla. A to bylo tak hrozný (ve třinácti letech). Slovo jsem ze sebe nedostala, já jsem slovo nepromluvila, já jsem nějak nemohla, mně připadali ty lidi, že s tím nemaj co dělat, a že já nevím, co bych jim říkala o tom. Bylo to ve mně uzavřený. Nějak jsem se o tom nerada bavila.“* Tamtéž, L. T., ID: 22438, Segment: 46.

³⁰ Tamtéž, M. K., ID: 12522, Segment: 104. Přeživší M. K. v této souvislosti také vzpomínala na vznik „projektu“ Tereziánské pamětní knihy. *„Účelem edice Tereziánských pamětních knih je zaznamenat jména a osudy tereziánských vězňů a zachovat památku nesmyslně zmařených lidských životů. Jejich uveřejnění je umožněno vytvořením databáze, v níž jsou shromažďovány údaje o více než 150 tisících tereziánských vězňích. Záznamy o desetitisících deportovaných a zavražděných Židech dokumentují rozsah a zřídlost konečného řešení židovské otázky a představují symbolický náhrobek těm, z nichž většina nenalezla pokojný hrob na této zemi.“* In: <http://www.terezinstudies.cz/cz2/ITI/publ/publ> (prohlédnuto 21. 10. 2011, ověřeno 10. 12. 2011).

cyklu zahrnuje úkol dosažení 'integrity', neboli uspořádání toho, čeho člověk během života dosáhl nebo čeho dosáhnout nedokázal...³¹

Přirozeně tak přichází potřeba ohlédnout se, předat životní zkušenost nebo se konečně vyznat z něčeho, co bylo „vhodnější“ (z pohledu přeživšího) během dosavadního života před okolím raději skrývat. Pamětníci dlouho o nacistické genocidě nemluvili. Především se jich málokdy někdo na minulé vůbec ptal. „*Neměl jsem zájem zbytečně mluvit, když jsem nebyl tázán.*“³² „*Neboť věřte, že těch celých padesát let se nikdo nikdy nezeptal, co se stalo v roce 1944.*“³³

Také se však v „zájmu“ vlastní rodiny snažili pamětníci chovat tak, aby jejich blízcí nebyli nijak zasaženi hrůzami šoa. „*Moje děti tohle neslyšely. Já jsem o tom nevyprávěla o těch pocitech. Nikdy to neslyšely. Nechtěla jsem jim zatěžovat duši, že já mám takovou minulost.*“³⁴ Neseznámit nejbližší s osobní minulostí, tak v očích svědka dlouho znamenalo, vlastně chtít bránit osoby, na kterých jim tolik záleželo. „*Nechtěla jsem ho (syna) zatížit mou těžkou minulostí.*“³⁵ „*Dětem jsem vlastně nic nevyprávěla. Snažila jsem se jim nevyprávět nic. Moje dcera se často ptá, to bylo poslední dobou. Jinak jsem dobrovolně nic neříkala. Nechtěla jsem je ovlivňovat nějak. Věděla jsem, že jsou určití potomci, kteří na to doplácují zdravím a psychickým stavem, tak to jsem nechtěla. Já jsem chtěla, aby měli normální život.*“³⁶ Snaha ochránit sebe³⁷ i druhé prostě dlouho převládala nad potřebou informovat. „*V mnoha případech přeživším připadalo příliš bolestné hovořit o hrůzách, kterými prošli, protože se báli, že to znovu vyvolá nesnesitelné vzpomínky. Také chtěli uchránit své děti,*“ upozorňuje psychologka Irene Bloomfieldová.³⁸ „*Pravdu vám povím. Dost nerad na to vzpomínám, neboť mi to dělá jisté těžkosti. Ne těžkosti z lovení v paměti,*

³¹ M. CSIKSZENTMIHALYI, *O štěstí a smyslu života*, Praha: NLN, 2006, s. 197.

³² VHA USC SFI, J. K., ID: 16573, Segment: 149.

³³ Tamtéž, S. B., ID: 20901, Segment: 88.

³⁴ Tamtéž, F. H., ID: 28257, Segment: 47.

³⁵ Tamtéž, K. B., ID: 20615, Segment: 101.

³⁶ Tamtéž, H. A., ID: 15674, Segment: 102.

³⁷ Tamtéž, V. K., ID: 27250, Segment: 90.

³⁸ I. BLOOMFIELD, *Léčba obětí násilí proti skupinám*, In: Jak se vyrovnáváme s holocaustem? Ed. Eliška Jírová, Praha: o. s. Tolerance a občanská společnost, 2006, s. 16.

ale člověk se trošku vrátí do té doby a má dojem, že kdybyste mi nyní změřili tlak, tak asi mám vyšší. To nejsou příjemné vzpomínky.“³⁹

Nyní (povětšinou) po velmi zralé úvaze a po dlouhém časovém odstupu od proběhlého se přeživší odhodlali seznámit s vlastním příběhem ty nejbližší a prostřednictvím audiovizuálního záznamu vlastně i „celou“ veřejnost. Opět především proto, aby své děti (blízké osoby) bránili.⁴⁰ Tentokrát před případnými projevy netolerance, které by se mohly objevit. Vlastní rodina by již zkrátka měla znát plnou minulost pamětníka. Rozhovor pro USC Shoah Foundation Institute se stal vhodným impulsem pro tento dlouho „plánovaný“ okamžik.⁴¹ Akt předání vzpomínky se zkrátka ve stáří objevuje jako velmi obvyklá potřeba. Jak také poznamenává český filozof Jan Sokol: *„Tělesnost totiž neznamená jen starost a smrtelnost, ale také naději a ‚plodnost‘, kterou se každý jednotlivý život přesahuje – v dětech i v myšlenkách.*“⁴²

Pro celou řadu svědků událostí druhé světové války však důležitým podnětem k započatí vyprávění byla změna politického prostředí v Československu. Bohužel však nikoli v čistě pozitivním slova smyslu jako „nově“ otevřeného a toleranci nakloněného prostoru, v kterém bylo po čtyřech desetiletích konečně možno svobodně hovořit, ale spíše přesně naopak. Komunistický režim, který mnohdy velmi razantně potlačoval svobodu projevu, občanská a politická práva, ze samotného principu neumožnil vedle vlastních ideologických projevů také to, aby výrazněji na veřejnosti zaznívaly politické soudy jinak orientovaných skupin. Tento nedemokratický tlak a kontrola měly za určitých okolností paradoxně i jistý efekt, který v námi sledované rovině sehrál svou nezanedbatelnou a do jisté míry také relativně „pozitivní“ roli.

S počátky demokratické obnovy Československa po listopadu 1989 byl bohužel totiž spat i nárůst (nikoli však ne vždy absolutní vznik) hnutí a sil, které začaly ve společnosti prezentovat protizidovské postoje, které svou podstatou byly a jsou velmi rasistické. Je velmi pochopitelné, že přeživší s nelibostí i obavami začali

³⁹ VHA USC SFI, P. G., ID: 17333, Segment: 105.

⁴⁰ Tamtéž, R. D., ID: 23779, Segment: 106.

⁴¹ Například: Tamtéž, V. P., ID: 21664, Segment: 86.

⁴² J. SOKOL, *Čas a rytmus*, Praha: Oikoymenth, 2004, s. 177.

tyto radikální politické projevy sledovat a také na ně reagovat. Jak ve své eseji výstižně napsal spisovatel Arnošt Lustig: „*Právo mluvit je právem se bránit.*“⁴³

Antisemitismus⁴⁴ komunistického režimu byl spíše antisionismem, či jinak vyjádřeno nenávisť vůči Izraeli, který se jako židovský stát politicky vzdálil od představ, jež s touto zemí měl ve svých plánech Sovětský svaz. Až na ojedinělé výjimky však nebyl postoj komunistického režimu vůči židům v Československu prezentací přímé agresivity, která by znejišťovala či přímo ohrožovala. To se však o neonacistických heslech, pochodech, tiskovinách apod. již rozhodně říci nedalo. Pro řadu přeživších se jednalo o velmi nečekaný, a pravděpodobně až šokující zážitek. Po desetiletích nadvlády komunistické moci, která chtěla o šoa (a židovství obecně) nejlépe mlčet a nešfířit do většinové populace tuto paměť, se otevřely možnosti k „svobodnému“ šíření názorů a to bohužel včetně těch projevů, které z principu pošlapávají lidská práva i důstojnost. Určitými skupinami tak znovunabyté svobody (včetně politického pluralismu, svobody slova, shromažďování atd.) byly jen pragmaticky zneužity k šíření nesnášenlivých, až rasistických postojů. „*Věřil jsem v pětáctýřicátém roce, že to, co máme za sebou, máme na věky věků. Bohužel jak vidíme, ta nenávisť, to opovrhování jednoho národa druhým, to je neštěstí pro naši generaci a bojím se, že i pro budoucí generaci.*“⁴⁵ S velkou pravděpodobností nebyl krátce po roce 1989 na staronové projevy rasové nesnášenlivosti ve společnosti připraven téměř nikdo. Přeživší sice naštěstí měli tyto sociálně-patologické jevy zprostředkované převážně médií, ale stejně se nehodlali s celou věcí jen tak jednoduše smířit či ji přejít mlčením.⁴⁶ Cítili ohrožení, byli také znepokojeni „útoky na paměť šoa“⁴⁷ a často se i obávali, aby nakonec rétorika netolerance nezasáhla širší vrstvy

⁴³ A. LUSTIG, *Eseje: vybrané texty [1965-2008]*, Praha: Mladá fronta, 2009, s. 48.

⁴⁴ K vývoji pojmu antisemitismus například: W. LAQUEUR, *Měnicí se tvář antisemitismu*, Praha: Lidové noviny, 2007.

⁴⁵ VHA USC SFL, V. B., ID: 24550, Segment: 115.

⁴⁶ Tamtéž, H. A., ID: 15674, Segment: 103.

⁴⁷ Takřka „vzorově“ vymezil podstatu zpochybňování svědectví přeživších šoa ze strany popíračů filozof Jean François Lyotard. V knize „*Rozepře*“ výstižně poukázal na jeden z klíčových pseudoargumentů, který je popírači využíván. Pro nás je mimořádně důležité a poučné, že se přímo týká paměti a vzpomínek přeživších. K tomu Lyotard uvádí: „*Dozvídáte se, že lidské bytosti vládnucí řečí byly postaveny do takové situace, že žádná z nich vám nemůže nyní podat zprávu, čím tato situace byla. Většina z nich tehdy zahynula, ti, kdo přežili, mluví*

populace. Proto se po desetiletích odhodlali promluvit, často nejprve v rodinném prostředí, ale rovněž také ve školách, v médiích či před záznamovými zařízeními publicistů a historiků. Zvedli tak varovný hlas, který neměl planě moralizovat, ale především se měl pokusit s velkou pečlivostí převyprávět svůj jedinečný životní příběh. „*Nehovořil jsem o svých zážitcích dlouho, snad více jak třicet let. I mé děti byly už téměř dospělé, když se od rodičů dozvěděli celou pravdu. K překonání určitého ostychu mne přiměly především neonacistické akce, které i se starými známými hesly se začaly objevovat krátce po roce 1989.*“⁴⁸

Skupina druhá: od „počátku“ vzpomínající

Přejdeme však nyní již k druhé skupině přeživších, kterou je možno z námi sledovaného hlediska vztahu pamětníka k vlastnímu aktu vyprávění, v audiovizuálních svědectvích archivu USC Shoah Foundation Institute (CVH Malach) najít. Již bylo zmíněno, že se jedná o „kategorii“ svědectví, jejichž nositelé neměli po válce žádnou větší obtíž zahájit vzpomínání na šoa. Osobní zážitek se stal „brzy“ součástí rodinné paměti. „*Nikdy se to netajilo, neboť to se dělalo v mnohých rodinách v přesvědčení, že je to uzavřená kapitola. Na co ty děti zatěžovat? Jednoduše se to zatloukalo. Já jsem byla vehementně proti tomu, neboť je to strašně důležitá část evropských dějin, židovských dějin, osudů rodinných. Vždyť byly rodiny, kde nebyli prarodiče.*“⁴⁹

Někdy se přeživší snažili, aby prezentace jejich zkušeností mohla zaznít rovněž ve veřejném prostoru. Dokonce se přeživší v některých případech na tuto skutečnost záměrně připravovali a vytvořili si brzy po válce základní poznámky (sepsané vzpomínky).⁵⁰ Ať již se mělo jednat o formu přednášky,⁵¹ krátkého článku

zřídka. Když o tom mluví, jejich svědectví se týká jen nepatrné části této situace. Jak vědět, že tato situace sama existovala? Není výplodem fantazie vašeho informátora? Buďto situace jako taková neexistovala, anebo existovala, ale v tom případě svědectví vašeho informátora je nepravdivé, neboť – buďto by měl zahynout, nebo by měl mlčet, anebo jestliže mluví, může podat svědectví jen o jednotlivé zkušenosti, kterou učinil, a zbývá potvrdit, že tato zkušenost byla složkou oné situace.“ In: J. F. LYOTARD, *Rozepře*, Praha: Filosofie, 1998, s. 27.

⁴⁸ Z dopisu pana L. E. ze dne 21. 6. 2010 z Ostravy do Slaného. Osobní archiv autora.

⁴⁹ VHA USC SFI, A. M., ID: 12056, Segment: 52.

⁵⁰ Tamtéž, B. G., ID: 27769, Segment: 81.

v tisku nebo celé vzpomínkové knihy či deníku. Ne vždy se jim však podařilo vzpomínky na šoa ve společnosti významnějším způsobem uplatnit. Podmínky, které existovaly například pro vydání knihy apod. se leckdy staly pro zveřejnění a šíření paměti šoa v komunistickém Československu takřka nepřekonatelnou překážkou. Proto vyprávění často nevykročila mimo prostor pamětníkovy domova.

V rodinách přeživších však existovalo otevřené komunikační prostředí. „*Při každé příležitosti jsem mu (synovi) vyprávěla jaké to bylo, jaké děti žily v Terezíně, jak se učily, jak žily s rodiči, vlastně nežily s rodiči, s rodiči se jenom vídaly. To jsem mu vyprávěla. Potom ta paní učitelka se mě zeptala, jestli bych chtěla přijít do školy a vyprávět ve škole. A tak jsem byla asi třikrát ve škole.*“⁵² Děti se přirozeně úměrně svému věku začínaly ptát a rodiče (prarodiče) jim poskytovali odpovědi.⁵³

Vyprávění se postupně rozvíjela a nabírala formy představení celistvého příběhu. Někdy byl tento příběh dokonce velmi názorný. „*O těchto svých zážitcích jsem často vyprávěla svým dětem. Je zajímavé, že ačkoli jsou další generace, tak myslím, že je to zajímavé. Mají k tomu vztah a prostě to dost procítí. Udělala jsem něco, co se možná některým lidem zdálo divné, ale já jsem vzala své děti do Osvětimi, se podívat jaké to bylo. Prostě jsem si řekla, že musí vědět, co bylo. (...) Prostě vím, že velmi hodně lidí se snažilo své děti uchránit od těchto informací, ale já jsem si řekla, že když jsem já mohla tu válku přežít, tak oni tu informaci přežijí určitě.*“⁵⁴ Pro řadu potomků přeživších se právě setkání s rodinnou pamětí stalo klíčové při řešení otázky vztahu k vlastní etnické identitě.⁵⁵

Pro „vyprávějící“ pamětníky šoa tak bylo celkem přirozené a převážně i logické, že když byli osloveni ze strany konkrétního oral history projektu, ochotně souhlasili a svá svědectví poskytli.⁵⁶

⁵¹ Tamtéž, G. M., ID: 42301, Segment: 68.

⁵² Tamtéž, I. D., ID: 8131, Segment: 92.

⁵³ Tamtéž, A. B., ID: 7927, Segment: 108.

⁵⁴ Tamtéž, J. F., ID: 19559, Segment: 106.

⁵⁵ Tamtéž, J. V., ID: 8149, Segment: 88.

⁵⁶ Například: Tamtéž, K. T., ID: 22292, Segment: 116.

Motivace pamětníků poskytnout rozhovor

Plánovaná struktura rozhovorů, které byly díky USC Shoah Foundation Institute realizovány, nabízela v souboru otázek přeživším rovněž možnost hovořit nejen o tom, co je k poskytnutí interview přivedlo, či o tom, jak se jejich vztah k vlastnímu vyprávění utvářel. Pamětníci také dostali možnost „vzkázat“ něco těm, kteří budou mít možnost jejich mediálně zpracované sdělení sledovat. Naprostá většina z nich tuto nabídku tazatelů také využila a vyjádřila rovněž povděk⁵⁷ (radost) nad tím, že se vůbec mohli nahrávání aktivně účastnit. Jaké byly typické „vzkazy“ přeživších těm, kteří jim budou prostřednictvím záznamu naslouchat? Na co pamětníci především kladli důraz?

Především přeživší varovali před hrůzami, kterými nedobrovolně prošli. Válečná zkušenost nacistické genocidy byla klíčovým zlomem v jejich životě. „*Domnívám se, že holocaust není problém židovský, ale problém všelidský. Holocaust se dotýká všech...*“⁵⁸ Období druhé světové války logicky chápali jako zcela zásadní. „*Chtěla bych, aby nezapomněli a aby se to nikdy nestalo, aby už nepřišel Hitler, Stalin, všechno to hrozný, co tady bylo.*“⁵⁹ Vyprávějí, aby upozornili. „*Aby už nikdy v životě nebyla válka, aby už nebyl rasismus. Kdybychom věděli, že ještě jednou bude něco takového, tak bychom na svět nepřivedli naše děti.*“⁶⁰ Varovali, aby se nepřestalo naslouchat a věřit vyprávěním těch, kteří přežili. „*Každé takové svědectví obohacuje tu mozaiku těch strašných událostí, které nesmíme nikdy zapomenout.*“⁶¹ Válka se nesmí opakovat.⁶² „*Nepřál bych jim takový život, jaký jsem prožíval v lágru, v ghettu.*“⁶³

Nemělo by se již nikdy stát ani to, aby určitá sociální skupina, etnikum či vrstva lidí byla zbavena svých práv i majetku, veřejně ponižena, označena a

⁵⁷ Například: Tamtéž, M. B., ID: 39715, Segment: 74. Také: Tamtéž, C. F., ID: 17911, Segment: 86.

⁵⁸ Tamtéž, A. B., ID: 14754, Segment: 139.

⁵⁹ Tamtéž, E. D., ID: 12056, Segment: 52.

⁶⁰ Tamtéž, K. D., ID: 13885, Segment: 81.

⁶¹ Tamtéž, A. F., ID: 20844, Segment: 126.

⁶² Tamtéž, G. B., ID: 23182, Segment: 120.

⁶³ Tamtéž, E. B., ID: 30204, Segment: 91.

v konečném důsledku likvidována. „*To byla nejméně smysluplná doba a lidé si ani neuvědomují, co tu dnes vyvádějí. To nebezpečí, co nám hrozí kvůli šovinismu, nacionalismu a fašismu. Je to stále hrozící moment v tomto našem životě, jen si to moc lidé neuvědomují a nás, kteří jsme přežili holocaust, nás je tu málo.*“⁶⁴ Přeživší chápali svůj osobní příklad jako memento před zlem. „*Nechť je holocaust dvacátého století takovým mementem pro budoucí generaci, aby období této hrůzy měla v paměti a udělala všechno proto, aby bylo na světě méně nenávisti, utrpení, hlavně pronásledování bez ohledu na to, jakého je kdo náboženství, rasy, přesvědčení...*“⁶⁵ Toto rasově motivované zlo plodí společenskou netoleranci, která je schopna narůstat od nenápadných forem verbální agrese až po fyzické ohrožení. „*Z nenávisti a pomsty se nedá celý život žít. (Je důležité, aby se mladí lidé doplnil M.H.) snažili vidět v každém člověku ne jakého je náboženství, jakou má barvu pleti, ale aby se snažili o to, aby se takovéto strašné věci nikdy v historii neopakovali.*“⁶⁶

Často si však pamětníci uvědomili, že se jim nemůže zcela podařit sdělit svou osobní zkušenost. „*To, co jsme prožili, to se nedá reprodukovat, to se musí prožít a zažít. To není možné nějakým způsobem přenést, je to nepředstavitelné a tak absurdní. To, co já říkám, to jsou jenom slova. Tu hrůzu transportu, mlácení, to nikdo nemůže reprodukovat, to se nemůže vysvětlit.*“⁶⁷ Mladší generace nemohou plně pochopit obsahy toho, o čem je vyprávěno. „*Přes tu snahu zachytit tu minulost, pochybuji o tom, že se setká s náležitým efektem. Něco zůstane v archívech, mladým je to vzdálené a nepochopitelné. Je to pro ně jen dějepisná událost.*“⁶⁸ Chápu a věří ti, kteří události neprožili? Asi jen sotva, domnívali se mnozí přeživší. „*Nevím, jestli mi uvěří. Stejně nám nikdo nechce věřit. Nikomu bych nepřála, aby prodělal to, co jsme prodělali my.*“⁶⁹

I přes určité pochybnosti se citovaní svědci šoa nevzdali. Nabídli svým vystoupením možnost navázání „vztahu“. Je na dalších generacích, zda tuto možnost

⁶⁴ Tamtéž, M. B., ID: 39715, Segment: 74.

⁶⁵ Tamtéž, A. G., ID: 15746, Segment: 85.

⁶⁶ Tamtéž, H. A., ID: 27557, Segment: 50.

⁶⁷ Tamtéž, R. K., ID: 8734, Segment: 133.

⁶⁸ Tamtéž, P. K., ID: 22131, Segment: 89.

⁶⁹ Tamtéž, A. B., ID: 23270, Segment: 136.

smysluplně využijí. „*Aby se i mladí lidé dali do kontaktu s těmi, kteří přežili koncentrační tábory, aby nezapomněli a v budoucnosti, kdykoli mají možnost udělat dobré skutky a pomáhali těm lidem, kteří překonali to těžké utrpení a ty tragédie v minulosti.*“⁷⁰

Rasismus je bohužel nadčasovým nebezpečím, které může zbytnět a svými důsledky začít opětovně ohrožovat společnost. „*Já se bojím, strašně se bojím, že se to bude opakovat. Nevěřím tomu, že se to nebude opakovat.*“⁷¹ Na řadě vyskytujících se případů můžeme pozorovat, že ani současná společenství nejsou proti výše zmiňovanému sociálně-patologickému jevu zcela imunní. Výchova k demokratickým hodnotám by neměla zůstat planou frází, ale měla by se stát niternou potřebou všech zainteresovaných stran. Seznámení s audiovizuálními svědectvími přeživších může významným způsobem přispět ke kultivaci historického vědomí současné populace.

Resumé

Studie přináší prostřednictvím rozboru audiovizuálních svědectví stručné představení jednoho z mnoha aspektů paměti přeživších holocaustu. Klíčovými rovinami svědectví pamětníků, které jsou v této práci sledovány, jsou otázky vztahu přeživších k vlastním vzpomínkám a vzpomínání. Autor svou pozornost rovněž věnuje reflexi motivů, které přeživší vedly k započetí vyprávění o minulém. Opomenuto není ani objasnění důvodů, jež vedly pamětníky k tomu, že po dlouhou řadu let (desetiletí) o válečných zážitcích důsledně mlčeli. Stranou autorova zájmu nezůstává ani zamyšlení nad kategorií přeživších, kteří nikdy veřejně se svými prožitky nevystoupili.

K rozboru komunikativní paměti přeživších holocaustu bylo využito bohatého fondu audiovizuální archivu USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education, z kterého detailním způsobem autor prostudoval 165 svědectví v českém a slovenském jazyce.

⁷⁰ Tamtéž, A. A., ID: 27670, Segment: 95.

⁷¹ Tamtéž, M. Ch., ID: 12611, Segment: 113.

Summary

The essay is an introduction to one of the many aspects the survivors' memories share. This introduction is delivered through the analysis of audio-visual testimonies. The key aspects of these testimonies which are followed in this paper, are the issues of their own relationship towards their memories and recollections. The author pays attention and reflects about the objectives which led to the very beginning of the remembering. The writer does not forget to deal with the reasons which made the witnesses keep perfectly quiet about their war memories for such a long time – sometimes several years. He reflects too about those who survived and never went public with their experiences.

Rich audio-visual archives of USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education were used in this research of survivors' memoirs – 165 testimonies in the Czech and Slovak language were examined in detail by the author of this paper.

Literatura / References

VHA USC SFI – audiovizuální archiv – všechna citovaná svědectví byla prostudována v pražském Centru vizuální historie Malach (MFF UK)

ANKERSMITH Frank, *Pamiętając Holocaust: żałoba i melancholia*. In: *Pamięć, etyka i historia*. Ed. Ewa Domańska, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2006, s. 163-184.

ASSMANN Jan, *Kultura a paměť*, Praha: Prostor 2001.

BADDELEY Alan, *Vaše paměť*, Brno: Jota 1999.

BARŠA Pavel, *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*, Praha: Argo 2011.

BARTHES Roland, *Úvod do strukturální analýzy vyprávění*. In: Znak, struktura, vyprávění: výbor z prací francouzského strukturalismu. Ed. Petr Kyloušek, Brno: Host 2002, s. 9-43.

BLOOMFIELD Irene, *Léčba obětí násilí proti skupinám*. In: Jak se vyrovnáváme s holocaustem? Ed. Eliška Jírová, Praha: o. s. Tolerance a občanská společnost 2006, s. 14-20.

CSIKSZENTMIHALYI Mihaly, *O štěstí a smyslu života*, Praha: NLN 1996.

DOMAŇSKA Ewa, *Historie niekonwencjonalne*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2006.

DOMAŇSKA Ewa, *Wprowadzenie: Pamięć, etyka i historia*. In: Pamięć, etyka i historia. Ed. Ewa Domańska, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2006, s. 13-27.

GLASSMANN R. Gaby, *Když ne já – kdo jiný bude pro mne?* In: Trauma, řád, identita. Ed. Eliška Jírová, Praha: Rafael Institut - GplusG 2008, s. 55-64.

GLASSMANN R. Gaby, *Trauma a historie. Jak nakládáme s tím, co se stalo?* In: Trauma, historie, svědomí. Ed. Eliška Jírová, Praha: Rafael Institut – GplusG 2010, s. 16-26.

HALBWACHS Maurice, *Kolektivní paměť*, Praha: Sociologické nakladatelství 2009.

HAMAR Eleonóra, *Vyprávěná židovství*, Praha: Sociologické nakladatelství 2008.

HAPALOVÁ Michaela, *O smútku a hrdinstve (náčrt psychologickéj reflexie príbehov prvej generácie preživších holokaustu)*. In: Reflexie holokaustu. Ed. Monika Vrzgulová – Peter Salner, Bratislava: DSH a Ústav etnologie SAV 2010, s. 74-93.

KAMENSKÝ Ivan, *Čo spôsobil a zanechal holokaust v psychike preživších a ich potomkov*. In: Trauma, řád, identita. Ed. Eliška Jírová, Praha: Rafael Institut - GplusG 2008, s. 129-134.

KULA Marcin, *Między przeszłością a przyszłością*, Poznań: PTPN 2004.

LACAPRA Dominick, *Psychoanalýza, paměť i zwrot etyczny*. In: Paměť, etyka i historia. Ed. Ewa Domańska, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2006, s. 127-162.

LUSTIG Arnošt, *Eseje: vybrané texty [1965-2008]*, Praha: Mladá fronta 2009.

LYOTARD Jean Francois, *Rozepře*, Praha: Filosofia 1998.

SALNER Peter, *Cesty k identite*, Bratislava: Zing Print 2005.

SALNER Peter, *Niektoré prejavy neverbálnej kumunkácie vo svedectvách tých, ktorí prežili holocaust*. In: Reflexie holokaustu. Ed. Monika Vrzgulová – Peter Salner, Bratislava: DSH a Ústav etnologie SAV, 2010, s. 94-112.

SOKOL Jan, *Čas a rytmus*, Praha: Oikoymenth 2004.

TROJAŃSKI Piotr, *Pomiędzy „banalnością zła“ a „banalnością heroizmu“ – czyli o potrzebie analizowania w nauczaniu o holokaucie procesów i mechanizmów psychospołecznych, które doprowadziły do zagłady*. In: Auschwitz i holokaust: dylematy i wyzwania polskiej edukacji. Ed. Piotr Trojański, Oświęcim: Państwowe muzeum Auschwitz – Birkenau 2008, s. 255-266.

O autorovi

Mgr. Milan Hes, Ph.D. (*1976 v Lounech) Je absolventem oborů dějepis a základy humanitní vzdělanosti na UJEP v Ústí nad Labem. Vyučuje na gymnáziu v Praze 4 a

MEMO 2013/1

pracuje na několika odborných a didaktických projektech, jejichž výsledkem jsou metodické materiály pro studenty a učitele základních, středních i vysokých škol.

Badatelsky se zabývá především regionálními dějinami Slánska v 19. a 20. století, problematikou komunikativní paměti šoa, vzájemným vztahem fenoménů dějin a paměti a také teorií oborové didaktiky dějepisu.

Kontakt: milan.hes@seznam.cz

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES

JUDr. PhDr. Karel Vaš. Vybrané části z životního příběhu/ JUDr. PhDr. Karel Vaš. Selected parts of Biographical Story⁷²

Martina Pížlová

Abstrakt

Příspěvek obsahuje část autorizovaného rozhovoru s JUDr. PhDr. Karlem Vašem (*1916, +2012). Ten ve svém vyprávění vzpomíná na dobu studií, politickou práci v KSC, na útěk z rodného Užhorodu na počátku okupace maďarskými vojsky v roce 1939, emigraci do SSSR, uvěznění v gulagu, ale i na vstup do československé jednotky na území SSSR. Karel Vaš ve svém životopisném příběhu popisuje i průběh jednoho z prvních soudních procesů po únoru 1948, v němž se jako vyšetřující prokurátor podílel na procesu s gen. Heliidorem Píkou.

Abstract

This contribution contents part of authorized interwiev with Mr Karel Vaš (*1916, +2012). He thinks back to his studies, his political work in the Communist Party, his escape from his native town Uzhgorod at the beginning of Hungarian Army

⁷² Tento text vznikl v rámci řešení projektu Specifického vysokoškolského výzkumu č. 261705 „Kulturní a sociální vzorce v moderní středoevropské historii“.

occupation in 1939, imprisonment in Gulag, his entering the Czechoslovak troop in the USSR. Karel Vaš describes in his biographical story course of events in one of the first trials after the February 1948 in which he took part as a prosecuting attorney in Heliodor Píka's case.

Klíčová slova: Karel Vaš, 2. světová válka, Obranné zpravodajství, gen. Heliodor Píka

Key words: Karel Vaš, World War II, counterintelligence OBZ, general Heliodor Píka

Příspěvek obsahuje část autorizovaného rozhovoru s JUDr. PhDr. Karlem Vašem, jehož jméno je spojováno především s procesem s gen. Heliodorem Píkou, v němž dr. Vaš sehrál roli vyšetřujícího prokurátora. Samotný rozhovor byl realizován pomocí metody orální historie a narativního dotazování. Rozhovor původně vznikl jako příloha mé diplomové práce (JUDr. PhDr. Karel Vaš, k otázkám procesu s gen. Heliodorem Píkou). Vzhledem k okolnostem, které provázely mého narátora v roce 2011, kdy tehdejší ministr spravedlnosti „*podal k Nejvyššímu soudu stížnost proti rozhodnutí vrchního soudu, podle kterého je justiční vražda generála Heliodora Píky promlčená*“⁷³, jsem se však rozhodla diplomovou práci zneveřejnit.

S mým narátorem jsem byla v kontaktu od listopadu roku 2009 do března 2010 a pak i několik dalších měsíců, kdy jsme se k jednotlivým částem rozhovoru vraceli a vyjasňoval mi některé pasáže. Vzhledem k tomu, že mým cílem bylo zachytit více než jen popis průběhu zmiňovaného procesu, ale i biografii mého narátora,

⁷³ http://zpravy.idnes.cz/prokurator-vas-je-na-svobode-protipravne-stezuje-si-pospisl-u-soudu-1ky-/domaci.aspx?c=A110721_210616_domaci_abr

docházela jsem k dr. Vašovi spíš jako návštěva s diktafonem. Zajímal mne jeho životní příběh. Již v úvodu spolupráce mne upozorňoval, že v některých případech nebude zacházet do podrobností a varoval, že pokud se někde zmíním, že píšu o něm, „mé akcie budou klesat“.

Dne 8. 12. 2012 dr. K. Vaš zemřel, bylo mu 96 let. Za svůj život prožil mnoho a já bych nyní ráda uveřejnila alespoň část jeho životního příběhu. V průběhu natáčení rozhovorů jsem se jej snažila nekonfrontovat s dokumenty z archivů ani tisku. Možná proto byl ochoten vyprávět a možná v tom spočívá síla orální historie – naslouchat bez hodnocení.

Můj narátor hovořil o svém mládí, studiích, činnosti za okupace, překročení hranic a věznění v gulagu. Dále by se jeho vyprávění dalo rozdělit do období v průběhu 2. světové války a jeho činnosti na frontě, sděloval též podrobnosti z období po roce 1945 jako například zakládání Obranného zpravodajství, spolupráce s Bedřichem Reicinem. Hovořil také o procesu s gen. Heliidorem Píkou. K tomuto tématu se velmi často vracel i při pozdějších natáčeních. Kromě jiného se také zmiňoval o svém věznění v 50. letech a pozdější rehabilitaci. Určitou část rozhovoru jsme věnovali jeho činnosti v roce 1968 a životu po roce 1989.

Z důvodu velkého rozsahu celého rozhovoru v tomto příspěvku uvedu pouze část životního příběhu K. Vaše. Soustředím se především na jeho vyprávění a děj do roku 1948 a také na roli K. Vaše v procesu s gen. Heliidorem Píkou.

„Je 1. 11. 2009, setkávám se s dr. Karlem Vašem v jednom z pražských domovů pro seniory. Dle svých slov zde žije pátým nebo šestým rokem. Můj narátor se narodil v roce 1916. Už rok narození napovídá, že jeho životní příběh bude velmi rozsáhlý.

Tehdy jsem šla na výše zmíněnou návštěvu najisto. V domově pro seniory jsem pracovala jako stážistka a později jako sociální pracovnice. Během výkonu mé profese jsme spolu nepřišli příliš často do styku. Pracovala jsem na oddělení pro klienty, kteří potřebovali vyšší ošetrovatelskou péči. Kontakt s dr. Vašem mi zprostředkovala bývalá kolegyně. Dodnes si pamatuji na říjnový den, kdy jsme se poprvé setkali. Dr. Vaš mne uvítal jako návštěvu, ale následně mne od mého projektu zrazoval. Argumentoval tím, že není příliš populární psát o jeho osobě. Přesně jsem

mu vylíčila můj záměr. Upřesnila jsem mu, že jeho vyprávění zachytím diktafonem. Přepisy nahrávek později uvidí a finální text bude autorizovat. Následně jsem předložila můj průkaz studenta. Dr. Vaš si pro sebe opsal některé údaje. Osobně to vnímám jako jeho ochranu. V minulosti se, jak sám říká, setkal s tím, že jej vyhledali různí historici, novináři a lidé, kteří zneužili jeho důvěry.

Všechny rozhovory probíhaly u dr. Vaše v jeho pokoji v domově pro seniory. Setkávali jsme se poměrně pravidelně. Někdy se stalo, že jsem ani nezapínala diktafon, naše hovory se ubíraly jiným směrem. Vzhledem k jeho životu a životnímu příběhu, který prožil, obdivuji jeho paměť a vyjadřovací schopnosti.“⁷⁴

M.P. Dnes je 1. 11. 2009, nacházíme se ve vašem pokoji v domově pro seniory. V úvodu našeho rozhovoru bych se vás ráda zeptala na to, odkud pocházíte, jaká byla vaše rodina.

K.V. Narodil jsem se v roce 1916 na území Podkarpatské Rusi, na území Rakousko Uherského státu, kdy Podkarpatská Rus byla součástí Uher, Maďarska. Pocházím z měšťácké rodiny. Žil jsem v Užhorodě. To bylo hlavní město Podkarpatské Rusi. Počet obyvatel byl 35 až 45 tisíc. V roce 1918 byla Podkarpatská Rus připojena k Československé republice.

M.P. Zmínil jste se o rodině. Jaké máte vzpomínky na vaše rodiče? Měl jste sourozence?

K.V. Otec byl advokát, matka v domácnosti. Můj otec byl měšťáckého původu a smýšlením byl maloměšťák. Ovšem na druhou stranu jsem měl výhodu v tom, že mi rodiče poskytovali relativně velkou volnost. Mohl jsem se volně vyvíjet a volně se rozvinout. Pokud jde o školy, chodil jsem do slovenské základní školy. Potom jsem

⁷⁴ Pižlová, M.: JUDr. PhDr. Karel Vaš, k otázkám procesu s gen. Heliodorem Píkou, Diplomová práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011. Praha.

absolvoval české gymnázium a následně studoval vysokou školu na právnické fakultě v Praze. Byla to Česká vysoká škola.

Měl jsem štěstí v tom, že jsem na reálném gymnáziu měl možnost číst literaturu, která byla velmi hodnotná. Měli jsme žákovskou knihovnu, kterou řídil český profesor. On sám vyučoval literaturu a historii. Staral se o to, aby byl v knihovně dostatek hodnotné literatury. Poskytoval ji žákům. Já sám jsem z knihovny četl mnohé věci a mohu říct, že tam jsem se seznámil s mnoha pokrokovými spisovateli. Nejenom českými z té doby, ale byly tam překlady celé světové literatury. Nejraději jsem četl českou literaturu. Ze zahraniční to byly překlady francouzských a ruských realistů. Ty jsem měl nejradši. Mohu říct, že mě studium na reálném gymnáziu, zejména četba té hodnotné literatury, dala moc do života. Vyvíjel jsem se právě v jejím důsledku.

M.P. Jaký jste byl student a jak jste vycházel se svými spolužáky?

K.V. Je třeba říct, že jsem vyrostl v prostředí, které bylo velmi různorodé. Obyvatelstvo bylo složeno z různých národností. Bylo rusínské, maďarské, židovské a slovenské. Mluvím o prostředí, které bylo národnostně velmi pestré, ovšem mělo jedno specifikum. A to, že se nerozdělovalo žádnými náboženskými nebo národnostními rozdíly. Existoval, abych tak řekl, slabý nacionalismus. Snášenlivost mezi obyvatelstvem různých národností byla taková, že k nějakým velkým rozporům nedocházelo.

Ještě jsem zapomněl na fakt, že od roku 1918 přibyla další složka, česká. Přitom je zajímavé, že v důsledku té skutečnosti, každý místní člověk ovládal několik jazyků. Každý dovedl hovořit alespoň dvěma jazyky.

M.P. Jaké jsou vzpomínky na vaše rodiče?

K.V. Otec byl advokát. Klientelu měl z řad místního obyvatelstva. Byly to buď rusínští nebo maďarští rolníci a obchodníci. Prostě zastupoval maloroľníky, živnostníky, dělníky a tak dál. Nebyl mezi nimi žádný rozdíl. Jak jsem říkal, každý znal několik jazyků. Situace byla taková, že na jihu Podkarpatské Rusi převládal maďarský živel. Zhruba severní polovina Podkarpatské Rusi byla obývána Rusíny.

Postupně tam přišla v roce 1918 další, česká složka. Samotný Užhorod byl umístěn v západní části Podkarpatské Rusi. Pokud budu hovořit o úřadech, na místních úřadech byli Rusíni, Maďaři, Slováci i Češi. Nebyly zde nějaké národnostní rozpory ani třecí plochy. Jiná věc byly rozdíly ideologické. Možná i trochu náboženské, ale tolerovali se. Tolerance byla mimořádná.

M.P. Vzpomínal jste na otce, jaké jsou vaše vzpomínky na matku?

K.V. Maminka byla dobrá, přirozeně. Oba byli jaksi maloměšťáci, smýšlením také. Ovšem jak jsem se zmínil, já jsem, v důsledku té pokrokové četby, zkrátka moje ideologická orientace se časem lišila. V tom směru jsem měl svobodu. V důsledku četby jsem se dostal až na hranici mezi smýšlením měšťáka a smýšlením pokrokovým, socialistickým. Četl jsem, intenzívně, hrozně moc jsem četl. Časem už mě zajímaly vážné společenské problémy. Dostal jsem se až k socialismu. K jiné ideologii než měšťácké, k jiné ideologii než měli moji rodiče.

M.P. Mohl jste s nimi diskutovat o vaší ideologii?

K.V. Ne. V rodině byla taková svoboda, že se politickými problémy nezabývala. Otec mě nijak nepřesvědčoval, nemohl a ani já jsem neměl zájem na tom, aby mě přesvědčoval. K nějaké výměně názorů nedocházelo. Já jsem v posledních letech na reálném gymnáziu byl mnohem dál než u měšťácké ideologie. Došel jsem k názoru, že ti, kteří bojují a hlásají nutnost společenských změn, ti, kteří mluví o spravedlivější společnosti, mluví o socialistické společnosti.

Už jako středoškolák jsem se dostal k pokrokovým komunistickým autorům. Stále víc a víc jsem věřil myšlenkám, které hlásaly nutnost společenských změn, nutnost vytvořit spravedlivější společnost, socialistickou, komunistickou společnost. Jako myslící člověk jsem se už jako gymnazista hlásil ke komunistickým myšlenkám. Dokonce jsem byl členem strany. Přirozeně, pokud jsem byl středoškolák, členství jsem musel tajit. Ovšem jakmile jsem odmaturoval, odešel z gymnázia, potom ta překážka zmizela. Mohl jsem se hlásit ke členství ve straně a mohl jsem politicky pracovat.

M.P. Měl jste sourozence?

K.V. Měl jsem sestru, ta byla vychovávána v měšťáckém prostředí. Tehdejší generace přemýšlela jinak. Dívky mé generace nebyly příliš vychovávány k tomu aby studovaly a dosáhly vyššího vzdělání. Jejich cílem bylo vdát se. Já jsem studoval na gymnáziu a vysokou školu právnickou. Sestra vystudovala na úrovni tehdejších škol určených dívkám.

M.P. Pane doktore, vrátím se k vaší rodině. Kde se poznali vaši rodiče?

K.V. Na to se nepamatuji a potom musím úplně chlapsky doznat, že jsem se po těch věcech nikdy nepídil. Víím o tom, že otec pocházel z Užhorodu nebo okolí. Matka pocházela, pokud vím a pokud se dobře pamatuji, odněkud z Brněnska. Přestěhovali se do severního Maďarska.

Ta situace tehdy byla jiná. V určitém směru neexistovaly hranice. Rakousko Uhersko byl obrovský stát různých národností. Teritoriálně bylo úžasně veliké. Nebylo to tedy tak, že by území bylo nějak ohraničené nebo uzavřené.

M.P. Vyrůstal jste v harmonické rodině?

K.V. Spíš bych teď rád pokračoval v tom směru, že jsem vyrůstal v harmonickém internacionálním prostředí. Národnostní, náboženské rozdíly nebyly takové, jak se později projevovalo. Tehdy ty rozdíly byly víceméně ideologické, materiální a finanční.

M.P. Jak se ty rozdíly projevovaly?

K.V. Bral bych to asi tak, že většinu rusínského obyvatelstva tvořili pracovníci. V Podkarpatské Rusi jižní část tvořila rovina, znamenalo to tedy, že tam byla úrodná půda. Na severní části byly hory a lesy. Většina Rusínů byli dřevorubci, lesní pracovníci. Měli sice políčko, ale to tvořilo výpomocný zdroj obživy. Na jižní části,

kde byla úrodná půda, tam byli většinou maďarští sedláci. Tím chci odpovědět na vaši otázku v čem byl rozdíl. Byly to majetkové a třídní rozdíly. Bylo to přirozené, rusínský lid, který pracoval v lesích si tolik nevydělal na bohatší, lepší a pohodlnější život než maďarský rolník. Půda a její vlastnictví, to vše umožnilo, že na tom byl lépe. Střední stav byl ve městech. Tam žili obchodníci, živnostníci, lékaři a tak dál. Ti na tom byli lépe. Obyvatelstvo bylo tedy rozvrstveno.

M.P. Hovořil jste o tom, že jste studoval vysokou školu v Praze. Jak vzpomínáte na Prahu a dobu vašeho studia?

K.V. Předně musím říct, že tehdy se studium hodně lišilo od dnešního. Na právech byly tři státnice. Znamená to, že se studium podle státnic dělilo na úseky. Já jsem vždy bydlel v Užhorodě. V Praze jsem býval vždy nějakou dobu před státnicemi.

M.P. Studoval jste tedy dálkově?

K.V. Ne, to nebylo dálkové studium. Jen jsem nechodil na přednášky. Přednášky nebyly povinné. Já jsem ovšem poctivě studoval a vždy před státnicemi jsem nějaký měsíc byl v Praze. Pokud jsem byl v Praze, chodil jsem do kulturních podniků a politicky jsem se vyvíjel a rostl. Hodně jsem chodil do divadel. Navštěvoval jsem Osvobozené divadlo, Divadlo E. F. Buriana, chodil do Národního divadla. Zajímala mne politika. Byl jsem členem Jednoty nemajetných a pokrokových studentů. Říká vám něco jméno Sinkule? Němci ho potom popravili.

M.P. Můžete mi o něm říct něco bližšího?

K.V. Sinkule byl student, pracoval jako ekonomický redaktor Rudého práva. Chodil na schůze Nemajetných a pokrokových studentů, kde jsem byl také členem. Potom byla, poněvadž jsem byl členem strany KSČ, KOSTUFRA. Komunistická studentská frakce.

Chodil jsem na přednášky, zajímala mne literatura. Pokud jde o pobyt v Praze, tehdy byla vysokoškolská mládež, v té době, to byl konec 20. a začátek 30. let, silně

politizována. Tehdy byla hodně silná složka vysokoškoláků. Studenti, to byl prostě politický boj. Tehdy byli ve studentském prostředí také silně zastoupeni čeští fašisté. Část studentstva byla silně fašizovaná. Velká část studentů byla také komunisticky orientována. Také jsem se zúčastňoval studentských akcí. Někdy se mezi sebou i mlátili. Další složkou byla ještě ta německá. Byli to němečtí studenti, synové „Sudeťáků“. V Praze na vysokých školách měli silnou pozici. V Praze byla Německá univerzita, tam chodili. Na české studentstvo měla značný vliv část českých politiků. Stříbrný, Kramář. Ti měli silnou pozici a pamatuji se, že jsem se jednou, dvakrát účastnil demonstrací. Stříbrný vlastnil noviny, Polední list, byli v Hyberské ulici. Měli tam redakci a tiskárnu. Jednou jsem se účastnil demonstrace proti Stříbrnému. Pamatuji se, že měli v té Hyberské ulici výkladní skříň. Šli jsme to vymlátit. Tehdy mě chytli policajti a šel jsem na čtrnáct dní sedět do Bartolomějské ulice. Představte si, že policie dokonce podala hlášení na vysokou školu. Byl jsem povolán a říkali mi, že toto se nesmí dělat a „příště vás potrestáme a vyhodíme“. Dostal jsem jen důtku. Co se týče studia, bydlel jsem doma, v Užhorodě. Vždy jsem udělal zkoušku a odjel z Prahy. Studoval jsem doma z knih, ze skript. Pokud bych měl hovořit o mém studiu, první státnici jsem udělal na trojku. Tehdy byla taková situace, že jsem rigorózní zkoušku mohl dělat jenom tehdy, když jsem dosáhl buď jedničky nebo jedna a půl. Když jsem udělal první státnici na trojku, mohl jsem zkoušku skládat až později. Byl jsem tedy z jedné látky dvakrát zkoušen. Druhou státnici se mi už podařilo udělat na dvojku, tak jsem mohl současně dělat rigorózní zkoušku. Třetí státnici už jsem měl na jedničku, mohl jsem tedy hned udělat rigorózní zkoušku a potom jsem se musel vrátit k materiálu pro první státnici. Zkoušky jsem dělal podle regulí a celkově to bylo velmi přísné. Poslední zkoušku jsem udělal v prosinci 1938, ale diplom jsem si převzal až v lednu 1939.

M.P. Hovořil jste o Praze, kde jste tu žil před zkouškami? Měl jste v Praze příbuzné?

K.V. Ne, já jsem tehdy byl v podnájmu. Bydleli jsme v jedné místnosti ve dvou nebo ve třech lidech. Vydělával jsem si peníze u otce. Pracoval jsem u něj v kanceláři a už tehdy jsem dělal politiku. Otcí to ale nesesedělo.

M.P. Měli jste rozpory?

K.V. Zpočátku reptal, ovšem já jsem výborně studoval, nemohl mi nic říct. Na první státnici jsem sice nebyl připraven, ale potom už jsem exceloval. Vystudoval jsem podle plánu. Byli tam i studenti, kteří museli zkoušky opakovat, byli to věční studenti, ale ti to mohli finančně vydržet. Já jsem neměl žádné výjimky, naopak. Na přednášky jsem chodil zpočátku, potom už jsem jezdil jen na zkoušky. Tehdy jsem se plně soustředil na studium. Studoval jsem denně ne osm, ale dvanáct nebo osmnáct hodin.

M.P. Kolik jste platil za podnájem?

K.V. Víte že na to se pamatuji, otec mi dával plat 600 korun. Z toho jsem musel platit byt, jídlo, studijní poplatky a tak dál. Byla skripta a za ty se platil poplatek. Tehdy byly v Praze takové obchody, nebo je prodávali i jednotlivci. Skripta si bylo možné koupit nebo půjčit. Za bydlení jsem platil 120 korun. Pamatuji se i na jídlo. Říká vám něco „Beránek“ ? V tom hotelu dole byl Automat na večeri a prodávali tam nejlacinější buřty v Praze. Jeden stál 45 haléřů. Takže když si člověk dal dva buřty, k tomu chléb a křen, vyšlo ho to na korunu čtyřicet.

M.P. Měl jste za dobu vašeho studia nějaké lásky? Říkal jste, že jste pracoval a studoval, mohu se zeptat i tady na to téma?

K.V. Něco vám řeknu, já jsem na to neměl čas. Ne že by se mi dívky nelíbily, na gymnáziu jsem se dokonce zamiloval do spolužačky, ale potom jsem se z toho dostal. Jinak nějakou zvláštní nebo vážnější známost jsem neměl. Neměl jsem na to čas. Hrozně moc jsem sportoval, pracoval a studoval, poctivě studoval. Ne, že bych proti tomu měl nějaké námitky, ale nějakou stálou známost jsem neměl. Později, až vám budu vyprávět dál, ono to bude mít rychlejší, možná zajímavější spád. Dopodrobna ale nepůjdu, nebo jen tam, kde je nutné abyste pochopila souvislosti. Rád bych se ještě vrátil k období, kdy jsem byl na střední škole. V době, kdy jsem studoval na gymnáziu, televize ještě neexistovala. Místo toho chodili lidé na přednášky.

M.P. Na jaká témata byly ty přednášky?

K.V. Lidé se setkávali, vyměňovali si názory. Okolí Užhorodu bylo velice krásné, lidé se tedy často, zejména o svátcích a o nedělích scházeli a pěstovali turistiku. Místo schůzování byla tedy turistika, lidé se setkávali, vyměňovali si názory, mluvili a tak dál. V té době i já jsem pěstoval turistiku. Vždy jsme chodili na výlety, v jejich rámci jsme vykládali o různých věcech, politizovali, hodnotili a tak dál. Bylo to místo úmorných schůzí, seznamovali jsme se tak.

M.P. Kdo vás koordinoval?

K.V. Nebylo to v rámci oddílu ani organizace. Prostě jsme se sešli, bylo nás někdy víc někdy méně. Známi se sešli a pěstovali kolektivně turistiku, bylo to bez nějaké organizace. Rád bych se ještě vrátil k období po maturitě. Jak jsem se zmiňoval, mohl jsem se veřejně a podle svého smýšlení politicky projevovat a pracovat. Pracoval jsem v rámci Svazu přátel SSSR a později ve Společnosti přátel demokratického Španělska. Ve Svazu přátel SSSR jsem byl jednak zakládajícím členem a později jednatelem pobočky v Užhorodě.

M.P. V kterém roce to bylo?

K.V. Maturoval jsem v roce 1934. To už se přesně nepamatuji, ale vím, že jsem 15. března 1939 kdy byla okupace Prahy, prožil v Praze. Pamatuji se na příchod německé armády. Stál jsem tehdy na Národní třídě a motorizované oddíly přicházely z Malé Strany přes Karlův Most přes Národní třídu. To byl tedy rok 1939. Jako jednatel Užhorodské pobočky Svazu přátel jsem dokonce kreslil plakáty o jednotlivých přednáškách, které naše pobočka organizovala. Později jsem zakládal další pobočky na Podkarpatské Rusi. A po vypuknutí občanské války ve Španělsku jsem zakládal a byl jednatelem Užhorodské pobočky Společnosti přátel demokratického Španělska. Plakáty, které jsem kreslil, jsem i sám vylepoval. Přednášky, které jsme pořádali, byly velmi navštěvované, silně navštěvované.

M.P. Pane doktore, říkal jste, že jste byl jednatelem. Co si pod tím mohu představit? Co jste konkrétně dělal?

K.V. Jako jednatel jsem byl členem Výboru. Ten byl někdy větší, někdy menší a měl na starosti organizační činnost. Například Výbor pobočky Svazu přátel obsahoval asi osm lidí a jednatel musel dělat všechny organizační věci. Pokud byla přednáška, musel objednat, zařídit místnost, zaplatit nájemné. Přítomní vstupné neplatili, vždy dávali dobrovolný příspěvek.

Svaz přátel vydával obrázkový měsíčník, který byl potom kolportován na území celého Československa. Já jako jednatel jsem dostával vždycky jednou za měsíc zásilku a tu jsem musel rozprodat. Někdy jsem rozprodal padesát exemplářů, někdy víc, třeba i sedmdesát. Časopis stál dvě koruny padesát. To, co jsem vybral, musel jsem poslat složenkou do Prahy. Ten časopis byl dost dobrý. Taková tedy byla práce jednatele. Odbočka dále vydávala legitimace, jednatel musel potom od majitelů legitimací vybírat příspěvky. Už si přesně nepamatuji jeho výši. Musel jsem vždy obstarávat finanční stránku. S tím byla spojená taková, řekl bych, choulostivá práce. Někdy jsem byl z toho úplně vedle, jak časově, tak finančně, musel jsem hodně počítat.

M.P. Měl jste v době, kdy jste pracoval jako jednatel nějaké zaměstnání? Čím jste se živil?

K.V. V té době ještě žil otec. Pomáhal jsem mu a dostával jsem za to nějaké peníze. Nebyl to plat, vždyť jsem studoval. Tehdy, když jsem byl v Praze, chodil jsem na přednášky, dalo mi to hrozně moc. Dokonce si dodnes pamatuji přednášku Nezvala. Hovořil o tom, jak surrealisticky tvoří básně. Jakou používá techniku. Byla to úžasně zajímavá přednáška. Někdy byly přednášky čistě politické, jindy literární. Tehdy jsem měl jako student index, na jeho základě jsem měl slevy do divadel a biografu. Do divadla jsem chodil vždy na stání, bylo to lacinější.

MEMO 2013/1

M.P. Vrátním se ještě k jedné věci. Hovořil jste o tom, že jste se po ukončení studia vysoké školy vracel zpátky domů, do Užhorodu, vzpomínám si dobře?

K.V. Ano, bylo to v roce 1939 a náhodou jsem měl u sebe pas. Výjezd byl tehdy podmíněn. Německá okupační moc musela výjezd povolit. V té době už byl Užhorod okupován maďarskou armádou. Musel jsem tedy předložit pas, šel jsem do nějaké veliké budovy, která byla Na Perštýně. V prvním poschodí seděl esesák v černé uniformě. Žádal jsem o povolení vycestovat. Říkal jsem mu německy, že se chci vrátit do Užhorodu. Ovšem Užhorod, to už byl tehdy Ungar. Jakmile jsem vyslovil slovo Ungar, hned, aniž by se mě na něco vyptával, byla tam tehdy také obrovská fronta, neměl čas se s někým bavit, dostal jsem razítko a „abfahren“ . Krátce po roce 1939 otec zemřel.

M.P. Jak jste tedy žil, když jste se vrátil zpátky do Užhorodu?

K.V. Když jsem se vrátil, byla v Užhorodu maďarská okupace. Strana byla v ilegalitě. Veškerá politická činnost, kterou jsem vyvíjel, byla ilegální. Maďarská bezpečnost ještě neměla situaci úplně v rukou, takže zpočátku se nic zvláštního nedělo. Nemohl jsem dělat nic ve smyslu dřívější činnosti, scházeli jsme se tedy „pod pláštěm“ turismu. Turistika se mohla pěstovat, takže se známými jsme se scházeli v rámci výletů. Buňka, kde jsem byl já, musela pracovat ilegálně. Nescházeli jsme se často. Nebylo nás moc, ale vydávali jsme letáky. Leták potom musel být kolportován. Ovšem ne veřejně, ale pouze spolehlivým lidem.

M.P. Přistihli vás někdy u něčeho?

K.V. Ta situace byla tehdy dost politicky vyhrocená. Maďarská bezpečnost přistoupila k likvidaci a zatýkání lidí. Mnozí moji známí, dokonce i členové Strany začali být v nebezpečí. Maďarská bezpečnost přistoupila k likvidaci opozice. Když už bylo zatýkání v běhu, musel jsem utéct z domova. Šlo mi o život. Maďarská bezpečnost byla strašně krutá. Bylo to z toho důvodu, že místní obyvatelstvo bylo nespokojeno, vyvíjelo tlak. Já jsem byl ohrožen. Jednoho krásného dne mi nezbylo nic jiného, než

MEMO 2013/1

vzít ruksak a zmizet z Užhorodu. Byl jsem v té době v ilegilitě, ale už jsem tam nemohl vydržet. Nezbylo mi nic jiného než přejít přes Karpaty do tehdejšího Sovětského svazu. Na druhé straně Karpat už byla tehdy sovětská armáda, sovětská bezpečnost.

M.P. V té době jste žil u své rodiny?

K.V. Ano, otec zemřel v roce 1939, v té době jsem žil s matkou a se sestrou.

M.P. Ptala jsem se především z toho důvodu, abych si ujasnila, jestli jste v té době měl svojí rodinu, nebo jestli jste odcházel za hranice sám.

K.V. Ne, já jsem byl sám. Moje rodina byla matka a sestra. Neměl jsem manželku. V roce 1940 jsem tedy přešel hranice. Přecházel jsem je v době pozdního léta. Měl jsem pouze nějakou rybářskou legitimaci vystavenou na cizí jméno. Neměl jsem absolutně žádné vlastní legitimace, mapu, atlas, žádné dokumenty. Snažil jsem se změnit vzhled. Hranice jsem překročil sám. Ovšem musím říct, že to nebyla hračka, šlo o kejhák.

M.P. Jak jste to dokázal?

K.V. Šlo to těžko. Než jsem odcházel z Užhorodu, předtím jsem noc nebo dvě noci spal ve sklepě. Už jsem nebyl v bytě. Odcházel jsem v noci a s sebou si bral jen ruksak, kus chleba, špeku, kartáček na zuby a mýdlo. Odjel jsem v noci vlakem do Čopu. Odtud autobusem směr Mukačevo, na sever. Vystoupil jsem na poslední autobusové stanici, věděl jsem, že musím jít na sever. Přešel jsem sám, pěšky, přes kopce a hory. Hranice byly obsazeny maďarskou armádou. Šlo se dost strašně, musel jsem jít přes lesy. Musel jsem se řídit sluncem. Šel jsem lesním terénem a nikoho jsem nepotkal. Stále jsem musel jít tiše, našlapovat, poslouchat a dívat se nahoru. Tehdy jsem ještě nekouřil, to neexistovalo. Alkohol jsem také nepil, možná jedno pivo v létě, vždyť jsem byl sportovec. Představte si, najednou tam byli tři nebo čtyři vojáci. Byli to ruští vojáci ze Sovětského svazu. Zařvali na mě a já se lekl. Řvali na mě „ložíš“, ale

já nevěděl co to znamená. „Ložís“ znamenalo „lehni si“. Musel jsem si lehnout, roztáhnout nohy a ruce. Ohmatali mě jestli nemám zbraně a zadrželi. Potom jsme šli pěšky a zavřeli mě. Nevím už jak se to město jmenovalo. Možná kdybych se podíval na mapu, našel bych to. To město bylo na území Polska.

Zavřeli mě do nějaké dřevěné chatrče. Na zemi byla jen sláma. Já byl jen lehce oblečen. Měl jsem jenom pumpky, podkolenky a polobotky. V chatrči jsem byl den nebo dva. Pochopitelně, že jsem tam chytil blechy. Svědilo mě celé tělo jak jsem byl od nich pokousaný. Byl jsem ze všeho vyjukaný. Ty dva dny mi nedali nic jíst, měl jsem pouze suchý chléb v chlebníku. Potom mě odvezli autem do nějakého malého polského městečka a strčili do sklepa. Byl jsem tam sám a až druhý nebo třetí den mi přinesli jídlo. Později mě opět převáželi do jiného města. Ta jízda byla strašná. Vezli mě na nákladním voze. Posadili mě na plošinu, byl to nekrytý vůz a za mnou byla kabina. Musel jsem ležet vzadu. Měl jsem opřené ruce, roztažené nohy a za mnou seděl voják s nataženou Vintovkou. Měl na mě napražený bodák. Nesměl jsem se ani hnout. Odvezli mě do primitivní věznice a obvinili z toho, že jsem špion. Teprve tam jsem ale dostal najíst.

M.P. Jak se jmenovalo město ve kterém jste byl zavřený?

K.V. Jednalo se opět o polské město, kdybych měl mapu, poznal bych to. V té době mě převáželi v noci. Bylo to z toho důvodu abych se nemohl orientovat. Při výslechu mě obviňovali že jsem špion, říkali „přiznej se“. Řekl jsem jim, že se nemám k čemu přiznávat, nutili mě a strašili. Tehdy byla strašná doba. Všechno tam bylo ve výstavbě, v pohybu. V té době mnozí lidé utíkali. Předtím utíkali ze Slovenska, z Čech, Moravy a z Podkarpatské Rusi. Bylo hrozně moc utečenců. Oni na to asi nebyli připraveni. Byli to mladí, neodborní a neproškolení lidé. Všechno se dělalo hurá hurá, rychle. Asi proto používali takových nemožných metod. Musím ale říct, že jsem se nesetkal s bitím. Spíš strašili. Bezpečnostní výslechové orgány mi dělali výslech v noci. Bylo to proto, aby na lidi působili, ale nebili je, tedy alespoň mě ne. Jinak ale strašným způsobem tlačili na lidi. „Ty jsi špion“, „přiznej se“. Třikrát mě vezli jako že mě popraví, že mě zlikvidují. Později jsem zjišťoval jak vše bylo.

Vždycky jsem s odstupem času zjišťoval proč bylo to či ono zrovna takhle. Zjistil jsem, že kdo měl u sebe plánek, nebo nějaký papír, byl to důkaz o tom, že je špion, že je poslaný. Já jsem neměl absolutně vůbec nic. Dokonce ani nevím kam se poděla ta falešná rybářská legitimace. Zpočátku lidi, kteří přešli hranice, se mohli na území Sovětského svazu svobodně pohybovat. Dokonce jim poskytli práci a mohli žít jako azylantí na svobodě. To jak žili, nechme teď stranou. Většina z nich pracovala v zemědělství.

M.P. Museli se někde registrovat?

K.V. Když už masově přešli hranice, sovětská vláda nařídila, to byl nějaký nový zákon, všechny lidi izolovat. Posílali je do gulagů. Těch lidí bylo hodně, posílali je do pracovních táborů. Podle toho co jsem zjišťoval, z Podkarpatské Rusi mohlo tehdy přejít 15 – 20 tisíc lidí. Většinou to byli mladí muži. Museli by jinak sloužit maďarské armádě. Nenáviděli Maďary a než jim sloužit, to radši utekli. Ideově s tím neměli nic společného. Oni jen prostě nenáviděli okupanty. Masově utíkali do Sovětského svazu. Ti, kteří měli nějaké papíry nebo chraň bůh mapu, atlas, dostali sedm nebo osm let. Ti, kdož neměli nic, jako já, dostali lágr na tři roky. Já neměl nic, jen letní oblečení. Neměl jsem ani pořádnou bundu, jenom letní košili, která musela smrdět na padesát metrů. Ale měl jsem naštěstí, tehdy před válkou, prodávali takový impregnovaný příšplášť. Měl černou barvu. Měl jsem ho s sebou kdyby náhodou přišlo. Dal se srolovat a byl lehký. Mohl jsem ten plášť prostřít na zem a lehnout si na něj. Neležel jsem tedy na holé zemi. Později nás strčili do místnosti, kde nás bylo, a to si pamatuji, na jednom místě čtyřicet lidí.

M.P. Když jste byl zatčen, snažil jste se nějakým způsobem dokázat, že jste pracoval pro Svaz přátel SSSR? Přijde mi to paradoxní. Tady jste pracoval pro Svaz a byl jste zatčen sovětskou hlídkou...měli podezření, že jste špion.

K.V. Ano a uvedl jsem tehdy všechny možné skutečnosti, které odpovídaly pravdě. Nic jsem nezatajil, neměl jsem důvod, já jsem jim věřil. A že jsem byl zatčen? Ty poměry tam nebyly tak konsolidované. Kádry, se kterými jsem se dostal do styku

nebyly tak dobře informovány. Narazil jsem tenkrát na mladé lidi, měli minimum znalostí. Navíc byla válka, nebyl čas, všechno se dělalo narychlo, všechno se měnilo. Vše bylo v pohybu. Udával jsem jim různé věci, jmenoval lidi s kterými jsem byl ve styku.

M.P. Oni si to neprověřovali?

K.V. Ne, nebyl na to čas a oni neměli možnost. Nebyli vedeni zlými úmysly, nebyli spíš znalí, neměli vědomosti. Bylo to tím tempem a spěchem. Lidi se dostávali na území Sovětského svazu stále ve velkém množství. Neměli čas se věnovat každému zvlášť pokud jde o prověřování, jestli mluví pravdu nebo ne. Pokud jde o Rusíny. Převážná část z nich utíkala ze strachu, že budou muset sloužit v maďarské armádě. Byla to mladá generace, která se nemohla smířit s okupací. Nechtěla sloužit v armádě a bojovat v rámci maďarské armády. Nezapomeňte také na to, že zde byla také určitá, řekl bych, citová stránka. Byli to Rusíni a na druhé straně byl Sovětský svaz. Hlavně Rusko a Ukrajina. Neutíkali z politických důvodů nebo ze sympatie k režimu, který tehdy byl v Sovětském svazu, ale kvůli nenávisti k maďarským okupantům a hlavně ze strachu, že by museli sloužit maďarské armádě.

Pokud ovšem utíkali lidé, řekněme z Moravy a z Čech do Polska a později se dostali na území Sovětského svazu, byli to buď aktivní důstojníci, aktivní rotmistři, členové Československé armády a odcházeli z nenávisti k německým okupantům. Z důvodu vlastenectví se chtěli v zahraničí přidat k odboji, chtěli bojovat. Nebylo to ze sympatie k Sovětskému svazu, ne ze sympatie k jeho režimu. Československá armáda byla před Mnichovem apolitická. Žádná politická činnost nebyla v armádě povolena. Z Polska tedy většina těch československých důstojníků nebo rotmistřů odešla na západ. Jenom hrstka zůstala na území Polska a později se dostala na území Sovětského svazu. Většina tedy utekla potom přes Maďarsko, přes Balkán do Francie a Anglie, ano? Jenom hrstka zůstala na místě a dostala se do Sovětského svazu. Ti se potom stali základem Československé vojenské jednotky v Sovětském svazu. A potom to byli obyvatelé z Čech a z Moravy, civilisté. Z různých, převážně z politických a víceméně náboženských důvodů, poněvadž to byli lidé židovského původu, ze strachu utíkali do Polska.

Část z nich se potom dostala do Anglie a část na území Sovětského svazu. Zůstali na svobodě. V době, kdy já jsem přešel hranice, byl vydán rozkaz, že všichni musí být izolováni. Zjistilo se totiž, že mnozí utečenci jsou tam jako špioni. Mezi nimi byli mnozí ti, kteří utekli, aby pro německé zájmy dělali mezi sovětským obyvatelstvem nepořádek. To byla normální činnost, takhle to prováděl každý stát. Sovětským orgánům tedy nezbylo nic jiného než tomu udělat konec a všechny ty lidi potom odsunuli do pracovních táborů. Všichni dostali tresty od tří do osmi let. Ti, kteří u sebe měli nějaké mapy nebo záznamy, ty dostali vyšší trest. Já neměl nic a trval jsem na své výpovědi. Odvolával jsem se na lidi, všechno bylo marné. Jak jsem vám říkal, nebyl čas, vědomosti. Byla válka a to byl i ten důvod, že jsem byl strašně zklamán. I když to pro mě znamenalo strašnou ránu, musel jsem se s tím smířit.

M.P. Pane doktore, vzpomínal jste na to, že jste byl zavřen v jedné místnosti s dalšími čtyřiceti lidmi. Jaké to pro vás bylo?

K.V. Když jsme si šli lehnout a spát, leželi jsme jako ryby v konzervě. Buď na pravé nebo levé straně. Měl jsem štěstí, že jsem měl na zemi prostřený ten pršiplášť. V místnosti jsme měli nádobu na vyprazdňování. Dali nám chleba, k tomu kaši nebo nějakou polévku. V noci byly výslechy. Opakovali nám pořád dokola „ty jsi špion“, „přiznej se“. Zkrátka a dobře, potom nás odsoudili a já jsem dostal tři roky pobytu v gulagu.

Zařadili mě do transportu a odvezli do gulagu. Bylo to místo mezi Uralem a Severním ledovým oceánem. Tam byl pokusný Sovchoz, česky pokusný zemědělský statek. Vezli nás tam přes Kyjev a Moskvu na sever. V Kyjevě už bylo chladno, byla tam zima. Tam nás nechali vystoupit z vlaku a museli jsme setrvat na nádvoří věznice do druhého dne, než nás odvezli na sever. Představte si to, mrznul jsem celou noc. Potom nás vezli ve vlaku na sever až ke konečné stanici. Už si nepamatuji jak se jmenovala. Tam už byl sníh. Nechali nás vystoupit, seřadili nás a museli jsme šlapat pěšky ve sněhu. Já měl jen polobotky.

M.P. Kolik vás tam zhruba bylo?

K.V. Byli tam různí lidé. Pořád se to střídalo. Ty transporty byly seřazeny, dány dohromady vždy podle toho jak skončilo vyšetřování. Jak už jsem říkal, to už byla zima a napadl sněh. Šel jsem ve skupině, pamatuji se, že nás tam bylo zhruba padesát nebo osmdesát. Vpředu byl strážný konvoje, boky a zadek byl také jištěn strážnými. Poučili nás „jak uděláte krok vedle, rovnou střílíme“. Měli natažené zbraně a každý se držel toho, aby nešlápl ani do leva ani do prava, oni by stříleli. Musím ovšem říct, že já jsem nikdy nezažil, ani potom v lágru, případ střelby nebo fyzického ublížení. Připouštím, že to bylo, vím že zacházeli s lidma surově, ale já jsem to nikdy nezažil. Křičeli, mluvili, ale nikoho se fyzicky nedotkli. Že jsme nedostali jíst celých čtyřiaadvacet hodin, to byla normálka. Ti, kteří nemohli chodit, se posadili na saně a šli jsme. Jak dlouho, to nevím, ale mohlo to být zhruba deset nebo patnáct kilometrů. Ten prostor, do kterého jsme šli, byl v tehdy místní republice. Sovětský svaz se skládal z republik. V tom prostoru byly také doly, dobývalo se tam uhlí. Žil tam nějaký eskymácký národ. Tam tedy byl pokusný Sovchoz. Pokusný zemědělský státní statek. Abych lépe přiblížil tamější podmínky. Jaro a podzim neexistovalo. Bylo tam jenom léto a zima. Ovšem zima trvala asi osm nebo devět měsíců. Léto trvalo maximálně tři měsíce. Přechod byl strašně rychlý. V Sovchozu jsem byl dvě zimy. V zimě jsem tam přišel a v zimě odcházel.

M.P. Říkal jste, že tam byla dlouhá zima. Vzhledem k tomu, že to byl pokusný zemědělský statek, jak si to představovali když tam bylo takové podnebí?

K.V. Jak jsem říkal, přišel jsem tam v zimě. To znamenalo, že slunce nezapadalo úplně, bylo stále nad obzorem nebo trošičku pod ním. Znamená to, že paprsky ještě trošku svítily. Nebyla úplná tma, bylo silné pološero. V létě slunce vycházelo na celou dobu. Svítlo čtyřiaadvacet hodin denně. Znamená to, že se tomu člověk musel přizpůsobit.

K vašemu dotazu, oni už se v zimě chystali na období léta. Změna mezi teplem a zimou nastala během několika hodin. Jednoho dne se k večeru ochladilo a v půl desáté už mrzlo. Na toto období byla příprava. Pěstovaly se tam například pokusné brambory. Byly obrovské.

M.P. Jak se to tedy pěstovalo?

K.V. Brambory se nasadily takovým způsobem, že po zimě roztála horní vrstva země. Ta byla úrodná. V zimě už se vyhotovily ze země takové kořenáče. Ty byly ještě zmrzlé. Tyto kořenáče s výhonkem se zasadily do horní vrstvy země. Jak byly na slunci, ty kořenáče roztály. Takže ještě v zimě se vše připravovalo a sazenice se zasazovaly tímto způsobem do roztáté horní vrstvy. Byly pod vlivem slunce a okamžitě rostly bez jakékoliv zálivky. Kontinuita rostlin začínala v zimě a pokračovala do léta. Pěstovali se tam brambory, hlávkové zelí, bílá řepa a potom ještě nějaké další rostliny. V prostoru lágru nebyly žádné lesy. Ty byly až dál, asi tak osm nebo deset kilometrů. Jediné stromy, které tam rostly, byly jehličnaté.

M.P. Žili jste z toho, co jste si vypěstovali, nebo vám tam vozili nějaké jídlo?

K.V. Něco nám tam přiváželi. Čerstvé maso jsme nedostávali. To, které přiváželi, bylo nakládáno v sudech, bylo solené. Stejná situace byla s rybami. Tam jsem poznal tresku. Ovšem také solenou, naloženou v sudech. Předtím než se upekla nebo uvařila, musela být zbavena soli. Maso muselo vždycky roztát, museli ho močit a teprve potom použít. Bylo to strašně slané.

M.P. Vrátila bych se ještě k té situaci v gulagu. Jak jste vycházel s ostatními? Vytvářela se tam nějaká přátelství?

K.V. Hned vám to řeknu, jen bych ještě dokončil tu věc s technikou pěstování rostlin. Pěstovali jsme tam, jak jsem říkal, brambory, hlávkové zelí a bílou řepu. Představte si, oni udělali pokus vypěstovat tabák ! Bylo to rok před mým odchodem. Vypěstovali na ploše asi dvou hektarů tabák. Byly to takové dlouhé, štihlé listy. Jednou byl v lágru v sedm hodin večer poplach. „Bude mráz!“ Ten tabák byl ještě ve vývoji, nebyl úplně dozrálý, bylo nutno jej zachránit. Jakmile udeří mráz, zničí ho. Listy by přemrzly, vytvořilo by se takové „bláto“. Vyhnali tedy lidi sklízet. Dva hektary byly sklizeny

MEMO 2013/1

během několika málo minut. Všechno bylo sklizeno. Měli takové lopaty, bylo to zahradnické nářadí, takové ohnuté. Tabák sklidili v poslední vteřině než začalo mrznout.

M.P. Pane doktore, zeptám se vás, jak jste vše zvládal po psychické stránce. Byl jste zvyklý na společenský život, to najednou nebylo.....

K.V. Rozhlas tam nebyl. Pokud byl rozhlas, používal se pouze když se vydával bezpečnostní rozkaz nebo se oznamovalo mimořádné hlášení. To ale bylo asi tak dvakrát za rok. Buzení a konec pracovní doby se oznamovalo kovovou rourou do které se mlátilo jiným kovovým předmětem. Rádio jsem tam neslyšel. Ti, kteří byli na svobodě a stráž, ti možná měli rádia, ale pro vězně neexistovala. Stejně tak, jako pro ně neexistovaly knihy ani noviny. Za celou dobu jsem neviděl jedinou knihu. Když jsem si mohl přečíst něco tištěného, byl to kousek z novin, které docházely svobodným lidem, kteří tam žili. To byly jednak manželky nebo děti těch strážných. To byli „stréci“, strážní. Enkavodisti. Svobodní občané tam také existovali, ale museli být zaměstnanci gulagu.

Vše jsme dostávali přidělem. Šaty, obuv, prádlo. Co se týče obuvi, většinou se tam chodilo ve vysokých plstěných botách. V létě jsme měli normální pracovní boty. Strážní, kteří byli na svobodě měli vysoké holinky. Nám vězňům jednou za deset dnů vyměňovali prádlo. Měli jsme dlouhé kalhoty a košile bez knoflíků. Místo nich tam bylo poutko. Ponožky neexistovaly, měli jsme „onuce“ a ty si musel každý sám práť.

M.P. Ráda bych se opět vrátila k jedné z mých předchozích otázek. Vznikala tam i nějaká přátelství nebo naopak konflikty mezi vězni?

K.V. Přátelství, podívejte se, tam bylo plus mínus tisíc lidí. Z toho zhruba 85 – 95% byli mužští, zbytek ženy v různém věku. Byly tam staré ženy, ale i mladé holky. Neexistoval rozdíl mezi politickým a nepolitickým vězněm. Bylo to všechno dohromady. Tresty byly různé. Nějaké mladé holky tam dostaly dva roky nebo dva a půl za prostituci, ta se tenkrát trestala. Potom tam byly i veliké tresty, třeba deset let. To bylo strašné.

M.P. Za co mohl dostat člověk deset let?

K.V. Znal jsem jeden případ z doslechu, ale nevím jestli to bylo úplně pravdivé. Byla tam žena, manželka nějakého funkcionáře, bylo jí zhruba čtyřicet let. Manžel nebyl politický, byl to snad nějaký účetní a byl odsouzen, tedy údajně, za zpronevěru. Nevím kolik dostal let, ale ona dostala deset protože byla manželkou. Údajně z toho měla výhody a věděla o tom co dělal. Byla to žena se kterou jsem měl bližší styk, vím to z jejího vypravování. Potom vím o dvou nebo třech případech. Ty osoby nebyly ruské národnosti. Dostali deset, patnáct, jeden dokonce dvacet let.

Pro vaši informaci vám musím říct ještě jednu věc. Všechny funkce v tom pokusném státním statku zastávali trestanci. I vedoucí Sovchozu byl trestanec. Byl to Ukrajinec, nacionalista. Stráž a bezpečnost obstarávala enkavode, to byli policajti, strážní služba. Byli ozbrojeni Vintovkami a vyšší šarže měli revolvery. Tábor nebyl obehnán ani izolován. Pracovalo se ve skupinách a potom byli ještě individuální pracovníci. Ve skupinách byli střežení jedním strážným. Byly to takzvané brigády. Brigádu hlídal jeden strážný a potom trestanci, kteří měli individuální službu. Měli volnost pohybu bez stráže. Byli tam lidé, kteří měli volnost pohybovat se pouze v bezprostřední blízkosti lágru a potom byli lidé, kteří mohli úplně volně i mimo lágr. Mimo se pohyboval například vozka, ten měl na starosti koně, vozy a saně. Byli to pověřeni lidé, museli mít povolení k pohybu. Pak byli další různí lidé, funkcionáři toho statku. Ti měli volný pohyb.

Zvláštní vztahy byly mezi tím odsouzeným a příslušníky NKVD. Jeden z nich byl nejenom slušný, ale úplně kamarádský. Potom tam bylo ale i několik lidí, to byli civilní NKVD. Seděli v kanceláři. Co dělali to nevím, sem tam tam byli voláni lidé. Buď dostali trest nebo vyhubováno. Případně dostali trest v takzvaném karceru.

M.P. Za co byli trestáni?

K.V. Byli tam lidi, kteří například odmítli pracovat. Ovšem oni byli nuceni pracovat neboť dostávali jídlo podle výkonu. Každá práce byla normována. Jestliže nedosáhl 100%, dostal míň. Pokud odmítl pracovat, dostal jenom 500 gramů a to jenom kaši

nebo polévku. Jestliže pracoval, dostal 900 gramů chleba a jídlo. Jídlo bylo dvakrát denně. Těm, kteří splnili vyšší normu, rozdávali tabák. Bylo ho 50 gramů. Kouřila se tam Machorka. Je to nejhrubší a silné kuřivo.

M.P. Teď bych se vás ráda zeptala na to, jak jste se dostal k nabídce vstoupit do armády?

V tom lágru se střídali lidé. Někteří přišli, někteří odešli. Styk se světem byl opožděný, ale skoro vždycky byl, existoval. Dozvěděli jsme se o tom, že vypukla válka. Tehdy jsem vůbec nevěděl že vypukla válka. Slyšel jsem potom od lidí, že mezi československou vládou v Londýně a mezi sovětskou vládou došlo k dohodě o vytvoření vojenské jednotky na území Sovětského Svazu.

Dozvěděl jsem se v táboře, to už jsem tam byl dva roky, dvě zimy jsem prožil v gulagu, že mezi československou exilovou vládou v čele s Benešem, prezidentem a se Šrámkem jako s ministerským předsedou, a na druhé straně se sovětskou vládou došlo k dohodě, že na území Sovětského svazu bude vytvořena Československá vojenská jednotka, která bude bojovat po boku spojenců.

M.P. Ráda bych se vás v souvislosti s Čs. vojenskou jednotkou na něco zeptala. Četla jsem v nějakých materiálech, že vznik této jednotky prosadil generál Píka. Co je na tom pravdy?

K.V. To je omyl. Generál Píka byl náčelníkem Československo - Sovětské vojenské mise. Ta mise byla odrazovým stanovištěm mezi exilovou vládou a moskevským vedením. Tedy mezi československou a sovětskou vládou. Ovšem Československá jednotka v čele se Svobodou, neměla přímý styk s Londýnem, ale měla styk právě prostřednictvím této vojenské mise. To znamená, že mise v čele s generálem Píkou byla takovým odrazovým můstkem, přes který československá vláda v Anglii měla styk s vojenskou Československou jednotkou v Sovětském svazu.

Na druhou stranu ta mise zprostředkovala i styk mezi velením Československé vojenské jednotky a mezi sovětským generálním štábem, respektive mezi vojenským velením. Znamená to tedy, že po formální stránce Svoboda, jako velitel Československé jednotky v Sovětském svazu měl styk s Londýnem, s Ministerstvem

národní obrany v čele s Ingrem jako ministrem obrany právě přes Píku. Znamená to tedy, že Svoboda byl podřízen Píkovi a přes něj ministru národní obrany Ingrovi. Ovšem byla válka. To nebylo tak jednoduché „vezmeš telefon a vytočíš číslo“. To nešlo. Mezitím Německá armáda okupovala skoro celou Evropu. To znamená, že Anglie byla odříznuta. Všechno nešlo vyřizovat jenom rádiovým spojením. Šlo to těžkopádně, pomalu. Píka jako vedoucí činitel, on byl předtím ještě s několika důstojníky, takovým opěrným bodem, filiálkou Československého ministerstva národní obrany v Londýně. Ze skupiny kolem Píky se potom v důsledku té dohody mezi československou exilovou vládou a sovětskou vládou, stala mise.

Píka se v podstatě dostal do rozporné a napjaté situace se Svobodou. Československé ministerstvo v Londýně například trvalo na tom, že každé jmenování do funkce a každé povýšení musí dělat ministerstvo. Bylo to stále podle předválečných mírových předpisů. Ovšem Československá jednotka na území Sovětského svazu potřebovala velitele, poddůstojníky a rotmistry. Bylo úplně neslýchané čekat na to, až se Londýn uráčí jmenovat ty lidi. Než mohlo dojít k vyznamenání, jmenování a povýšení, ten člověk mohl být už dávno mrtvý. Svoboda si tedy osoboval právo v rozporu s těmi československými předpisy, které byly určeny pro mírovou dobu a podmínky, nikoliv pro válečné podmínky. Bylo to tím spíš, že se jednotka dostala do boje a bojových podmínek. Lidé, kteří byli v jednotce, chtěli a toužili bojovat. Neodešli jsme do armády proto, abychom tam žili, parazitovali a čekali až nám z nebe spadne svoboda. Chtěli jsme proti Němcům bojovat se zbraní, brát kolaboranty k zodpovědnosti za to co dělali. Docházelo tedy k rozporům.

Na východě byl přebytek mužstva a naprostý nedostatek velitelů. Proto byl Svoboda nucen porušovat předpisy. Například si dovilil napsat dopis přímo Stalinovi. V dopise žádal, aby byla jednotka vyslána na frontu k boji. Nechtěl vyčkávat. Londýn, anglická vláda a v důsledku toho i československá vláda se k tomu stavěla, nechci říct lhotejně, ale nesouhlasili s ním. Měli jiné představy o způsobu osvobození Československa. Spíš inklinovali k té vizi, že má být Československo osvobozeno západními armádami. Lidé, kteří to mysleli poctivě, byli skuteční vlastenci a viděli tu skutečnost, ti chtěli bojovat.

M.P. Ta žádost, kterou tenkrát Svoboda napsal Stalinovi, byla vyslyšena?

K.V. Ano, byla. Představte si, že za tu žádost dostal Svoboda vynadáno nejenom od Ingra, ale i od Píky. Svoboda dostal výtku od československé vlády. Ministr národní obrany, Ingr, se sám po 45. roce nevrátil do Československa. Zradil a dal se do služeb západu.

M.P. Jak vy sám vzpomínáte na válku?

K.V. Já bych se teď chtěl vrátit, abych zachoval a udržel vývojovou linii, k mému propuštění z lágru. Jakmile jsem se tedy dozvěděl, že se organizuje Československá armáda, žádal jsem, abych byl neprodleně amnestován a poslán do boje k jednotce která se formovala v Buzuluku. Představte si, za krátkou dobu mně sovětské orgány vyhověly. Odcházelo se mnou asi ještě pět nebo šest lidí. Byli jsme doprovazeni sovětským pracovníkem v civilu do Buzuluku. Propustili nás z lágru.

Na cestu jsme dostali chléb, malé solené rybičky a trochu cukru. Ze začátku jsme šli pěšky, stejně jako tenkrát při nástupu do lágru. Potom už jsme jeli vlakem. Ovšem než jsme se dostali do Buzuluku, trvalo to strašně dlouho, poněvadž vlaky, které vozily vojáky na frontu měly přednost. Takže i když jsme dostali chleba na několik dní, nestačilo to. Ten člověk, který nás doprovázel musel několikrát za cestu, na základě různých dokladů, žádat od místních orgánů další jídlo. Já jsem neměl, nedostal jsem žádné doklady, všechno měl on. Byl tam tenkrát takový systém. Na každé železniční stanici byla zdarma k dispozici vařící voda. Oni tomu říkali „kypjatok“, prostě kypící, vařící se voda. Když měl někdo u sebe čaj, uvařil si ho. Když měl někdo sušené ovoce, uvařil si ovoce. Pamatuji se, že my jsme neměli nic, pili jsme jen tu samotnou vařící vodu. Potom jsme měli chleba a ty hrozně slané rybičky. Byly vykuchané a naložené. Cesta z lágru do Buzuluku trvala asi 25 dní, ale už si to přesně nepamatuji. Víím jen, že jsme jeli hrozně dlouho. Přijeli jsme tam, to byl ještě sníh, měl jsem tehdy vysoké filcované boty. Nechali nás tam vykoupat.

M.P. Jen abych si to upřesnila. To byl rok 1943?

K.V. Z lágru jsem odcházel v roce 1942, začátkem roku 1943, byla to zima. Krátce po příchodu nás hned oblékli do uniformy a hned po odvodu jsem dělal první strážní službu. Měl jsem flintu, ale neuměl jsem s ní zacházet. Byla bez patron. Dělal jsem službu na nádraží ze kterého odjel k Sokolovu první prapor. Bylo to místo, kde prapor Československé vojenské jednotky byl na frontě a zasáhl do boje. Němci tenkrát nastoupili u Sokolova a prapor měl za úkol chránit prostor u Sokolova. Když se tenkrát prapor nakládal a odjel z Buzuluku, byl to začátek roku 1943.

M.P. Vstoupil jste do armády aniž jste měl zkušenosti se zbraní. Kdy jste tedy zahájil výcvik?

K.V. Žádný neexistoval. Už se na to nepamatuji. Na ty počátky se už přesně nepamatuji. Všechno to šlo hurá, rychle. Poněvadž jsem byl gramotný a znal jsem řeči, přidělili mě ke štábu. Tam, myslím, byl jeden nebo dva psací stroje. Něco jsem dovedl nařukat a také formulovat. Byl jsem tam pár dní. Potom mě honem vzali, poněvadž jsem měl odbornou znalost, k polnímu prokurátorovi. Dělal jsem pomocníka, nebo asistenta, jak se to vezme. Později jsem byl u druhého praporu. Byl to pěší prapor. Potom mě vzali na štáb praporu. Dělal jsem tam písaře a spojku. Pamatuji se, jednou jsem jel na koni, vyřizoval jsem něco jako spojka. Potkal mě nějaký důstojník ze štábu brigády. Bylo to vyšší velitelstvo brigády. Dal se se mnou do řeči a říkal, že potřebuje pomocníka, který umí provádět výslechy. Měl jsem praxi od polního prokurátora. Tam jsem vyslychal lidi a následně protokoloval a tak dál. Říkal jsem mu „dostanu – li rozkaz, je to rozkaz a budu poslouchat“.

Představte si, že za nějaký den přišel rozkaz, že se mám stěhovat na štáb brigády. Ten důstojník dělal defenzivu. Zpravodajština má dvě různé formy a dva úseky. Práci ve vlastní armádě a práci mimo armádu. On tedy dělal zpravodajskou činnost mimo armádu. Byl jsem tam na štábu brigády a zaučoval se. V náhradním praporu byl tehdy hrozný nedostatek školených lidí. Když jsem tam přijel, hned si mě vzal do parády vedoucí osvěty. Chtěl abych napsal nějaké vzpomínky na lágr.

M.P. Napsal jste něco?

K.V. Ne, nenapsal. Říkal jsem si „mám teď psát něco, co mně nevyhovuje?“ Znamenalo to, že bych psal pouze negativa, o pozitivních věcech jsem nevěděl. Nevěděl jsem o nich, nebyl jsem informován. Já jsem v té době nečetl ani noviny. Věděl jsem jediné to, že v té době byla válka. Rozhlas jsme poslouchat nesměli. Tehdy pro mě bylo všechno nové. A nějak „plácát“? Mluvit o něčem co nevím a psát o tom bajky?

M.P. K čemu ty vzpomínky potřebovali?

K.V. Už si nepamatuji proč to potřebovali. On byl osvětový důstojník a z tehdejšího Sovětského svazu vysílali česky, potřeboval to pro.....ovšem my jsme tehdy byli v Buzuluk. Tehdy to vysílání přenesli z Moskvy do města, které se před válkou jmenovalo „Ufa“. Už se nepamatuji. Němci tehdy útočili velmi rychle a dostali se dost hluboko. Vždyť se dostali skoro k Moskvě. Vláda a vše ostatní se v rámci evakuace Moskvy stěhovala do týlu

Měl jsem tedy napsat článek pro české vysílání. Ten důstojník to potřeboval. Podle mého názoru to ale nemělo význam. On by jej stejně odmítal, měl by různé námítky. Vyřešil jsem to tak, že jsem na požadavek nereagoval. Bylo to celkem troufalé, on byl dokonce jeden z vedoucích činitelů neveřejné stranické organizace KSČ. (pravděpodobně Karel Procházka pozn. M.P.) Formálně jsem mu řekl „ano, pokusím se“. Ovšem úkol jsem nikdy nesplnil, ale abych se vrátil k té situaci na štábu brigády. Viděl jsem tam ty věci a různé věci se mi vyjasnily. Můj vedoucí byl však jednou raněn a odsunut do nemocnice. Dělal jsem tedy za něj jeho práci. Podle předválečných mnichovských předpisů se zpravodajské oddělení dělilo na defenzívu a ofenzívu. Ovšem už na té první brigádě kde jsem byl, byly polní, bojové podmínky. Nebylo možné aby jeden člověk který dělal vedoucího zpravodajského oddělení dělal obě práce.

Zpravodajská výzvědná činnost, to je práce na 24 hodin. Ve dne i v noci. Kdežto defenzíva, zpravodajská činnost mimo armádu, ta rozlišuje podmínky denní a noční. Tenkrát byl vedoucím štábu první brigády, už si nepamatuji na jeho jméno, ale vím, že to byl západní důstojník z Velké Británie. Tehdy byl odvelen na východ. Pamatuji se, že s ním jsem vycházel dobře. Svojí práci jsem dělal svědomitě a poctivě. Defenzivní

činnost jsem později zpestřil. Skutečně jsem se zabýval vším možným na co jsem si vzpomněl a co jsem mohl realizovat. Měl jsem k dispozici i nějaké knihy na téma jak dobře dělat výslech, už si nepamatuji zda byly české nebo ruské. Svou práci jsem ale dělal důkladně. To je ale spíš osobní vlastnost. Byl jsem vždy důkladný a co jsem začal, musel jsem dodělat, i kdyby to trvalo neví jak dlouho, musel jsem to dodělat. Defenzivu jsem dělal tak, že moje činnost nezůstala utajena. Trvalo to určitou dobu než jsem si vypracoval takovou autoritu, obraceli se na mě lidi, věděli, že to dělám důkladně. Na vojně byl takový zvyk, že se věci pokud možno rychle odflinkaly. Rychlost byla vynucená. Já jsem však byl důkladný a to jsem také vyžadoval od lidí, které jsem měl potom k dispozici. Od lidí jsem vždy žádal stoprocentní plnění úkolů a samostatnost.

Měl jsem také obrovské štěstí v tom, že paralelně se mnou a mou prací existovala malá sovětská skupina odborníků. S nimi jsem určité věci mohl nejenom realizovat, ale i odborně růst a nabývat zkušeností. Později to došlo tak daleko, že velitel brigády a náčelník štábu chtěli hlášení přímo ode mně. Defenzivní činnost se tedy zvýraznila. Fakticky došlo k tomu, že defenzivní činnost přestala být v důsledku praxe součástí zpravodajského oddělení. Jednotné, společné zpravodajské oddělení se tedy rozdělilo na ofenzivní tj. výzvědné oddělení.

Vedení dosavadního zpravodajského oddělení se staralo pouze o ofenzivu a já pouze o defenzivu. Tím se zpravodajská činnost v brigádě přizpůsobila praxi, která se všeobecně prováděla v Sovětské armádě. Život prostě diktoval tuto praxi. V předmnichovských předpisech bylo zpravodajské oddělení jenom jedno. Jmenovalo se „dvojka“ a dělalo defenzivu i ofenzivu. Byly mírové podmínky, stačil jeden velitel který je mohl řídit. Ovšem to nešlo v bojových podmínkách. Já jsem se tedy skutečným výkonem té defenzivy osamostatnil. Samostatná činnost defenzivy se nejenom osvědčila, ale úplně vžila. Měl jsem mnoho úkolů.

M.P. Jaké byly vaše úkoly?

K.V. V první řadě jsem se staral o bezpečnost štábu. Jednalo se především o bezpečnost velitele štábu, bezpečnost celého prostoru včetně civilního obyvatelstva. Zčásti jsem se staral o trestní oddíl, poněvadž byl vždy operačně přidělen praporu a

plnil bojové úkoly. Měl jsem jen dohled a ten byl víceméně přes velitele. Byl to štábní dohled. Potom jsem měl za úkol styk s velením Sovětské armády. Dostával jsem úkoly přes naše velitelství, přes náčelníka štábu a velitele brigády. Ovšem musel jsem počítat s tím, že mám vpravo i vlevo „soused“, musel jsem tedy formálně udržovat styky aby fronta byla vždy kontinuální a souvislá. Později se vytvořila taková situace, kdy skutečný stav formulovaný předmnichovskými předpisy byl fakticky doplněn a měněn podle bojových podmínek.

Když potom v druhé polovině roku 1944 došlo v důsledku dostatečného personálního stavu k reorganizaci vojenského útvaru ve vyšší vojenský útvar, místo jedné brigády vznikl armádní sbor. Ten už měl víc brigád a rozmanitější zbraně. Znamená to, že vznikly jiné, nové útvary. Část příslušníků odešla do sovětské tankové školy, tam se naši lidé naučili ovládat tanky. Časem vznikla tanková brigáda, která se později odloučila a zúčastnila se bojů o Ostravsko. Tam tehdy padl velitel tanku, Vajda. Byl posmrtně jmenován čtvrtým hrdinou Sovětského svazu jako příslušník Čs. armádního sboru. Sovětské velení pokládalo náš útvar za kvalitní. Vyrovnal se bojovou kvalitou elitním jednotkám Sovětské armády. Svědčí o tom skutečnost, že vyšší jednotka dostávala samostatně přidělený úsek fronty. Z řad příslušníků československého vojska došlo k jmenování titulem hrdiny Sovětského svazu. Sovětský svaz také potom uděloval sovětské řády. Sám jsem dostal řád Rudé hvězdy.

Projevená důvěra byla oboustranná. Chci ještě zdůraznit jednu věc. Zásahu na té oboustranné důvěře měla jedna skutečnost. Lidé, kteří předtím byli lhostejní a nebo vyjadřovali kritiku vůči Sovětskému svazu, vůči tehdejšímu tamějšímu zřízení, měnili názory. Viděli skutečnost. Viděli u obyvatelstva píli, pracovitost a výsledky boje. A nezapomeňte na to, že si lidé uvědomili, co všechno musel Sovětský svaz překonat. Přesídlili z evropské části sovětského teritoria celý průmysl na východ. V důsledku německé okupace proběhlo přesídlení významné části průmyslu za Ural. I naši lidé se přesvědčili o úspěšnosti produkce přesídleného průmyslu.

Měli jsme dobré zbraně. Jedli jsme stejně jako Sovětská armáda. K pití jsme dostávali totéž co oni. Když byly naše jednotky v první linii, dostávali denně sto gramů, to bylo deci vodky. Byli jsme na úrovni sovětských vojáků. Kromě jiného jsme měli naprostou volnost styku s místním obyvatelstvem. Musím říct, že i místní obyvatelstvo

se k nám chovalo úžasně slušně a zdvořile. Dokonce se s námi o vše dělilo. Nikdo se na nás nedíval jako na cizince. Věděli o tom, že bojujeme, viděli v nás přátele.

M.P. Nyní bych se ráda vrátila k tomu, o čem jste hovořil. Popisoval jste situaci v Československé jednotce. Můžeme se vrátit k tomu tématu?

K.V. V Československé jednotce byla taková situace, že jakmile se dostala do frontových podmínek, vedla skutečně velký boj. Byla buď v první linii, v přímém doteku s německými jednotkami, nebo v druhé linii. V týlu se buď přeformovala a nebo odpočívala. Jednotka nikdy nemohla být delší dobu v akci v první linii. Československá jednotka která byla utvořena v Buzuluku prošla určitým vývojem. Původně měla hrstku aktivních důstojníků. Převážnou většinu tvořili dobrovolníci a civilisté, kteří nikdy neviděli zbraň. Nevěděli co to je válka. Měli ale chuť žít a něco dělat.

K naší jednotce byli přiděleni sovětsí odborníci, učili lidi jak mají zacházet se zbraněmi. Kromě toho tam byli tak zvaní styční důstojníci. Byli to důstojníci, kteří byli odborně na výši a byli školení na velení. Potom tam byli bezpečnostní přidělení. Měli za úkol nás učit a podporovat. Pokud jde o zpravodajčinu, byla to věc, kterou jsme se také museli učit a dělali jsme jí na základě jejich zkušeností. Znamená to tedy, že československé předválečné přepisy mluvily a vycházely jen z mírových podmínek. Ne z vojenských. Ty vojenské podmínky byly úplně jiné.

Co se týče našich jednotek, tam existoval polní prapor. To znamená, že tam byl polní prokurátor. Měli jsme soudit a soudili jsme jen vlastní lidi. Ne místní nebo nepřátelské lidi. O ty se měla postarat sovětská armáda. Navíc jsme s sebou nemohli vozit věznic

Měli jsme za úkol znemožnit činnost v prostoru naší bojující jednotky. Pokud byl rušitel civilista, museli jsme ho vyslechnout a předat sovětským orgánům. Na to tam byly sovětské věznic a tak dále. Ovšem potom jsme měli ještě jeden úkol, to bylo až později. Tenkrát byly tak zvané nepřátelské diverzní skupiny vyslané k hloubkové činnosti. V našem týlu měly za úkol vyvíjet rozvratnou diverzní činnost. Postupem času naše jednotka rostla. Vytvořili jsme takový zvláštní útvar kde bylo 120 lidí. Ten

útvár měl za úkol likvidovat hloubkový průzkum. To byl úkol defenzívy. Nepřátelská skupina v našem týlu dělala škodlivou činnost.

Nezapomeňte však na to, že vedle té naší defenzívy, zpravodajské činnosti, sovětské velení vždy určilo skupinu odborníků, kteří nám pomáhali. My jsme jim předávali lidi a oni zařizovali odsun. Byly to vojenské jednotky ministerstva spravedlnosti, „enkavodisté“.

M.P. Jakým způsobem to dělali?

K.V. Řeknu vám ještě jednu zajímavou věc. Za celou dobu, co jsem byl v armádě, se vyskytl pouze jediný případ, kdy důstojník ze západu, na západě byl tehdy nadbytek důstojníků z povolání. Na východě byla situace opačná, takže nám tehdy poslali důstojníky ze západu. Po příchodu se většinou hodně rychle změnili a mnozí z nich se skutečně osvědčili. Většina z nich měla k Sovětskému svazu přezíravý, někdy i skoro nepřátelský poměr. Ale nepůsobili rozvrtně, nerozvraceli naši morálku, ta byla jasná. Byl snad jediný případ, kdy ten dotyčný musel být odsunut. Malá skupina „enkavodistů“, kteří měli za úkol nás učit, ti nám pomáhali, velmi pomáhali. Byli to slušní lidi. Skutečně nás naučili mnohým věcem, o kterých jsme neměli ponětí. Byli jsme dobrovolníci, civilisté, nerozuměli jsme tomu. Mohu říct, že s mnohými jsme byli skutečně i dokonce v přátelském poměru. Nebylo tam žádné vyhrožování. Jednali jako rovný s rovným.

Dali nám možnost se najíst, napít, dali nám možnost žít. Nechali pro nás ušít československé uniformy, což bylo projevem důvěry. Vždycky nám umožnili a dali první linii, kdy jsme měli kontakt s nepřítelem. Komplet nám důvěřovali a dali možnost bojovat. Věřili nám. U nás nedocházelo k útekům z bojiště.

Zapomněl jsem na jednu důležitou věc. Československá jednotka v Sovětském svazu se vyvíjela v čase. Skládala se nejenom z lidí, kteří utíkali z Podkarpatské Rusi, ale většinu tvořili místní lidé. To byli Rusíni. Potom tam byli ti, kteří se tam dostali ze Slovenska, Moravy nebo z Čech. Většina z nich se ještě dostala na lodích do Velké Británie a tam fungovali jako jednotka. Část lidí odešla také do Francie nebo přes Balkán na střední východ. Tam z nich byl vytvořen prapor v čele s Klapálkem. Ten plnil obranné útoky kolem Tobruku. Později byl prapor likvidován a odsunut do Velké

Británie kde potom byl. Z těch lidí nejvíc vynikali letci. Odvedli skvělou práci, byli skvělí. Tenkrát byli nasazeni v britském letectvu a měli velikou zásluhu na tom, že Anglie vydržela německé nálety a nebyla obsazena. Na tom měli obrovskou zásluhu naši českoslovenští letci.

Co se týče vojáků mimo letců, tam byla situace jiná. Francie zklamala nejenom na válečném poli. Zradila Československo, podle smlouvy měla bojovat a poskytnout pomoc, to neudělala. Anglie, ta sice smlouvu s Československem neměla, ale neposkytla pomoc a ustupovala německému útočnému plánu na uchopení nadvlády v Evropě. Bylo to až do nástupu Churchilla, který byl rázný, ovšem to už byla jiná situace. Sovětský svaz před válkou prosazoval a hlásal kolektivní bezpečnost. To znamená, že všichni ti, kteří v Evropě uzavřeli smlouvu, měli odpovědnost za toho, kdo byl napaden. Československá vláda měla spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem. Ve smlouvě bylo na základě československých požadavků uvedeno to, že Sovětský svaz poskytne před německým nebo jiným útokem vojenskou pomoc jedině v případě, když nám tu pomoc poskytne Francie. Ta zradila a přesto nám Sovětský svaz pomoc poskytl. Neuznal Mnichovskou smlouvu.

Anglie a Francie, která byla v jejím vleku, jednala se sovětskou vládou. To jednání bylo tajné. Válka ještě nevypukla. V Anglii vládl ten zlověstný Chamberlain, v čele vlády Francie stál Daladier. Vedli tajné jednání se sovětským velením o poskytnutí pomoci v rámci kolektivní bezpečnosti. Znamenalo to, že pokud bude jeden přepaden, ostatní mu přijdou pomoci. Bylo to super – tajné jednání.

M.P. Jak vy jste se dozvěděl o tom jednání?

K.V. Jak? Až po funuse. Všechno to, co říkám, bylo ověřeno, zjištěno, doloženo, ale vše až potom. V té době jsem byl jednak mladý a jednak nezkušený. Věřil jsem tomu, co jsem znal a znal jsem toho hodně málo. Například když jsem byl později odsouzen a odseděl si skoro 6 let, až potom jsem na vlastní pěst začal zjišťovat a pídil se po historických věcech a dějinách. Přemýšlel jsem nad tím, jak se to mohlo stát, že mne, nevinného člověka, který si zasloužil plný azyl, strčili do gulagu. Nebyl jsem líný vyhledat některé lidi a ptát se jich. „Proč jsi mě takhle trestal?“ „Proč jsi mluvil tak, proč jsi dělal proti mně takové lumpárny?“

M.P. Ráda bych se vás zeptala ještě na jednu věc. Hovořil jste o situaci ve vaší jednotce, okrajově o mezinárodní situaci. Zajímalo by mne, jakým způsobem komunikovala s naší vládou v Londýně?

K.V. Londýnská vláda měla malou skupinu na středním Východě. V jejím čele byl Píka, pozdější generál. Tehdy byl plukovník nebo podplukovník, později se stal náčelníkem československo – sovětské mise. Ta byla zprostředkujícím orgánem mezi londýnskou vládou a zahraniční jednotkou. Velitel brigády a pozdější velitel armádního sboru uskutečňoval styk s Londýnem prostřednictvím mise. Ona dělala spojení mezi naším Ministerstvem zahraničních věcí nebo Ministerstvem národní obrany a vojenskou jednotkou.

Prozradím vám jednu věc. Jak už jsem říkal, ještě před vypuknutím války se sovětská politika orientovala a prosazovala kolektivní bezpečnost. Před vznikem druhé světové války, tedy předtím, než Německo napadlo Polsko, sovětská vláda vedla tajné jednání s anglickou a francouzskou vládou. Obě vlády předstírali dobrou vůli, jednání vedly jenom na oko.

M.P. Co konkrétně bylo předmětem jednání?

K.V. Spolupráce proti agresivní zahraniční politice Německa. Ta byla jasná a směřovala k ovládnutí celé Evropy. Anglie a Francie to jednání se sovětskou vládou vedla jen na oko. Bylo to pokrytectví, nemyslely to upřímně. Ne, oni nechtěli spolupracovat. Pomalu ale jistě ustupovaly před agresivitou Německa. Bylo to v období, kdy prováděly politiku ústupků. Navíc skupina, která vedla to tajné jednání s moskevskou vládou, neměla plnou moc uzavřít dohodu. Oni mohli jenom vyjednávat. O tom byla československá skupina na středním Východě v čele s Píkou informována. Mezitím sovětská vláda, to se u nás málo ví, vyjednávala přísně tajně s naší londýnskou vládou v čele s Benešem, že na území Sovětského svazu se má a za jakých podmínek se má organizovat zahraniční Československá armáda. Měla se organizovat z řad přeběhlíků a z řad lidí, kteří utekli nebo chtěli přes Polsko utéct do Sovětského svazu. To jednání bylo tajné.

Ted' mám mezeru v paměti, ale pamatuji se, že Píka svou spoluprací s anglickými orgány navázal v době, kdy ta věc byla tajná. Prozradil příslušným anglickým orgánům, že československá vláda v Londýně vyjednává se sovětskou vládou možnost organizovat československou vojenskou jednotku na území Sovětského svazu. Znamená to tedy, že spolupráce Píky s příslušnými orgány anglické vlády byla už před rokem 45, před osvobozením republiky.

V jednotce v Buzuluky se také vědělo, že Píka má svoje agenty, kteří mu podávají informace. Dokonce jsme věděli, kteří důstojníci tajně donášejí Píkovi. On byl předválečný důstojník, souviselo to s tím. V předmnichovské armádě byla zpravodajská síť, orgán druhého oddělení byl výslovně protikomunistický. Pronásledovali komunisty a levicové příslušníky armády. Píka byl tedy informován, že ve Svobodově zahraniční armádě byli i komunisté a každý věděl, že Píka je protikomunistického smýšlení. Jako komunisté jsme měli organizaci nevěřejnou. Ne tajnou, jen nevěřejnou. Neexistovaly legitimace ani schůze. Platili jsme jen příspěvek. Znamená to tedy, že vojenská zrada generála Píky, která byla zjištěna soudem v roce 1948 a začátkem roku 1949, kdy byl Píka odsouzen k trestu smrti, začala už v té době před zahájením druhé světové války. Píka měl prozradit Angličanům tuto strašně tajnou věc. V té době, kdy československý prapor bojoval u Sokolova, byli naši příslušníci první, kdo mohl bojovat se Sovětskou armádou. Po nás byli Poláci a potom francouzská letecká jednotka.

Když vezmete v úvahu podmínky, v té době to byla bomba. Najednou v roce 1943 na Východní německo – sovětské frontě vystoupila u Sokolova Československá jednotka. Tady byl hluboký týl, nacistická nadvláda nad většinou států Evropy, protektorát a najednou noviny začaly psát o tom, že vystoupila Československá jednotka.

Co se týče Píky, k tomu se vrátím později, když už jsem ho vyslyšel jako asistent vrchního vojenského prokurátora. Tehdy na něj bylo v roce 1945 podáno trestní oznámení, které podepsal náčelník generálního štábu.

Když jsem ho vyslyšel, nepamatuji se, že by u výsledku hovořil o spoluprací s anglickými orgány. Pamatuji se ale, že i po roce 1945 s anglickými orgány pokračoval v zakázané spoluprací. Při výsledku mi přiznal spoluprací po 45. roce při budování lidové armády po osvobození republiky. To byl ve funkci náměstka generálního štábu. Osobně se nepamatuji na to, co bylo předtím. Soustředil jsem se na

jeho spolupráci po osvobození republiky. To byl ve funkci nejenom náčelníka Československé mise, ale i zástupce náčelníka hlavního štábu.

Pamatuji se na to, že podrobně vyzradil plán vybudovat novou československou armádu po roce 1945. Bylo to vojenské tajemství a nikdo to nevěděl. Přiznal to nejenom mě, ale i při hlavním líčení když byl souzen.

M.P. Ve kterém roce to bylo?

K.V. V únoru roku 1948 byl vzat do vazby. Administrativně byl vyslýchán na HS OBZ, potom byl předán vojenskému prokurátorovi. Trestní oznámení podepsal Boček a potom se dostal ke mně k výslechu. Soustředil jsem se na jeho činnost po vypuknutí druhé světové války, po napadení vojska. Soustředil jsem se také na jeho činnost po osvobození republiky. Pamatuji se, že jsem měl těžkou hlavu z toho, jestli mám v protokolu, který jsem s ním sepsal, psát o plánu vybudovat novou československou armádu. Naše republika byla osvobozena po roce 1945, neexistovala tu žádná armáda, pouze vládní vojsko. Ovšem vládní vojsko to není armáda. Československá armáda se začala budovat podle Košického vládního programu. Měla tu být nová armáda, která se začala budovat po vyhnání německých okupantů.

Tehdy jsem nevěděl o tom, jestli má mít „X“ nebo „Y“ počet divizí a tak dál, byl jsem na pochybách. I když byl spis tajný, neopovažoval jsem se do toho protokolu napsat vojenské tajemství. Nevěděl jsem, kdo bude mít protokol k dispozici. Naformuloval jsem to tedy tak, že Příka přiznává, že prozradil do všech důsledků a podrobností počet a způsob sestavení nové armády. Ale specifikovat to, to jsem se prostě neopovážil.

M.P. Pane doktore, ráda bych se teď vrátila zpátky k vašemu životnímu příběhu, připadá mi, že jsme teď poněkud odbočili. Při minulém setkání jsme se dostali k osvobození republiky. Jak vy sám jste prožíval dobu, kdy bylo osvobozeno Československo?

K.V. Prožíval jsem to různě. Byl přede mnou veliký otazník co se mnou bude dál. Vždyť jsem byl civilista, který byl pod tlakem objektivní skutečnosti oblečen do

uniformy. Dělal jsem co jsem mohl, ale přitom jsem chtěl dělat prospěšnou práci. Ovšem to, jaká bude moje budoucnost, to jsem nevěděl. Dělal jsem do posledního puntíku co jsem musel dělat, nechci říct, že jsem to dělal z donucení, ale spíš pod tlakem. Byla to moje funkce. Dělal jsem to, ale vnitřně si kladl otázku, co mám dělat dál. Dostal jsem a měl jsem „x“ možností . Kdyby to dnes slyšel nezaujatý člověk, žasl by nad tím, že jsem po tom neskočil jako hladový pes.

M.P. Když bychom se teď podívali na období osvobozování Československa, můžete mi nějak popsat náladu lidí, jak jej vnímali?

K.V. Já jsem tehdy moc věcí znal a hodně věcí neznal. Mohl jsem mít různé iluze a vidiny. Ovšem skutečnost byla úplně jiná.

M.P. Můžete mi ji popsat?

K.V. Byla jiná v tom směru, že úkol jednotky se skládal ze dvou částí. Osvobodit republiku, vyhnat okupanty a současně umožnit vzít k zodpovědnosti lidi, kteří to mají na svědomí. Po překročení hranic Dukly jsme začali postupovat přes Slovensko na západ. Zjišťovali jsme, že bychom museli zavřít tolik lidí, že by na to věznic nešťácky. To byla první věc. Druhou byla ta, že na Slovensku byla komplikovaná situace. Část Slováků byla ještě opilá „tisoovskou“ republikou. Ta druhá část byla ale poctivá, spokojená a radostná. Upozorňuji na to, že takhle jsem to viděl máma očima. Ovšem po válce existoval Košický vládní program. Londýnská vláda se přestěhovala do Košic. Ta vláda jej vytvořila v rámci souhlasu politických stran, které tvořily Národní frontu. Tehdy to byl nejvyšší zákon.

Program byl však formulován pouze všeobecně, bylo v něm použito všeobecných výrazů, které se mohly vykládat různým způsobem. Například pokud šlo o armádu po osvobození republiky, měla mít kostru, kterou měly tvořit zahraniční armády. Nebylo řečeno, jestli půjde o východní nebo západní armádu. Dále tam měli být příslušníci domácích partyzánských oddílů a odbojových skupin. Po roce 1945 se nahrnuly na nově vzniklé ministerstvo tisíce žádostí o přijetí do armády. Byli to tisíce předválečných příslušníků armády. Všichni, i vládní vojáci podali přihlášku.

Prověřování tisíců žádostí mělo provádět OBZ. Ovšem to oddělení OBZ bylo zvláštním oddělením. Mělo převzít kompetenci z defenzívy prvního sboru. Kompetence měla být rozšířena pro ověření a souhlas s vyhověním těch tisíců žádostí. Armáda se tedy měla skládat z příslušníků zahraničních jednotek. Ale už nebylo řečeno jestli východní nebo západní armády. Každý si to mohl vykládat po svém. K tomu se ale dostanu později, až budu vyprávět o sporech, nesouhlasech a nepřátelství mezi Reicinem a Vašem. Ovšem já jsem nikdy neměl pravomoc rozhodovat jestli to nebo ono.

M.P. Vás osobně neštvalo, že nemáte tuto pravomoc. Z vašeho vyprávění cítím, že vám to bylo jedno. Je to tak?

K.V. Ne, vzal jsem to moc doslovně. Štvalo mě to. Já jsem tehdy podal trestní oznámení na ministra, ale stěžoval jsem si i na Reicina. Na to mám důkazy. Abych to upřesnil. Podal jsem trestní oznámení na aktivního ministra, na Čepičku. Bylo to kvůli jeho zločinné činnosti. Pokud jde o Reicina, podal jsem stížnost nejvyššímu orgánu stranického výboru ÚV KSČ. Napsal jsem, že jednou nebo dvakrát porušil Košický vládní program. Porušil jej ve dvou směrech.

M.P. Můžete mi říct ve kterých?

K.V. Řeknu vám to úplně přesně a mám na to i důkazy. Reicin přezíral příslušníky zahraniční armády na západě. Měl k nim absolutně negativní postoj. Pro něj existoval pouze příslušník východní armády. Tím zavinil hroznou věc, ale k tomu se dostanu později. Málokdo se v té době opovážil udělat to, co jsem udělal já. Podal jsem trestní oznámení na aktivního ministra. Odevzdal jsem to přímo do rukou generálnímu prokurátorovi.

Vrátil bych se ale ke službě ve vojsku. V roce 1944 jsem přišel do styku s Reicinem. Do té doby jsem ho osobně neznal. Myslím, že jsem o něm jenom slyšel. Při reorganizaci našeho vojska v Sovětském svazu jsem se dozvěděl, že se reorganizuje. Náčelníkem Obranného zpravodajství se stal Reicin a já jsem dostal rozkaz, že budu

jeho zástupcem. Byl jsem překvapen. Později, když jsem narukoval na štáb armádního sboru, poznal jsem Reicina osobně. Moje práce byla taková, že jsem v rámci Obranného zpravodajství sboru dělal práci mimo armádu. Nezajímal jsem se o příslušníky armády. Dělal jsem defenzívu. Práce se týkala prostoru mimo příslušníky sboru.

V té době se už počítalo s tím jak bude armáda vypadat. Do armády vstupovali lidi, kteří sloužili ve slovenské armádě, nebo přišli Volyňští Češi. Někdo byl dokonce propuštěn ze Sovětské armády a jako Čech byl přijat ke sboru. Reicin se zabýval výlučně stykem se sovětskými orgány. O vlastní kontrarozvědku, kterou jsem dřív dělal v první brigádě, o tu se příliš nestaral. Měl jsem tedy relativní svobodu. Podotýkám, že s Reicinem jsem měl výlučně služební poměr. Nikdy mezi námi nedošlo k přátelství nebo kamarádství. Nikdy jsem nepatřil mezi jeho blízké přátele. Měl určitý počet svých přátel, s kterými se stýkal. Služebně i mimoslužebně. Pokud si ale pamatuji, více mimoslužebně. My byli ve styku pouze přes služební věci. Tituloval mě Vaši a já Reicine a přirozeně jsme si tykali. V té době jsem byl asi nadporučíkem a Reicin byl, myslím, kapitán. Vyšší hodnost asi neměl. Co se týká zpravodajčiny, té moc nerozuměl.

Byl osvětovým důstojníkem a jako takový měl kontakt s lidmi. Po stránce politické byl informován a na vyšší situace. Relativně. S náčelníkem osvěty, Procházkou, byl v kamarádském styku a tvořili vedoucí činitele neveřejné organizace komunistů. Komunistů bylo málo, několik desítek. Ve sboru jich nemohlo být víc jak 70. To je můj odhad. Já jsem se do strany přihlásil už v Buzuluku, ale kdy o mě bylo ve vedení jednáno, to nevím. Víím jen to, co se mi doneslo. Po přihlášení o registraci byl Reicin proti tomu. Nesouhlasil.

Co se týče Obranného zpravodajství, až později jsem se dozvěděl, že na jeho obsazení měla díl porada. Dozvěděl jsem se to z autentických pramenů. Na poradě byl velitel sboru Svoboda a sovětské důstojníky, kteří byli ke sboru přiděleni. Byl mezi námi tedy takový poměr. Nic se nezměnilo. Dělal jsem to, co předtím v brigádě. Začátkem roku 1945 ale nastala situace, kdy Reicin odešel do Košic. Tam už byla nová vláda v čele s Fierlingerem. Na Ministerstvu národní obrany byl Svoboda. Ten také odešel do Košic. Tam byla uveřejněna zpráva o Košickém vládním programu. Reicin zakládal na novém ministerstvu, které tehdy bylo víceméně ve vzduchu, Hlavní správu

obranného zpravodajství. Když odešel, musel jsem dělat, jako statutární zástupce, vedoucího.

Mým úkolem bylo zjišťovat a likvidovat agenturu neboli důvěrnickou síť gestapa, „Abwehru“ a likvidaci „Werwolfu“. Byli to tak zvaní, česky přeloženo „vlkodlaci“. Když museli Němci opustit území republiky, nechávali na něm síť pro agenturní, diverzní a sabotážní činnost. Tato síť měla bojovat proti novému režimu a státnímu aparátu osvobozené republiky.

Reicin zpočátku neměl lidi. Právě na něm záleželo budování aparátu a Hlavní správy. Já jsem dělal pouze to, o čem jsem hovořil. Neměl jsem se starat o výběr kádrů Hlavní správy OBZ, to řídil Reicin. Vybíral lidi a dával mi je k dispozici. Já sám jsem do aparátu Hlavní správy doporučil jediného člověka. Byl to můj spolužák, před okupací Československa byl aktivním důstojníkem. Byl tehdy přijat na můj návrh. (Eduard Kocián pozn. M.P.)

Vrátím se ale k Reicinovi. Zpočátku pracoval tak, že sám prověřoval lidi při budování Hlavní správy. Měl obrovský úkol prověřovat všechny, kdo si podali žádost o přijetí do armády a byli před okupací členy předmnichovské armády. O Reicinově činnosti nic bližšího nevím. Koho doporučil, koho ne, nevím. Z vlastní zkušenosti však mohu říct, že kromě mě na Hlavní správě nikdo z východní armády nebyl. Vybaví se mi vlastně ještě dvě výjimky. Jednalo se o dva důstojníky, kteří byli v prvním sboru. Na Hlavní správě dělali po krátký čas službu, potom odešli. Jeden z nich tam pracoval krátce.. Druhý odešel později také, ale nevím proč.

Na generálním štábu byla spousta předválečných důstojníků. Byli tam také důstojníci ze západu. Dostával jsem se s nimi do konfliktu. Podle mého oni neměli být v nové lidové armádě. Když jsem to viděl, jednou nebo dvakrát jsem podal zprávu na ÚV KSČ. Ta zpráva byla velmi konkrétní, ale vždy se ocitla v koši. Vyřizoval to člověk, který byl později souzen s Reicinem. Byl to také jeden z důvodů proč jsem musel být odejit.

M.P. Můžete mi říct, jakým způsobem Reicin pracoval?

K.V. Myslíte celkově? Sám nevím. Ty věci jsem znal z doslechu a měl jsem nějaké pochybnosti. Na hlavním, generálním štábu se objevili důstojníci, o kterých jsem měl

informace a poznatky, že nebyli nejlepší. Ovšem, nestaral jsem se o to. Víím, že Reicinovým zástupcem se stal bývalý příslušník druhého oddělení. Bylo to zpravodajské oddělení předmnichovské armády. To oddělení bylo ostře a přísně proti komunistické. Komunisti v armádě byli pronásledováni. S Reicinovým zástupcem jsem nebyl v kontaktu, ale nic kladného o něm říct nemůžu.

M.P. Jak se jmenoval Reicinův zástupce?

K.V. Byl to plukovník Černík. Reicin sem tam dělal nějaké porady kterých jsem se zúčastňoval. Byl jsem jediný, kdo se čas od času podle potřeby ozval a projevil nesouhlas s některými Reicinovými opatřeními. Jenom já jsem se opovážil něco říkat.

M.P. Jaká opatření například Reicin vydával?

K.V. To už nevím, nepamatuji si to. Ovšem později se situace mezi mnou a Reicinem změnila. V prvních týdnech, možná měsících se nic neprojevovalo. Služebně se Reicin ke mně choval slušně. K žádnému osobnímu přátelství však nikdy nedošlo. Postupem času se však náš vztah ochladil. Reicin o mou činnost neprojevoval zvláštní zájem. Myslím, že neměl ani čas. Později, když v rámci mého oddělení vznikla skupina, která se zaměřila na činnost západních států, Francie, Anglie a Ameriky, Reicin začal najednou projevoval zvláštní zájem.

Kromě jiného se zajímal o problematiku „banderovců“. Byli to ukrajinští nacionalisté, teroristé, kteří hlavní činnost vyvíjeli na území Polska. Prostor Československa využívali k tomu, aby se dostali do Bavorska. V rámci Ameriky a západních mocností hledali azyl. Na území Československa však používali teroristických metod. Vraždili a loupili místní obyvatelstvo. Mým úkolem bylo je zpravodajsky likvidovat. Musím ale říct, že v té době se teprve budovaly orgány ministerstva vnitra. Budovaly se od základu neboť neexistovaly, Česká policie byla také v dezolátním stavu. Ti, co byli zjevně pro – němečtí, ti, kteří spolupracovali, museli odejít. Zakládal se nový výkonný aparát. Protože neměl dost zkušeností, musel jsem s mými lidmi suplovat to, na co nestačil. Práce proti „banderovcům“ souvisela s polským územím. Bylo tedy nutné se neprodleně domluvit s polskými orgány. Musel jsem s vysokým pracovníkem

MEMO 2013/1

ministerstva vnitra letět do Varšavy a tam domluvit spolupráci. Domluvili jsme se s náměstkem tehdejšího polského ministra vnitra. Dohodli jsme se, že budeme chytat lidi pouze na našem území a předáme je buď polským nebo sovětským orgánům.

Dělal jsem tedy práci, která byla nad rámec mých dosavadních činností. Dělal jsem ji ale poctivě. Tehdy jsem musel jít k referátu, k náčelníku generálního štábu Bočkovi a dokonce, já jakožto kapitán jsem musel jít místo Reicina k tehdejšímu ministru československé vlády referovat, jak vypadá situace na Slovensku. Reicin se o to moc nestaral.

Udělal jsem ale jednu věc. Tehdy jsem nechal zavřít nějakého vyššího církevního funkcionáře z Košic. Předal jsem ho Polákům ke zpravodajskému vytěžení. Najednou jsem se však dostal na kobereček k Reicinovi. Během 24 hodin jsem musel nechat toho člověka propustit a vrátit na místo v Košicích.

M.P. Co se tehdy stalo?

K.V. Vše se pochopitelně rozneslo v politických kruzích. O toho církevního funkcionáře začali stát pravicoví političtí činitelé. Zejména státní tajemník československého ministra národní obrany Ferenčík. Musel jsem tedy zařídít, aby Poláci během 24 hodin vrátili církevního funkcionáře. Reicin mi dal nůž na krk, měly z toho být vyvozeny důsledky. Už předtím mi do mého odboru umístil jednoho důstojníka, který měl být podřízen přímo jemu, Reicinovi. Ne mně. Byl to zvláštní případ.

V té době už byl poměr mezi námi hodně vyostřený. Bůhví jestli byl ten důstojník vůbec v odboji. Odbojářů bylo po roce 1945 víc než mělo Československo obyvatel. Lidi se tehdy scházeli a jeden druhému svědčil, že je odbojář. Reicin ke mně tedy dosadil svého člověka jemuž dával pokyny. Já s ním neměl nic společného. Mohl mě jenom zdravít.

M.P. Měli jste spolu s Reicinem často konflikty?

K.V. Neřekl bych že často. Nepatřil jsem do skupiny jeho kamarádů a přátel. Měl přátele nejenom v partaji, tedy v neveřejné komunistické organizaci, ale i soukromě.

Na schůzích jsem byl většinou jediný člověk, který něco namítal. Pochopitelně, nikdy jsem nepoužíval hrubých výrazů. Věcně, odborně jsem s ním v mnoha věcech nesouhlasil. On byl poměrně autoritativní člověk a záleželo mu na tom, aby si svou autoritu zachoval. Byl jsem jediný kdo se mu odvážil oponovat.

Reicin se v té době cítil hodně na koni. Aniž by mi cokoli řekl, nechal mě přemístit na první oblast armády. Na právní oddělení. Znamená to, že jsem byl vyhozen z aparátu Československého zpravodajství. Z aparátu, který jsem sám pomohl založit.

M.P. Ráda bych se vás zeptala ještě na jednu věc. Četla jsem v různých materiálech o tom, že Reicin byl tajným agentem NKVD. Co je na tom pravdy? Můžete mi k tomu něco říct?

K.V. Tyhle pohádky rozšiřovali různí lidé. Nevím proč. Musím říct, že u naší Východní jednotky byli sovětští styční důstojníci. Byli to lidé, kteří byli přiděleni k Čs. jednotce neboť měli určité předpoklady, museli být odborníky. Měli jsme od nich sovětské zbraně. Naši lidé, kteří prodělali výcvik, prodělali jej se sovětskými zbraněmi. Neznali je, nemohli dělat instruktáž. Navíc pochopitelně Sovětský svaz přidělil k naší jednotce velení neboť chtěl mít o všem přehled.

M.P. Reicin vám tehdy k vašemu odstranění ze zpravodajství neřekl vůbec žádný důvod?

K.V. Ne, vůbec mi to neodůvodnil. Prohlásil však veřejně, že jsem bezdůvodně vydal Polákům toho církevního funkcionáře. Ten byl ale evidentně prověřen a uznán jako rezident „banderovců“ na československém území.

Ovšem, když jsem hovořil před chvílí o situaci před koncem války. Tehdy jsem nebyl dostatečně informován a nevěděl jsem co budu v budoucnosti dělat. Na základě příkazu nebo doporučení, jsem neodešel do civilního života. Zůstal jsem v armádě. Tehdy jsem dokonce dělal stáž ve vojenské justici a složil soudcovskou zkoušku. Existoval zvláštní trestní, vojenský trestní zákon a vojenský trestní řád a vojenské soudy. Musel jsem to tedy po nocích studovat, abych obstál u zkoušky. Stáž u soudu byla víceméně formální. Tímto způsobem jsem se tehdy zajistil pro každý případ.

Tehdy mě vyhledal nějaký plukovník „Dupl“. Nikdy předtím jsem s ním nepřišel do styku. Byl plukovníkem západní armády, to jsem ale vůbec nevěděl. Najednou na mě narazil a vykládal, že je funkcionářem Vrchní vojenské prokuratury v Praze. Měl obrovské resty a chyběli mu pracovníci. Chytil jsem se za hlavu a říkám mu „co vy hledáte?“ Hledal referenty. Souhlasil jsem. Chtěl jsem se dostat od těch nezázivných civilních smluv, nebavilo mě to. Neuplynul ani týden a byl jsem k němu přemístěn. Byl vrchním vojenským prokurátorem, ale nevím, jak se dostal na to místo. Nevím co to bylo za člověka.

M.P. Mě spíš zajímá jakým způsobem vás vyhledal. Musel se o vás přeci nějak dozvědět.

K.V. Nevím, na to se nepamatuji. Víím stoprocentně to, že jsem o něm nikdy předtím neslyšel, nikdy jsem nevěděl co a jak. Tehdy jsem se dostal na prokuraturu a byl rád, že jsem se zbavil těch nezázivných smluv. Resty, které tam zůstaly, jsem za krátkou dobu zlikvidoval. Byly to převážně jednoduché věci, které jsem znal ještě z minulé doby. Jednalo se o nezajímavé, nezázivné a nepolitické případy.

Vývoj prokuratury však šel dál. Aniž bych to věděl nebo se po tom pídil, proč a jak, plukovník Dupl odešel. Nevím kam, ale na jeho místo nastoupil generál justice Vaněk. Seznámil jsem se s ním už u Reicina, ale neudržel jsem s ním styky. Byl justičním důstojníkem. Já jsem, poněvadž jsem tehdy složil zkoušky, byl major. Major justice. Vaněk byl tedy určen prokurátorem místo Dupla a zároveň se stal mým šéfem.

Byl to slušný a lidský člověk. Na své místo byl pochopitelně dosazen Reicinem. On měl jako náčelník Hlavní správy OBZ pravomoc doporučovat nebo nedoporučovat někoho na tu nebo onu funkci. Měl pod kontrolou nejenom povýšení a vyznamenání. Já s tím tehdy neměl nic společného. Reicin mě nikdy nebral s sebou na žádná jednání. Pouze jsem „autonomně“ dělal to, co jsem dělal. Nařizoval, podepisoval, měl styky s Ministerstvem vnitra, pochopitelně. Měl jsem ještě styk se sovětskými orgány, na našem území tehdy byly ještě zbytky Sovětské armády. Odešly až koncem roku 1946 nebo 1947. Naše výkonné orgány měly kromě jiného za úkol zadržovat zběhy nebo ty,

kteří se vzdělili bez povolení od své jednotky. Měli jsme je odevzdávat na sovětskou komandaturu nebo sovětským orgánům.

Kolem Československa bylo sovětské vojsko. V Rakousku byl centrální štáb sovětské expediční jednotky, které se zdržovaly ve střední Evropě. V Rumunsku, Maďarsku, Rakousku a tak dále. S nimi Reicin nejednal, neměl na ně čas a hotovo. Vždy je posílal ke mně. Oni neznali základní věci jako byla například Československá Ústava. Nevěděli co které orgány dělají. Sovětské zřízení bylo úplně jiné a oni neměli žádnou informaci. Když přišli za Reicinem, on říkal „já to nechci“, „Vaš to vyřídí“ a pobočník posílal ty lidi ke mně. Nemohl jsem je odmítnout, musel jsem s nimi jednat slušně. Když přišli jednou, ještě to šlo, ale chodili opakovaně. Nemohl jsem vůbec nic dělat.

Když nastoupil Vaněk místo plukovníka ze západu, naše styky byly pouze služební. On byl představený a já referent. Já byl hodnostně niž a musel jsem poslouchat jeho příkazy. Plnil jsem je a byla mezi námi výborná spolupráce.

Po únoru 1948 jsem byl upozorněn na to, že dostaneme trestní oznámení na generála Píku. Jednoho krásného dne ke mně vrazil do místnosti na vojenské prokuratuře Reicin. Přišla s ním administrativní pracovnice Hlavní správy slečna, nebo paní Uhlířová. Byla administrativní pracovnicí odboru Hlavní správy, který měl na starosti generál Klen. Později jsem se dozvěděl, že tam byla hýčkána. Mimochodem, ona byla hezká holka. Byla k ní jaksi projevena důvěra. Uměla německy a anglicky. Ona tedy nesla spis Píky. Reicin přeci nebude Vašovi nosit spisy, že?

Tehdy Reicin pronesl výrok o tom, že Píka byl vyslýchán administrativně. To znamená ne soudně nebo prokurátorsky. Byl vyslýchán skupinou generálů v rámci HS OBZ. Byli to asi tři nebo čtyři generálové. Tehdy se k ničemu nedoznal a vše zapíral. Sepsali protokol, který vypracovala Uhlířová. Když spis byl předán mně na stůl, Reicin pronesl výrok, že Píka nedoznal vinu a to, co obsahuje spis, je zhruba trest na patnáct let. Měl ještě říct to, že případ bude projednán, až to bude na špagát. Trestní oznámení bylo podepsané náčelníkem generálního štábu Bočkem. Obsahovalo obvinění, že Píka vyzradil československé vojenské tajemství.

Na to byl tehdy zákon. Odpověděl jsem na to, že jsem prokurátor, беру to na vědomí a věc budu svědomitě vyšetřovat. Byla u toho Uhlířová, pro mě to byla cizí osoba. Navíc jsme byli s Reicinem v nepřátelském poměru. Byl jsem nestranný prokurátor.

Nebudu tedy něco vyšetřovat a předem slibovat jak to dopadne. Něco formálního jsem tedy odpověděl.

Každý spis musel projít normální cestou, být prezentován, dostat razítko a tak dál. Jde to strašně pomalu, ale byrokratické formality musí být zachovány. Už si nevzpomínám jakou jsem měl hodnost, když jsem vše vyšetřoval. Bylo to po soudcovské zkoušce, takže jsem byl justičním důstojníkem. Povýšili mě bez intervence Reicina. Píka byl generál. Vyslychal jsem ho. Nikdy ne mezi čtyřma očima. Vždy byl přítomen zapisovatel. Toho jsem měl spolehlivého. Byl to nějaký kapitán. Zapisovatel byl vždy přítomen a všechno protokoloval. Výslechy se prováděly tak, že vyslychaný něco řekl, věci vykládal souvisle. Odpovídal na dotazy „jak“, „proč“, „kdy“ a upřesňoval. Já jsem potom diktoval text do protokolu. Text potom musel být vyslychanou osobou podepsán. Obsahoval větu, že vše bylo hlasitě diktováno, přečtený text a podpis. Vyslychaný slyšel co diktuji a před podpisem si to ještě jednou přečetl. Protokol podepisoval i protokolující kapitán. Výslech byl prováděn v úředních hodinách. Od půl osmé do čtyř. Nikdy ne v sobotu, neděli či svátku.

Píku ke mně přiváděl z vazby strážný. Ten ho musel prokurátorovi vždy přivést a odevzdat pohyblivého a živého. Strážný musel během výslechu stát venku u dveří. V místnosti tedy byl pouze vyslychaný, zapisovatel a já. Vyslychaného jsem se nikdy nedotýkal. Vždy jsem jej oslovoval podle hodnosti a vykal mu. Jednal jsem s ním vždy zdvořile. Kromě jiného bylo mým úkolem kontrolovat i dopisy. Přijaté i odeslané. Také jsem dovoloval mimořádné úlevy. To znamená četbu, romány nebo nějaké přilepšení v podobě darů či jídla. Vše šlo přese mě. Dovoloval jsem vše, co bylo povoleno. Co se týkalo ostatních věcí, měl k dispozici vězeňského velitele, dozorce a lékaře. Po těchto stránkách už jsem nad ním neměl pravomoc. Kdy měl mít večerku, kdy mohl spát nebo ležet, o tom rozhodoval velitel. Píka byl tehdy po operaci žlučníku. Z mé strany bylo vše normální, co jsem mohl, povolil jsem. Jediné čeho jsem se musel účastnit, byly návštěvy. To směl pouze vyšetřující prokurátor, ten povoloval návštěvy. Když někdo přišel na návštěvu, asistoval jsem u toho.

K trestnímu oznámení potom Reicinovo oddělení dodávalo různé doklady. Byly to dodatky. Dostával jsem zápis administrativních výslechů před komisí a další věci. Vše, co přišlo, jsem nechal projít podatelnou a zařadil do spisu. Nezajímalo mě jestli je to tajné nebo ne.

V té době však nastala celostátní organizační změna. Vznikl tak zvaný státní soud. Znamenalo to, že vznikl nový ústavní orgán, který měl vyšetřovat a rozhodovat o nejtěžších trestných činech jako byla špionáž nebo vlastizrada. Zároveň byla vydána novela o nejtěžších trestných činech, které měl řešit státní soud. Tento soud měl tedy řešit i Píkův případ. Ještě předtím, než jsem ukončil vyšetřování u vrchní prokuratury, Píka se na základě mých výslechů, už nevím jak dlouho trvaly, možná dva nebo tři měsíce, přiznal. Pokud se dobře pamatuji, kladl jsem důraz na jeho nejnovější činnost po roce 1945. Kladl jsem důraz na to, co Píka dělal po osvobození republiky, kdy byl ve funkci náměstka náčelníka hlavního štábu. Trestní oznámení bylo podáno a podepsáno náčelníkem hlavního štábu.

Nepamatuji se na to, že bych nějak vyšetřoval Píkovu činnost před válkou. Píka ale během několika týdnů doznal svoje styky s orgány anglické služby. S orgány Velké Británie. Doznal, že jim prozradil jak bude organizována československá lidová armáda. Početní stavy neřekl, ale informoval je. Řekl mi, že podrobně informoval o tom, jak bude vypadat armáda, která se buduje. Znamená to, že doznal nejtěžší trestný čin. Také byl vyslýchán na další činnost, která mu byla vytýkána trestním oznámením. Sice že prováděl sabotáž výstavby Československé vojenské jednotky v SSSR. Měl brzdit výstavbu. Co říkal, to už se nepamatuji.

Tehdy jsem pátral po archivním materiálu, který měl Píka založit nebo vést jako náčelník Čs. vojenské mise v Sovětském svazu. Bohužel jsem nic nespátral. Nebylo to jednoduché, neboť úřad byl po roce 1945 likvidován. Ve vojenské justici jsem pracoval nějaký ten týden, informoval jsem tedy o mé činnosti nadřízené orgány na Ministerstvu národní obrany a na Justičním odboru. Ve smyslu zákona pro zřízení státního soudu a státní prokuratury, jsem byl najednou justičním odborem ministerstva národní obrany přemístěn do civilní justice. Znamenalo to tedy ke státnímu soudu a státní prokuratuře. Nevím už na základě jakého požadavku nebo doporučení to prováděli. Víím jen, že oni byli informováni o tom, kdo co dělá a kdo má jaké výsledky práce, kvalifikaci a tak dále. Já jsem byl spolu s vybranou skupinou justičních důstojníků přemístěn ke státnímu soudu jako vyšetřující soudce.

Pochopitelně, že případ generála Píky nebyl vyšetřováním dokončen. Než jsem byl přemístěn, musel jsem prokurátorovi předat agendu. Odevzdal jsem vše, i spisy a přestěhoval se na Pankrác. Dostal jsem se ale do prostředí civilního soudnictví, kde

převážnou část tvořili civilisté. Jen úzkou skupinu tvořili vojáci, justiční důstojníci. Byli řízení, používám teď tento výraz ve všeobecném smyslu, trestním řádem a trestním zákonem ministerstva spravedlnosti. Ocítl jsem se tedy v civilním prostředí reprezentovaném ministrem Čepičkou. Prostředí mi nevyhovovalo, cítil jsem se tam špatně. Píkův případ, přirozeně zdědila podle nového zákona státní prokuratura a soud, kde bylo utvořeno vojenské oddělení státního soudu a prokuratury. Sám jsem se tedy dostal do podřízení ministerstva spravedlnosti. Zjistil jsem, že se tam věci neprovádí tak, jak by měly. Píkův případ jsem ukončil ve vojenské skupině státního soudu jako vyšetřovatel. Potom už mě to tam nebavilo, sám jsem žádal, abych byl přemístěn zpět do vojenské justice. Nelíbilo se mi tam.

M.P. Vyhověli vám?

K.V. Vaněk tehdy šel intervenovat na justičním odboru Ministerstva národní obrany, aby mi vyhověli a přeložili k němu na prokuraturu. Justiční odbor s tím souhlasil. Byl jsem přeložen na funkci asistenta či referenta Vaňka. On zastával funkci náčelníka vojenské skupiny státní prokuratury. Podle tehdejšího zákona a platného trestního řádu jsem nemohl dělat pak prokurátora ve věci proti Píkovi.

Píkův případ se dostal ke státnímu soudu, státní prokuratuře. Udělal jsem tam ještě jednu věc. Vedoucí vojenské skupiny státní prokuratury Vaněk, který byl sám přemístěn od vrchní vojenské prokuratury ke státnímu soudu, mě požádal, abych udělal koncept žaloby na generála Píku. Tehdy jsem Píkův spis ukončil s tím, že věc po vyšetřování postupuji státní prokuratuře k dalšímu opatření. Generál Vaněk mi říkal, že by spis musel prostudovat, byl to složitý, závažný trestní případ. On na to neměl čas, byl zavalen prací. Já jsem tedy udělal koncept dle svého nejlepšího svědomí a dle zákona. V konceptu jsem žádný trest nenavrhoval. Vynechal jsem prázdné místo. U každé žaloby je na konci napsáno „tomu a tomu navrhuji uznat žalovaného vinným a potrestat ho tak a tak“. Dále se cituje zákon a paragraf. Já to místo vynechal. Popsal jsem, co bylo ve spisech. Nedal jsem tam žádné stanovisko. Případem jsem se zabýval proto, že jsem znal i situaci generála Píky ve vojenské jednotce. Víím, že mezi Píkou a jednotkou byl velmi napjatý vztah. Tehdy si generál Svoboda dovolil bez vědomí Píky napsat dopis Stalinovi. V té době byla jednotka na

úrovni polního praporu. Žádal, aby se polní prapor zúčastnil skutečného boje a byl umístěn na frontu aby mohl bojovat. Byla válka my, co jsme byli v zahraniční armádě v Sovětském svazu, jsme tam šli proto, abychom bojovali. Formálně Píku překročil, překročil i vládní výbor Československé republiky v Londýně. Tehdy dostal důtku od ministra národní obrany i od Píky. Kromě toho měl Píka v jednotce své tajné agenty, důvěrníky, byl o všem informován. Měl tam svoje lidi, kteří mu podávali zprávy jak to vypadá v Buzuluku.

Vaněk, protože věc neznal dopodrobna, potřeboval poradce. U líčení jsem tedy figuroval jako expert či poradce. Předseda senátu to uznal. Došlo tam k takové věci. Ten, kdo dělal zapisovatele, vyplňoval tištěný formulář. Proti komu se koná líčení, kdy se koná, za co a kdo je přítomen. Ten kdo protokoloval mě uvedl nesprávně jako prokurátora. Já jsem ale originální prokurátorskou žalobu nepodepisoval a ani písemně trest nenavrhoval. Trest jsem navrhoval jednak v textu žaloby a když se zahájilo řízení, intervenující prokurátor má přednést slovy žalobu a žádat trest. Do protokolu jsem byl mechanicky nesprávně jako prokurátor zapsán já. To všechno mělo důsledky, k tomu se ale dostanu později. Konalo se tedy přelíčení a já seděl vedle Vaňka. Píka doznal to samé, co při vyšetřování, kdy jsem ho já jako prokurátorský pomocník vyslychal. Přiznal, že anglickým orgánům prozradil jak má být organizována nová lidová armáda. Nevím jestli přiznal i dřívější styky do osvobození republiky. Nevím, nepamatuji se už. Co se týče té sabotáže, to už se také nepamatuji. Píku odsoudili za špionáž, dopustil se vojenské zrady. Dostal trest smrti.

Píkův případ byl relativně těžký. Píka byl zkušený a vybraný zpravodaj. Jako vyšší důstojník měl školy a dlouholetou praxi. Byl zpravodajským důstojníkem, to znamená, že byl na vysoké úrovni. Já měl také nějaké životní zkušenosti, ale chtěl jsem, aby moje práce byla kvalitní. Chtěl jsem ukázat, že jsem odvedl kvalitní práci. Přede mnou ho vyšetřovala skupina generálů a i vedoucí Hlavní správy OBZ Reicin. Oni prakticky ničeho nedosáhli, k vině se Píka nepřiznal.

M.P. Čím to mohlo být způsobeno že jim se nepřiznal a vám ano?

K.V. Nevím. Měl jsem k dispozici protokoly o výsledcích, ale ty za moc nestály. Vyšetřoval jsem jej normálním způsobem. Chtěl jsem ale ukázat, že jsem byl

nespravedlivě odstraněn ze zpravodajského aparátu, na jehož budování jsem se podílel. Kromě jiného jsem chtěl ukázat, že jsem byl odstraněn z práce, kde jsem dosahoval mimořádných výsledků. Proč se u mě doznal? Asi jsem mu dával otázky, jak se lidově říká „na tělo“. Já jsem vyslyšel „x“ set, možná „x“ tisíc lidí. Měl jsem svou výslechovou metodu. Nikdy jsem nedával sugestivní otázky. U mě protokoly vyslychaných nebyly formulovány tím způsobem – sugestivní otázka a odpověď. Ten vyslychaný člověk musel mluvit plynule, jeho odpověď jsem kontroloval různými otázkami. Moje protokoly byly souvislý text, nikdy ne vytržené z kontextu. Logicky jsem se snažil dojít k věci, zjišťovat její podstatu. Nikdy jsem vyslychanému člověku nekládal větu do úst. To je umění, které nezískáte podle receptu. Musíte vyslechnout „x“ set lidí, abyste správnou, zákonnou metodu mohla použít.

Řízení ale vynesemím rozsudku nekončilo. Píka prostřednictvím svého obhájce podal zmateční stížnost. Vyšší instance měla projednat správnost rozsudku. Byly dvě možnosti. Buď schválit nebo zrušit. Potom byla další možnost. V případě, že by byl rozsudek schválen, mohl požádat o milost. Tam je přesně zákonem určeno kdo a jak rozhoduje, je to byrokracie. Vše podepisoval Vaněk. Já jsem byl pouze přítomen jako expert u hlavního přelíčení. Víc jsem se s tím případem neměl nic společného. Víc už jsem nejednal ani s Píkou. Víím jen, že Vaněk musel potom vrátit knihy, které zůstaly po Píkovi ve vojenské vazbě, Píkovi věci vrátit rodině a vše spisově vybavit. O milosti jsem vůbec nerozhodoval.

Žádost o milost je dalším stádiem tohoto trestního případu. O milosti rozhoduje prezident. Ovšem ten musí mít stanovisko prokurátora dřívějšího soudu a ministra národní obrany a vlády. Dokonce vám řeknu ještě jednu věc. Až později jsem se dozvěděl o tom, že Reicin chtěl ve vazbě mluvit s Píkou mezi čtyřma očima. Nevím co chtěl zjistit, na mě se neobrátil. Věznice nemohla nic činit bez intervence a podpisu generála Vaňka. Moje činnost tedy končila a potom jsem byl vrácen k dispozici vojenské justici.

O všem hovořím takto podrobně z toho důvodu, že to bude mít souvislost s mým pozdějším obviněním. Později budu hovořit o tom, kdy já jsem sám musel sedět na lavici obžalovaných a odsouzených. Píka byl tedy odsouzen. Vybavuje se mi ale jedna věc, která je velmi příznačná pro ten případ. Když jsem ještě jako asistent vojenského

prokurátora vyšetřoval Píku, byl jsem zavolán k Ministru národní obrany, generálu Svobodovi. Musel jsem donést Píkův spis. Ptal se mě na ten případ a já mu zodpověděl jeho dotazy. Čekal jsem tam asi hodinu a půl než si spis přečetl. Potom poděkoval a já odešel. Tehdy mi nic neřekl, nesdělil mi svůj názor. Předtím nebo potom, už se nepamatuji, podal Píkův obhájce k Ministru národní obrany žádost o milost. To je další stádium trestního případu, kdy o milosti rozhoduje prezident. Ovšem ten musí mít k dispozici stanovisko prokurátora, dřívějšího soudu a stanovisko ministra národní obrany a vlády. Pamatuji se, že od generála Svobody, tehdejšího ministra národní obrany, došla zamítavá odpověď. Tehdy sdělil své důvody proč dává na Píku negativní posudek.

M.P. Pamatujete si trochu víc obsah posudku?

K.V. Ne, nepamatuji. Svoboda se tehdy vyjádřil negativně. Zdůrazňuji slovo negativně. Tehdy jsem musel jako prokurátorsky vyšetřující založit jeho odpověď na žádost do spisu. Jestli byl spis spojen dohromady nebo to byla odpověď a příložený či související posudek, na to se už nepamatuji, ale posudek byl záporný. Milost tehdy mohl udělit jenom prezident. Ministr mohl k žádosti zaujmout kladné stanovisko a předložit jej prezidentu republiky k rozhodnutí. Ovšem ministr žádost zamítl. Žádost potom putovala ke mně, k vyšetřujícímu orgánu na prokuraturu. Žádost jsem musel založit do spisu. Ale proč to tak podrobně rozvádím. Bude to mít ještě pokračování. Je zajímavé, že původní, negativní posudek ze spisu zmizel.

M.P. Jak je možné že se to mohlo stát?

K.V. Nevím. Nevím ani kdy ani jak. Pamatuji si jen, že posudek včetně negativního posudku putoval ke státnímu soudu, kde jsem pokračoval. Tam bylo ještě všechno v pořádku. Posudek ještě existoval. U státního soudu jsem už potom nemohl nic zjišťovat ani kontrolovat. Neměl jsem tam přístup ke spisu.

M.P. Zeptám se vás ještě na další věc. Jednou jste se zmiňoval o tom, že i vy sám jste byl později souzen. Jak k tomu došlo?

K.V. V roce 1968 byla organizovaná jedna akce. Píka měl velikou politickou oporu, funkce náměstka náčelníku generálního štábu byla velmi vysoká. Najednou byl odsouzen. Tehdy, v roce 1968 začal unikat materiál z HS OBZ. Materiál unikal díky aktivní pomoci administrativní pracovnice paní Uhlřřové. Byla to ta pracovnice, která si získala důvěru samotného Reicina. Tehdy mi přinesla ten tlustý Píkův spis. Reicin prohlásil jedinou větou, že Píka zapíral. Uhlřřová o tom, co řekl Reicin začala v polovině roku 1968 mluvit veřejně. V novinách, televizi a rozhlase. Dokonce některé věci otočila. To, co měl říkat Reicin, říkal jsem v jejím podání já. Později si musela uvědomit, že se v tom také sama veze. Účastnila se, sice ne všech, ale těch nejdůležitějších věcí, které by běžná administrativní pracovnice nemohla dělat.

Ona byla tou, která rozšířila, že byl Píka odsouzen na základě falzifikátu. To znamená uměle, falešně vypracovaném dokumentu. Skutečnost je taková, že mi tehdy Reicin dal vše do ruky. Sám mi říkal, že trestní oznámení bude doplněno. Trestní oznámení obsahuje určité nutné věci. Jsou tam doklady, formální nebo výslechové protokoly a podobně. Vše jsem dostával z podatelny nebo mi to předával jeden pracovník, už si ale nepamatuji jakou měl hodnot. Vše jsem zakládal do spisu.

Později jsem zjistil, když jsem měl možnost víc prostudovat výpovědi a materiály, že Reicin sledoval Píku od samého začátku. Nevím přesně od kdy, ale bylo to určitě před rokem 1945. Odposlouchával jej, nasadil na něj agenty. Reicin měl dlouhé ruce a možnosti. Píka, když ještě pracoval jako náčelník generálního štábu, měl ve své kompetenci styk se zahraničními vojenskými představiteli. Reicin dostal agenturní zprávu, která pocházela z Píkovy návštěvy Anglie. Zpráva se však v originále nezachovala. Nějaký major Příbyl tu zprávu spálil. Už si nepamatuji jaký k tomu měl důvod. Nepamatuji si ani že bych to zjišťoval, nezajímalo mě to. Reicin si pamatoval obsah té zprávy. Příslušné Anglické vojenské orgány děkovaly Píkovi za jeho služby a činnost. Reicin tedy zprávu znovu nadiktoval a Uhlřřová společně s jedním důstojníkem měli za úkol zprávu přeložit do angličtiny.

Znamená to tedy, že sama Uhlřřová se aktivně účastnila výroby falzifikátu. To je také trestný čin. Neměla to dělat, ale uměla anglicky. Navíc v Praze najali nějakou ženskou, která uměla velmi dobře anglicky a text přeložila. Dostala záznam, ve kterém nebylo uvedené jméno. Nevěděla o koho se jedná. Sama Uhlřřová byla moc hezká

holka. Byla mladá, inteligentní a mazaná. Reicin vše diktoval z paměti. Měl úžasnou paměť. Zpráva obsahovala jen poděkování, nebylo tam nic konkrétního. Na základě toho nemohl být nikdo potrestán. Bylo to beztrestné.

M.P. K věci falzifikátu mne napadá jedna otázka. Proč tu zprávu Reicin nechal napsat znovu když už byla jednou spálená a jak uvádíte, nebyl to zase až tak důležitý dokument?

K.V. Sám podrobnosti nevím. Vše vyplynulo až později. Tak zvaná agenturní zpráva, to znamená, že některý agent získal zprávu, ten člověk jí měl tehdy donést Reicinovi. Nic podrobného o tom nevím. Pro mě byl spis jako spis. Až později jsem přišel na to, že šlo o nějaký falzifikát. To, co bylo dodatkem dodáno k trestnímu oznámení, dával jsem jako vyšetřující orgán do spisu. Přeci nebudu jako vyšetřující orgán zkoumat, jestli je obsah a podpis falešný nebo ne.

M.P. Jak jste tedy na vše přišel?

K.V. Na všechno jsem přišel až potom, ale k této otázce bych se vrátil později. Uhlířová tedy vše takto zformulovala a noviny z toho udělaly legendu. „Píka byl odsouzen na základě falzifikátu.“ „Byl pověšen na základě falešného dokladu.“ Ovšem o Píkovi se rozšířila ještě druhá legenda. Píka měl být ten muž, který zachránil patnáct nebo dvacet tisíc, možná víc, ubohých Rusínů, kteří umírali v sovětských lágrech. Z nich několik tisíc jich našlo záchranu v Československé jednotce vedené Svobodou. Měl se o to zasloužit Píka. Zapomněli přitom ale na jednu věc, že se jedná o lež. Píka byl pouze zprostředkující orgán. Beneš na jedné straně a sovětská vláda na druhé, uzavřeli dohodu. Píka hrál roli „pošťáka“. On dělal pouze zprostředkující činnost. Nebyla to jeho zásluha. Neměl s tím nic společného. Chápete ten rozdíl?

Tehdy noviny přinášely sáhodlouhé články a reprodukovaly materiály o tom, že se Píka zasloužil o budování Československé jednotky v Sovětském svazu. Samozřejmě, jako náčelník vojenské mise tu funkci určitě plnil, to je jedna věc. To, jakým způsobem je věc druhá. Ale rozhodně nebyl ten, kdo měl zásluhu. Tu měla československá exilová vláda. Takže muž, který se „zasloužil o to, že na východě, na

sovětském území bylo vytvořeno zahraniční vojsko“, byl popraven na základě falzifikátu.

M.P. Já mám ale pocit, že by se tyto věci daly dohledat v archivech, ne?

K.V. Okamžik. To probíhalo v roce 1968. Najednou koncem roku 1968 Pfkova rodina požádala o rehabilitaci. O obnovu řízení. A co se potom stalo? Existuje jeden doklad. Já jsem ho potom našel. Píkův obhájce, jmenoval se Váhala, napsal rukopis o případu generála Píky. Rukopis se jmenuje Generálova smrt. Vyšel později jako brožura. Je tam psáno, že předseda rehabilitačního soudu, Váhala a ministr národní obrany. Bývalý ministr národní obrany Svoboda !!!! se sešli a domluvili jak naaranžují a provedou rehabilitační řízení Píky. Rehabilitace znamená zrušení odsuzujícího rozsudku. Vzkřísit jej ale nemohli. Svoboda napsal nový posudek a soud dal za pravdu tomu, co vykládala Uhlřřová. Znamená to tedy, že Svoboda změnil svůj předešlý negativní posudek na Píku. Rehabilitační soudní řízení mělo být urychleně provedeno. To byl jeho pozdější názor. Znamená to tedy, že změnil o 180 stupňů svůj postoj k věci. Ovšem to nebyl jediný případ, kdy vše jaksi na povel změnil.

V té době ale ještě žil člověk, který tehdy spálil údajnou agenturní zprávu, žil i předseda soudu. Na živu byli všichni, kteří věděli, jak vznikl tak zvaný falzifikát. Myslím, že to byl spíš duplikát, rekapitulace toho, co bylo ve zprávě napsáno. Nemohl znamenat vůbec nic. Byl to jen dopis, který obsahoval pouze „díky pane za vaši laskavost“. Anglický jazyk převede jednu větu do čtyř. Já anglicky neumím, ale četl jsem nějaké věci v překladu. Víím, že jejich styl je květnatý. Tak zvaný falzifikát nebyl nic. Byl to jen „hadr“, neměl žádnou cenu. Tisíckrát větší cenu mělo doznání u mě, jako u vyšetřujícího orgánu hlavního líčení. Doznal mi „ano, já jsem anglickému zpravodajskému orgánu prozradil, jak bude vypadat nově vybudovaná armáda“.

Rehabilitační soud měl možnost vnést světlo do toho, zda agenturní zpráva odpovídá pravdě nebo je jenom fabrikát narozený v mozku Reicina, který jej nadiktoval. Zda je to falešný doklad nebo ne. Ti lidé, kteří mohli vypovědět, žili. Rehabilitační proces byl ale inscenovaný, předem domluvený. Proč ty lidi nezavolali? Mělo se zjistit o co tehdy šlo.

Mám ale ještě jeden důkaz. Váhala, který prozradil, že jde o inscenovaný proces, udělal ještě další botu. Napsal, že v té době byla taková situace, že obviněný mohl volně mluvit. Znamená to, že vyšetřující orgán postupoval zákonitě. Proč tedy to vše nastalo?

Píkův syn svému otci slavnostně slíbil, že udělá vše pro to, aby jej rehabilitoval. Noviny o tom psaly jako na běžícím pásu. Dokonce vyrukoval s motákem, ve kterém bylo uvedeno, že vyšetřující orgán, ten Vaš psal to, co diktoval. Že on sám se nepřiznal a to, co je psáno, že není pravda.

Váhala ale v rukopise psal, že v té době bylo možné se svobodně hájit a tak dál. To znamená že vlastně říkal „ano, v té době jsem mohl uplatnit to, že Píka vypovídá pod nátlakem vyšetřujícího orgánu a že vyšetřující orgán diktuje falešně a nesprávně protokol“. Ale on to neudělal. Proč? Rehabilitační proces byl inscenovaný a navíc Svoboda byl ex-ministr. Kdo tedy ukradl ten jeho předchozí negativní posudek ze spisu o kterém jsem hovořil? Kdo by o to měl zájem? Já jsem ho ukradl? Já jsem ho ztopil? No kdo?

Co se týče rehabilitačního řízení, přišla mi zajímavá ještě jedna věc. Když jsem se dozvěděl, že se bude konat, podal jsem žádost předsedovi senátu abych byl předvolán jako svědek. Byl jsem tou věcí dotčen, také se mě to týkalo. Bylo v rozporu s pravdou, že jsem se měl účastnit a vědět o tak zvaném falzifikátu. Tehdy jsem dostal odpověď, že o věci již bylo rozhodnuto a vše je bezpředmětné. Byla to lež. Šlo o vykonstruované rehabilitační řízení a všechno spočívalo na lživém informování Uhlířovou. Tehdy jsem se rehabilitačního řízení zúčastnil. Už se mi nevybavuje jestli jsem dostal předvolání nebo tam šel sám, ale vypovídal jsem. Nic jsem nezamlčel. Dokonce žalobce u rehabilitačního řízení mě chtěl překvapit a vytáhl nějaký ručně psaný svazeček a ptal se mě zda to poznávám. Řekl jsem „ano, to je můj rukopis“. Byl to koncept obžalovacího spisu, který jsem napsal. Popisoval jsem v něm, z čeho má být Píka obžalován. Napsal jsem, že má být souzen podle zákona. Návrh na to, jaký má být trest, jsem vynechal. Koncept jsem tehdy odevzdal vedoucímu vojenského oddělení státní prokuratury, Vaňkovi. Potom odešel ke státnímu soudu. Co napsal Vaněk, nevím. Podepsal to a tím to pro mě haslo. Co navrhoval Vaněk to nevím. Možná určitý počet let, trest smrti, už se přesně nepamatuji.....

Shrnutí

Životopisné vyprávění JUDr. PhDr. Karla Vaše jsem realizovala metodou orální historie a narativního dotazování. Oslovila jsem jej proto, že jeho jméno je často zmiňováno v souvislosti se soudním procesem s gen. Heliodorem Píkou, ale nikde jsem nenalezla jeho přímou výpověď. K dispozici byly pouze komentované úryvky z rozhovorů, které poskytl v minulosti.

Každý člověk je zásadně ovlivněn rodinou, prostředím ze kterého pochází, a svými životními zkušenostmi. V životě Karla Vaše sehrála významnou roli politická ideologie, jejímž byl stoupencem. Jeho názory, postoje a činy je tedy nutné vnímat v kontextu doby, ve které žil, a prostředí, v němž se pohyboval.

Příspěvek není míněn jako ospravedlnění jeho činů, spíše dává možnost promluvit člověku, který se aktivně podílel na mnoha událostech „velkých dějin“. Především z tohoto důvodu jsem se rozhodla životopisné vyprávění publikovat jako rozhovor. Jednotlivé části nekomentuji, je zde zachycena autentická výpověď mého narátora. V rozhovoru jsou upraveny některé pasáže tak, aby byla pokud možno zachována časová osa příběhu a tam, kde bylo třeba, je upraven „hrubý“ přepis rozhovoru.

Summary

I realized the biographical narration of Mr Karel Vaš through narrative interviewing method. I noticed his name in connection with the trial with general Heliodor Píka, but I haven't found anywhere his personal evidence, there were only glossed parts of previous interviews, so I decided to address him directly.

Everyone is fundamentally influenced by his family, environment he grew up in and his own experience. Karel Vaš was under deep influence of political ideology he accepted. His actions, opinions and attitudes must be viewed in context of his background and the era he was living in.

This work is not meant as a justification of his acts and ideas, it just gives an opportunity to talk to a man who participated in „great history“ events. That’s why I decided to present this biographical narrating as an interview. I do not gloss its parts, it is just narrators authentic statement. Only some parts of the interview are edited to keep the time axis of the story, rough transcript of the interview was edited when necessary.

O autorce

Martina Pižlová (* 1980 ve Varnsdorfu) vystudovala obor Sociální politika a sociální práce na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové (Bc.) a obor Historická sociologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze (Mgr.). Od roku 2011 je na této fakultě doktorandem oboru Obecná antropologie. Zajímá se o metody sociální práce se seniory, využití reminiscenční terapie, problematiku paměti a využití orální historie ve výzkumu novodobých dějin.

Kontakt: MartinaPizlova@seznam.cz

Reemigranti na Ašsku se zaměřením na dosídlence z Rumunska/ Re-emigrants in region of Aš with a focus on settlers from Romania

Monika Zabloudilová

Abstrakt

Autorka je rodačkou z Ašska a výzkumu problematiky se věnovala v rámci svých studijních úkolů na Fakultě pedagogické v Plzni. Pracovala zejména metodou oral history a využívala osobních archivů pamětníků. Příspěvek je věnován období po roce 1945 s nutnými sondami do minulosti.

Abstract

The authoress is a native of Aš region and her research was implemented in the context of her study tasks at the Faculty of Education in Pilsen. She used primarily the method of oral history and the personal archives of witnesses. The paper is devoted to the period after 1945, with the necessary probes into the past.

Klíčová slova: Ašsko, reemigrace, dosídlování pohraničí, rumunští dosídlenci, Sudety

Key words: Region of Aš, re-emigration, settlement of the borderland, the Romanian settlers, Sudeten

Na konci druhé světové války již bylo jasné, že dojde k odsunu většiny původního německého obyvatelstva z osvobozeného Československa. Vysídlovací akce se opírala o souhlas Spojenců. Postupně došlo během let 1945 – 1947 k velké národnostní obměně obyvatel českého pohraničí. Po odsunu většiny původního

německého obyvatelstva do ašského okresu kromě dosídlenců z vnitrozemí přicházeli během rok 1947/ 1948 také reemigranti z Volyně, Rumunska, Maďarska, Rakouska nebo Jugoslávie.⁷⁵ Úkolem organizovat jejich umístění do závodů i jejich ubytování, byl pověřen bezpečnostní referent ONV v Aši.⁷⁶ V hlášení z obce Krásná pro ONV v Aši z listopadu 1947 je uvedeno celkem 181 reemigrantů, z toho 104 volyňských Čechů, 66 Rumunů, 11 Jugoslávců a další, už bez počtu z Maďarska.⁷⁷ 27. 11. 1947 se objevuje v knize zápisů ze schůzí OSK v Aši informace, že do okresu reemigrovalo 2 900 osob.⁷⁸ Přesné počty dosídlených reemigrantů se mi nepodařilo zjistit.

V roce 1948 přišla do Hranic poměrně velká skupina Slováků, jejichž předci odešli ještě za R – U do Rumunska za prací. Většina pocházela z Aradsko – banátské oblasti, kde stále ještě žije nejpočetnější komunita Slováků v Rumunsku, a to ve městě Nadlaku. Aradsko – banátská oblast začala být osídlována Slováky již v 18. století. Do Nadlaku přišli první na počátku století devatenáctého. Pocházeli z různých částí Slovenska, a to i z Oravy, ze které přišla i rodiny paní Judity, se kterou jsem vedla rozhovor. Město Nadlak se nachází v západní části Rumunska, leží při hranici s Maďarskem. I dnes je mnohonárodnostním městem, kde vedle sebe žijí Rumuni, Slováci, Maďaři i Srbové.⁷⁹ Slováci sem přicházeli kvůli úrodné půdě a výhodným podmínkám, které jim nabízela místní šlechta. Například jim poskytovali materiál na stavby škol či kostelů a umožňovali jim vlastnit mlýny. Slováci se usazovali jediné v obcích, které již existovaly, nové nezakládali, a tím vznikalo prostředí, kde se prolínaly kultury starousedlíků s nově příchozími. Odliv Slováků nejen z této oblasti nastal v letech 1946/1948, kdy se v rámci repatriace vrátila část do Československa. Z aradsko – banátské oblasti jich odešlo víc než 7 tisíc. Z celého Rumunska pak 21 tisíc.⁸⁰

⁷⁵SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 109, i. č. 493.

⁷⁶SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kniha 2.

⁷⁷SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 109, i. č. 493.

⁷⁸SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kniha 2.

⁷⁹ Slováci v Rumunsku: Romantika u krajanov. [Http://slovacivrumunku.sk/index.php](http://slovacivrumunku.sk/index.php) [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://slovacivrumunku.sk/01-obce-nadlak-dalej.php>

⁸⁰DOLINAY, Vlado. Slovenské zahraničie: Slováci v Rumunsku. [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/udalost/26/slovaci-v-rumunsku>

Podle slov paní Judity, dcery jednoho z dosídlenců, reagovali tito lidé na nabídku od československé vlády, která je vyzývala k obsazení území v ČSR po vysídlení Němců. V rámci nabídky dostali slíbenou práci a bydlení a také dosídlenecký příspěvek.⁸¹ Reemigrantům byla poskytována sociální výpomoc, která se vyúčtovávala. Peníze poskytovalo ministerstvo sociální péče. Ve vyúčtování z roku 1948 jsou uvedeny částky od 500,- do 2 500,- Kč pro jednu rodinu. Žádosti o výpomoc byly poměrně časté, a tak fondy vyčleněné vládou na jejich pomoc byly již v létě vyčerpány. K tomuto problému se vztahovaly i časté stížnosti reemigrantů, v nichž uváděli, že jim nebyl vyplacen jednorázový osidlovací příspěvek, že dům, který jim byl přidělen, je neobyvatelný, nebo že jim nebyla vyplacena sociální výpomoc. Dokonce někdy docházelo z jejich strany k útokům na úřednice.⁸² Paní Judita vzpomíná, že byl otec se situací po příchodu do ČSR nespokojený. Stěžoval si na nedostatečnou finanční podporu úřadů. Dcera vzpomíná na to, jak se otec rozčiloval: “*Češi nás sem přitáhli, slibovali a peníze žádné.*“ Byl jedním z těch, co si byli stěžovat na ONV a poté se příspěvku rodina dočkala.⁸³ Reemigranti se po příjezdu do Československa dostávali do shromažďovacích středisek, kde dostávali základní věci. Například 1 pár bot a 3 ks ošacení a podporu ve výši 300,- Kčs. I v takových případech, kdy téměř nic neměli, žádali o podporu, zde, na ošacení.⁸⁴ Nedostatečně vybavení byli především rumunští reemigranti a tam ONV rozhodl o uvolnění prádla a oděvů, které byly skladem u některých textilních firem v okrese.⁸⁵ K různým typům žádostí o sociální výpomoc, sociální nebo produktivní zápůjčku z rozpočtového úvěru ministerstva sociální péče, vyplňovali žadatelé dotazník – předtisk o sociálních a majetkových poměrech přistěhovalců. Obsahoval veškeré osobní údaje i odkud a kdy reemigrovali.⁸⁶ Na sociální výpomoc neměl reemigrant zákonné právo. V první míře sloužil nově příchozím, kteří ještě neměli práci, až poté těm, kteří tu byli již déle. K pomoci reemigrantům vyzýval také Oběžník č. 418 ZNV v Praze ze dne 8. 6. 1948.

⁸¹ Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. 2013 Aš.

⁸² SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kniha 2.

⁸³ Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. 2013 Aš.

⁸⁴ SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 153, i. č. 508.

⁸⁵ SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kniha 2.

⁸⁶ Tamtéž.

Směřoval k úředníkům NV a nabádal je k pomoci při vyřizování jejich záležitostí. Měli projevit více blahovůle a pomáhat, protože reemigranti neznali zdejší poměry a domácí obyvatelstvo měli poučit o významu reemigrace.⁸⁷

V Aši existoval Domov reemigrantů, byl v hostinci Měšťanského pivovaru. Spadal pod Československý ústav zahraniční. Šlo o Odbočku 17 v Aši. Byl to krajanský spolek, který sdružoval Rumuny, Maďary, Volyňské Rusy, Francouze, Rakušany a Jugoslávce.⁸⁸ Autorem seznamů reemigrantů, které se dochovaly, byl právě Československý ústav zahraniční. Seznamy obsahují jméno, datum narození, číslo reemigračního průkazu a zdejší bydliště. Jsou abecedně řazeny a čítají 492 osob.⁸⁹ Tyto osoby žádaly Ministerstvo vnitra o československé státní občanství. Byl to tzv. Výměr o vrácení československého státního občanství. Odpovědí bylo, že se jim vrací podle § 3 dekretu č. 33/1945 Sb. a § 1 vládního nařízení č. 252/1949 Sb. československé státní občanství. A tím se na ně začaly vztahovat všechny zákony, práva a povinnosti občana ČSR.⁹⁰

V případě rodičů paní Judity, šlo o osoby, které měly jen velmi nízké vzdělání a v Rumunsku se věnovaly zemědělství. Otec paní Judity se narodil v roce 1911 a matka v roce 1912. Jejich předci pocházeli z Oravy a do Nadlaku přišli za půdou a prací. Oba byly jako děti ve službě u sedláka a jejich rodiče měli jen malá políčka. *„Otci zemřela jako malému chlapci matka a s jeho novou matkou neměli dobré vztahy a proto když se ještě před válkou rodiče vzali, žili u rodičů mojí maminky,“* vzpomíná paní Judita.⁹¹ Během války, ještě v Rumunsku, se manželům narodily 3 dcery. V Nadlaku neměli nic, a tak využili nabídky čs. vlády a možnost přesídlení uvítali. V té době jim bylo oběma přes třicet let. Kromě nich opustila Rumunsko i sestra otce, ale ta se usadila na Moravě a do Hranic, konkrétně části obce, které se říká Sidlunk, přišlo společně z Nadlaku asi 15 rodin. Zbytek rodiny zůstal

⁸⁷Tamtéž.

⁸⁸SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 153, i. č. 508.

⁸⁹SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 193, i. č. 522.

⁹⁰SOKA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960, kart. 193, i. č. 522.

⁹¹Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. 2013 Aš.

v Rumunsku. Později v dospělosti ji paní Judita 3 x navštívila, setkala se svými bratrance, kteří tam vychodili rumunské školy a mají rumunskou národnost. Ona i její sestry mají slovenskou. Matka udržovala vztahy s rodinou formou dopisů. Po příchodu do Hranic byly rodiny ubytovány v domcích, které sloužily pro zaměstnance firmy Frank. Byla to textilní továrna, která přešla pod čs. národní správu. Postupně byli němečtí dělníci odsunuti a zůstalo zde pouze pár důležitých německých specialistů s rodinami. „*Jejich děti se mnou později chodily do stejné školy a žijí tu se svými rodinami dodnes,*“ říká paní Judita. Zde tedy dostali Slováci z Rumunska bydlení a také práci v textilní továrně. Otec se zapracoval jako mykač a matka jako vyšíváčka.⁹² Z vyprávění ví, že si z Rumunska nic kromě oblečení nepřivezli. „*Žádná památka, obrázek nebo cokoli jiného nám v Hranicích Rumunsko nepřipomínaly.*“⁹³ Domnívá se, že přijeli vlakem, ale odkud přesně neví. Práci i ubytování dostali rodiče hned. Již zmiňované domky sloužily pro zaměstnance továrny, a tak je nemuseli kupovat. To by byl v té době problém. Rodina nedisponovala žádným majetkem. V Nadlaku se věnovali zemědělství a žádné úspory neměli. „*Společně s námi přijely do Hranic i matčiny kamarádky s rodinami a i ony dostaly práci a ubytování u stejné firmy. Naše komunita držela velmi pohromadě. Žádné konkrétní rumunské tradice jsme neudržovali, ale všechny významné rodinné události jsme slavili společně. Jako například svatby, narození potomků nebo narozeniny. Žili jsme tam jako rodina.*“⁹⁴ Díky tomu neměli problémy se začleňováním do nového prostředí. Všichni se znali z Nadlaku. Mezi rodiny, které během roku 1948 přišly do Hranic, patřily Hrivňákovi, Ardalánovi, Kosinský, Brňovi, Madarasovi, Turianovi a další. Na Sidlunku to bylo zhruba 15 rodin a dalších 5 bydlelo přímo v Hranicích. Ještě dnes zjišťuje paní Judita: „*I v Aši, kde žiju od osmdesátých let, jsou další potomci nadlackých.*“⁹⁵ Na oslavách se podávala jídla dle receptů, které si ženy přivezly sebou. „*Mezi nejčastější patřil guláš z drůbežího masa, závitky s mletým masem, kterému jsme doma říkali sárma, brambory a nudle. Nudle jsme si vyráběli doma natáčením na tvořítko,*“⁹⁶ tak to

⁹² Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 10. 3. 2013 Aš.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. 2013 Aš.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 10. 3. 2013 Aš.

označuje paní Judita. Hlavní přílohou byly právě nudle, knedlíky vůbec nevařili stejně jako v Rumunsku. Maminka paní Judity vyráběla několik druhů nudlí, ty, které sloužily jako příloha, se vyráběly na tvořítku, které vypadalo jako včelí úl a bylo ze dřeva. Další nudle ve tvaru kosočtverců zavařovala do polévek. Ani typické české buchty se u nich doma nedělaly. Místo toho mívali šátečky nebo škvarkové buchty. Běžně všichni mluvili slovensky, včetně dětí. Až když nastoupily děti do školy, začaly mluvit česky. Jejich rodiče mluvili slovensky až do své smrti.

Všichni příchozí se zapracovali v továrně Frank, konkrétně Turianovi zde pracovali dalších 8 let a pak přešli pracovat do zemědělství. „V jednotném zemědělském družstvu pracovali oba moji rodiče až do důchodu. Práce v zemědělství jim byla blízká. V Rumunsku tehdy žádná továrna nebyla a tak i tam již pracovali v zemědělství.“⁹⁷

Všichni, kteří spolu přišli z Nadlaku do Hranic v roce 1948 zde již zůstali. Dnes zde žijí jejich potomci, děti a vnoučata. Původní textilní továrna již neexistuje a také JZD zaniklo. Pracují i bydlí zde nebo v jiných částech okresu a jsou tady doma.

Použité zkratky

ČSR	Československá republika
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
NV	Národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
OSK	Okresní správní komise
R – U	Rakousko Uhersko
ZNV	Zemský národní výbor

⁹⁷ Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. 2013 Aš.

Literatura / References

Prameny

SOkA Cheb, Fond č. 251 ONV Aš 1945 – 1960.

Rozhovor s paní Juditou Š., dcerou reemigrantů z Rumunska, 1. 3. a 10. 3. 2013 Aš.

Elektronické zdroje

Slováci v Rumunsku: Romantika u krajanov. [online].

Dostupné z: <http://slovacivrumunsku.sk/01-obce-nadlak-dalej.php> [cit. 2013-04-06].

DOLINAY, Vlado. *Slovenské zahraničie: Slováci v Rumunsku.* [online]. Dostupné z: <http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/udalost/26/slovaci-v-rumunsku> [cit. 2013-04-06].

O autorce

Bc. Monika Zabloudilová V letošním roce dokončila studia oboru Historie se zaměřením na vzdělávání. Podílí se na výzkumném úkolu Střediska orální historie při KHI FPE Západočeské univerzity v Plzni, který je zaměřen na problematiku dosídlování pohraničí a otázky reemigrace z Rumunska a Haliče.

Kontakt: monika.zabloudilova@seznam.cz

Dýšina děkuje aneb Osvobození americkou armádou/ Dýšina thanks or The Liberation by the American Army

Tereza Koželuhová

Abstrakt

Druhá světová válka je stále živoucím tématem, už jenom proto, že ještě žijí někteří pamětníci tehdejších událostí. Díky jejich výpovědím a svědectvím lze historii této neblahé události nahlížet i prostřednictvím personálních dějin a individualizací obecné historie tak získat nové kvality poznání minulosti. Následující text se o to snaží v rámci regionálních dějin na příkladu využití osobních svědectví ve věci historie osvobození obce Dýšina na Plzeňsku americkou armádou v roce 1945.

Abstract

The World War II. is still a living issue. We can find new ideas for exploration and some other incentives for various cases on the subject of truth. Our generation has luck that it can listen true tales, which witnesses know and they can tell us everything about last period. We should appreciate it. Thanks to them, we can build a picture of a difficult time and genuine characters.

Klíčová slova: generál Harmon; hloubkoví letci; osvobození Dýšiny; generál Patton;
pamětníci

Key words: general Harmon; deepflyers; liberation of Dýšina; general Patton,;

Witnesses

Poznat a a pochopit historii místa, odkud pocházíme a kde žijeme, je věcí, která by měla být potřebou každého moderního člověka. Moje rodná vesnička se jmenuje Dýšina. Vznik následujícího textu je spojen s touto mojí potřebou a také s jednou podzimní procházkou po Nové Huti, což je vesnička sousedící s Dýšinou. Během zmíněné procházky jsem došla až před vilu, kde se usídlil na pár měsíců generál Harmon i se svým štábem, a uvědomila si, jak jsou novodobé dějiny křehké a jak lehce se mohou ztratit. Vesnice Dýšina je úzce spjata s americkým osvobozením v roce 1945. Stopy úcty k americkým vojskům nalezneme v podobě sochy generála Pattona před Základní školou generála Pattona, ale i na pamětní desce generála Harmona v Dýšině. Málokdo z místních však již ví, jak to tenkrát všechno bylo.

Troufnu si tvrdit, že druhá světová válka v Dýšině je stále spíše ve vzpomínkách místních obyvatel než na papíře. Jakékoli zmínky v literatuře jsou spíše útržkovité Mají formu krátkého textu, většinou z devadesátých let, kdy po pádu komunistického režimu a vlivem znovuzrozených demokratických principů se obyvatelstvo opět „rozpomnělo“ na osvobození americkou armádou. Znovu jí byla přiznána všechna osvobozená místa. Opět se začalo děkovat, vzdávat jí hold prostřednictvím oslav, které se nadobro zakotvily i do našeho kalendáře. Přímých písemných pramenů je také poskromnu. Většina pramenů je psána českým jazykem, ale naleznou se i americkou angličtinou psané dopisy z korespondence generála Harmona s místními a krátké zmínky z jeho pozdější krátké návštěvy. Najdou se i drobné texty v kronikách, kam pamětníci vložili své vzpomínky na balení zásob, na dětské hry při zvuku motorů hloubkových letců, ale i na své pozdější pocity při znovudhalování pamětní desky. A právě na jejich příběhy jsem se rozhodla zaměřit a zachytit je, dokud je čas.. Musíme si přiznat, že naše generace má ještě to štěstí, že může stále ještě čerpat z autentických vyprávění. Díky vyprávění se do dějin můžeme „ponořit“ a zkusit se vžít do hezkých i nehezkých situací a možná si zkusit porovnat, jestli bychom také měli pevtu sílu, zdali bychom i my obstáli.

Otevření západní fronty se na našem území viditelně projevilo. Začali se zde občasné vyskytovat američtí vojáci, převážně letci, kteří horlivě ve svých ozbrojených letounech sváděli nejrůznější a mnohdy velmi nebezpečné vzdušné bitvy. Lidé o nich věděli pramálo a nikoho tehdy nenapadlo, že díky jejich zásahu budou zase moci

volně dýchat. I v Dýšíně se neprojevovala přítomnost Američanů jinak než za hukotu motorů jejich letadel. Byl to především oddíl leteckých bombardérů, který směřoval z Anglie přes naši zemi do nepřátelského Německa.⁹⁸ Občané tyto nálety snášeli špatně. Většinou byli upozorněni sirénou, ale nikdy nevěděli, na čem jsou, zdali se útočí přímo na jejich chalupy či na nějaké strategické místo. Někteří odvážlivci nebo spíše roztěkaní lidé se shodují, že letadla nevypouštěla jenom pumy, ale také alobalové proužky za účelem dezorientace nepřítele. Signál z radarů namířený na americká letadla se odrážel od všech proužků, tudíž zamezil možnosti správně namířit a vypálit. Tento vojenský tah byl velmi účelný a také místní děti si samozřejmě až po náletu přišly na své. Nálety a přelety nad Dýšínou nezpůsobily ztráty na životech ani převeliké škody na majetku, místní je brali s mírným ironickým úsměvem za týdenní rutinu. Výjimkou se stalo bombardování ve dnech 17. 4. a 25. 4., kdy se nad Plzní rozpoutalo peklo.⁹⁹ První útok zasáhl nádraží a při druhém byly srovnány se zemí tři čtvrtiny Škodových závodů.¹⁰⁰ Ke konci války nálety probíhaly téměř denně, naštěstí valná většina z nich se včas avizovala. U vyčerpaných lidí vzrůstalo napětí každým dnem. Někteří opustili své domy či byty a pokoušeli se kontaktovat své příbuzné a známé. Dýšina je vzdálena od Plzně asi 7 km, proto se stala nejbližším a nejvýhodnějším úkrytem pro plzeňské „uprchlíky“. Prý každý sedlák měl plný sklep.¹⁰¹

Je zajímavé se v tomto tématu opřít o výpovědi přímých účastníků. Dodnes žije v Dýšíně několik starousedlíků, kteří pamatují válečné dění jako malé děti a mohou poskytnout doplňující informace. Přímý pamětník pan Jaroslav Košar vzpomíná:¹⁰²

⁹⁸TLUSTÝ, Milan. Hloubkoví letci., *Zpravodaj obce Dýšina*. Dýšina, 1990, č. 1. s. 24-26.

⁹⁹ Viz obrázková příloha – Hlavní nádraží.

¹⁰⁰ŠIŠKA, Miroslav. Poslední bomby zničily Škodovku. *Mladá fronta Dnes: Plzeňský kraj*, 13.3.2005, roč. 18, č. 59. ISSN 1210-1168. s. 2-4.

¹⁰¹TLUSTÝ, Milan. Hloubkoví letci., *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990, č. 1. s. 24-26.

¹⁰²Podle ústního sdělení Jaroslava Košare (pamětník, důchodce, Třešňová 12, Dýšina) dne 27.12.2012.

TK: *Byly nálety nad Dýšinou něčím avizovány?*

JK: *Ano, místní rozhlas v tomto ohledu fungoval moc dobře. Málokdy se stalo, že by poměrně hlasitý a vlezle opakující zvuk sirény neohlásil možné nebezpečí. Moje matka z něj měla husí kůži, i když svůj strach před námi dobře maskovala. Opravdu to nebyl libý ton. Ale koneckonců vám mohl zachránit život. Byl to srozumitelný signál pro všechny a volal: „Schovej se, hned!“ Někdy si to letadla načasovala během dopoledního vyučování. Asi bych to neměl říkat, ale občas nám to přišlo vhod.*

TK: *Měli jste tedy nějaký čas k dobru, abyste popadli pár věcí, nebo se někde zabarikádovali? Dokázali jste i předvídat možné útoky na základě válečného dění?*

JK: *Ale jo, nějakou tu chvilku jsme měli. Na nálety se nedalo nijak zvlášť připravit. Přicházely nepravidelně. Nikdy jsme si nebyli jisti, jak dlouho si pobudeme v úkrytu a jestli čistou náhodou nepadne bomba na náš nebo vedlejší barák. Věděl jsem, že moje matka zhotovila „záchranný“ kufř, do kterého uložila trvanlivé potraviny, oblečení a pár fotek, ale psychické vyrovnávání s krizovou situací bylo složité. Veškerou tu paniku jsem mohl pozorovat u své matky. Byla velmi starostlivá. Zní to trochu divně, ale v podstatě jsem nechápal, proč je všude tolik povyku, když na Dýšinu nikdá nic nepadlo. No, byl jsem ještě malý kluk a toto občasné noční nebo denní dobrodružství jsem brával jako hru. Zpětně si uvědomuji, že bych nechtěl být v kůži svých rodičů, kteří o mě a moji mladší sestru mívali velký strach.*

TK: *Prožil jste nějaký nálet, který stál opravdu za to a který vás poznamenal?*

JK: *Jak už jsem říkal, nikdy jsem nálety nebral příliš vážně, ale na jeden si vzpomínám velmi živě. Bylo brzké ráno a z povzdálí se pomalu zvyšoval hukot motorů. Lidé zpozorněli a zneklidnili, protože nebyli o útoku informováni. Matka vlítla do našeho pokoje a odvěkla nás kam jinam než do sklepa. V druhé ruce svírala náš kufřík. Byl jsem velmi rozespálý, a dokonce našťvaný, protože jsem byl přesvědčený, že nás čeká taková slabá hodinová sklepní fraška a kvůli tomu mě nemuseli tahat z postele. To jsem se ale spletl. Vzpomínám si, že takový řev a burácení motorů jsem ještě neslyšel. Musela být nad námi spousta letadel, která kroužila jako rozzlobený roj včel. V našem*

sklepním úkrytu nikdo ani nedupal. Po chvíli se nám zdál hluk tlumenější a tlumenější. Táta usoudil, že míří k Plzni a odvážně se vydal na výzvědy. Ani už přesně nevím proč, asi jsem se chtěl přesvědčit na vlastní oči, že náš barák stojí, vyběhl jsem po schodech za ním. Vůbec se netvářil nadšeně, že chci jít na obchůzku s ním, ale nakonec povolil. Vylezli jsme zadními dveřmi před zahradu a zavolali jsme našeho psa, který byl našťástí v pořádku. Viděli jsme i siluety ostatních sousedů, kterým zvědavost také nedala. Najednou se vzdušnou cestou od Plzně linula nesmírná záře. Tento nebeský ohňostroj způsobily světelné bomby, které letadla vypouštěla na nebohou Plzeň. Nebyla to jen tak nějaká ta fosforeskující puma, ale vzdušný prostor nad Plzní byl permanentně osvětlen. Víte, kolik jich tam muselo být? Poprvé jsem si uvědomil, co znamená válka. Až několik dní po té hrůzné noci jsme se dozvěděli hlavní zasažené cíle a odhadem i počty mrtvých. Byli jsme šokováni, ale i rádi, že jsme přežili. Tento nálet mi utkvěl v paměti. Shodou okolností se jednalo o noční nálet z 16. na 17.4.

Ke konci války se v Dýšíně stále častěji objevovali na obzoru tzv. hloubkoví letci. Tyto letecké oddíly měly nesnadnou práci. Jejich terčem se staly vojenské cíle v hloubi nepřátelského území, což je obecně velmi odvážná a riskantní záležitost, mnohdy vykoupena nejvyšší cenou. Jejich časté a přesné útoky však měly veliký význam, protože jimi letci omezovali a komplikovali bojovou činnost německých jednotek na frontě. Dýšina nebyla strategickým místem jen pro svoji polohu blízko Plzně, ale hlavně významným dopravním uzlem Praha - Plzeň – Německo, kudy přes železnici proudily tuny vojenského materiálu, výzbroje a munice. Proto byla přítomnost těchto amerických letců ke konci války zhuštěná. Jednalo se o přelety jednoho až dvou dobře vyzbrojených letadel, která se vznášela velmi nízko nad terémem.¹⁰³ Svými stočenými křídly se skoro dotýkala země, jen aby nebyla zachycena německým radarem. Byly to odvážné činy, hazardovali se svým životem v cizí zemi a při naskytnutí jakéhokoli problému se mohli spolehnout akorát na sebe. Letci byli

¹⁰³TLUSTÝ, Milan. Hloubkoví letci, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 1. s. 24-26.

vyslání skupinově, lítali ale sami. Z vyprávění pamětníků jsem zjistila, že hloubkoví letci byli ohleduplní, nestříleli na vše, co se pohnulo, ale důsledně volili své vojenské cíle. Když zachytili německý transport, obvykle ho 2x obkroužili, čímž dali najevo ať civilistům nebo i posádce vlaku, že se chystají zaútočit na lokomotivu. Obsluha vlaku tedy získala určitý čas na opuštění transportu a možnost nalezení úkrytu. Hloubkoví letci s brilantní přesností zasáhli cíl, a tím ušetřili životy místních i cestujících ve vlaku.

JK: „Samozřejmě, jak to bývá zvykem, patřil jsem do velké místní klučičí bandy. A protože jsme byli ovlivněni válkou, často jsme si hrávali na vojáky. Nic nás nepřitahovalo víc než hloubkoví letci. Zaníceně jsme sledovali jejich krouživé manévry, jejich létací chrámy techniky. Chodívali jsme podél kolejnic a sbírali jsme pásy od vystřelených nábojů. Nejvíce vzrušující bylo, když prohledávali trať za účelem odstavení vlaku. Léтали tak nízko, že jsme mohli vidět letcům do tváře. Dokonce Vašeťvrdil, že zahlédl černocho, ale my jsme mu moc nevěřili. Až teď si uvědomuji, že jsme si dost troufali a hazardovali se svým životem. I když američtí hloubkaři byli ve svém míření na určený objekt přesní, mohlo se stát cokoliv.

Neobvykle hlučným vystoupením hloubkařů bylo zneškodnění vlaku koncem března. Ke konci války jezdily přes Dýšinou nejenom vlaky s posledními zbytky munice, ale hlavně němečtí civilisté a vojáci. Snažili se utéci na poslední chvíli zpět do své vlasti kvůli postupu spojeneckých vojsk a blížícímu se rozpadu veliké Třetí říše. Na tohle však čekali američtí hloubkaři. Vždy jim ale šlo o zamezení dalšího postupu vlaku, ke ztrátám na životech opravdu nedocházelo.

Hloubkaři se objevili před našimi okny a obvyklým kroužením dávali najevo, že chtějí odstavit vlak. Cestující tedy měli čas bezpečně opustit vagóny a schovat se do okolí. Bohužel byl tento vlak v zadní části vyzbrojen kulometem. Ustupující Němci nejspíše ztratili hlavu a při druhém varovném přeletu hloubkařů na ně začali střílet. Američané museli reagovat opětovnou palbou. Nejvíce mě fascinovalo, že některá kulka za sebou zanechávala světlou stopu, aby pilot věděl, kam střílí. Takže jsme prožili i zářivou scénérii. Bohužel tento zbytečný zásah a zpanikaření ze strany Němců

*se podepsalo na mnoha ztracených životech, jak cestujících, letců, tak i několika místních obyvatel. Poprvé, ač na konci války, jsem pocítil její krutý dopad.*¹⁰⁴

I když do Dýšiny nedorazila válka v plné síle, nedocházelo zde ke střílení na civilisty ani k bombardování na určité cíle, přesto byly místní poměry a normální všední život narušen válečným děním. Od ledna roku 1945 začali lidé pociťovat veliké vypětí a situace se každým dnem zhoršovala, což bylo paradoxní, protože se ve vzduchu vznášel konec války. Na druhou stranu se nemůžeme divit. Němci si byli vědomi svého oslabení, zařali zuby, a o to více pokoušeli svůj boj vyhrát. Místní se o jejich poslední mobilizaci mohli přesvědčit, například když s děšením pozorovali světélkující pumy, které poničily čtvrti Slovany a Cikánku.¹⁰⁵ Přes dýšinskou železnici zaznamenávaly v tomto období zvýšenou koncentraci vlaků, kterými proudily davy nacistů a hlavně německých civilistů v domnění bezpečného návratu na své území. Dokonce jejich víra na vítězství byla tak silná, že ani dlouhý americký konvoj, který měl očividnou přesilu, je nezarazil, ba naopak je vyprovokoval ke zbrklým činům a leckdy k ještě zbytečnějším ztrátám na životech. Místní lidé byli unaveni tím neustálým strachem, který podryval jejich víru. Jakmile přišly zvěsti o přibližující se americké armádě, všichni začali doufat v brzký konec války, ale přeci jen si vesnička musela počkat, až přijde její čas.

Ten nastal 8. května. Strašlivý liják dozníval v podobě drobného deště, který nikomu nevadil a ani nezkazil dobrou náladu. Nikdo ho nevnímá. Lidé měli na práci úplně něco jiného, dlouho očekávajícího a hlasitě velmi vzrušujícího. Místní rozhlas, který byl spolehlivým informátorem v průběhu celé druhé světové války, už od rána upozorňoval občany o příjezdu amerických vojsk od nedalekých Kyšic.¹⁰⁶ Dýšina se chtěla ukázat v tom nejlepším světle. Místní lidé na poslední chvíli vyráběli české i americké vlaječky a ozdobné transparenty. Na tento okamžik čekali přece tak dlouho.

¹⁰⁴ Podle ústního sdělení Jaroslava Košáře (pamětník, důchodce, Třešňová 12, Dýšina) dne 27.12.2012.

¹⁰⁵ NEDVĚD, Jaroslav. Před šedesátí roky zažili Plzeňané děsivé nálety, *Plzeňský deník*, roč. 20, č. 21. 25.4. 2005. ISSN 1210-5139, s. 12-13.

¹⁰⁶ SOFRONĚ, Jaromír. Americká armáda roku 1945 u nás, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 1. s. 56-58.

Dýšinou se mělo pouze projet po státní silnici. Američané měli být uvítáni starostou a přijmout vřelé díky. Poté se měli odebrat přes Rokycany na pomoc zoufale se bránící Praze. Ve skutečnosti americká armáda svého cíle vůbec nedosáhla kvůli diplomaticky vytvořené demarkační čáře, která končila 2 km východně od Dýšiny, u Ejpvovic. Dokonce sám generál Patton při pozdějších rozhovorech uvedl, že byl velmi zarmoucen rozkazem svého nadřízeného kapitána Eisenhowera o stažení amerického vojska z akce a ponechání osvobození hlavního města ČSR Sovětům.¹⁰⁷ I tak je až skoro neuvěřitelné, že po dvou a půl letech urputných bojů ukončily jednotky 3. armády generála Pattona svoji pouť právě v našem kraji. Sbor generála Pattona měl za sebou dlouhou cestu. Boje s německými vojsky začaly v Africe, poté se přesunuly do Normandie a nakonec dorazil za hranice našeho státu, kde jeho posledním osvobozeným územím ČSR byla právě vesnice Dýšina a Nová Huť. Díky této skutečnosti si americká vojska mohla udělat v Dýšině krátkou zastávku před navrácením do své země. Místní lidé s nadšením přivítali dunící proud amerického železa a oceli.

Generál Harmon a jeho štáb v Nové Huti

Dýšina hostila jednotky V. sboru pouze dva dny, pak museli pokračovat dále v boji proti Japoncům. Z několika vojáků zde zůstala pouhá hrstka, která se zabydlela v nedalekém okolí.

Ve druhé polovině června roku 1945 byl V. sbor nahrazen XXII. sborem, jehož velitelem byl generálmajor Ernest Nason Harmon,¹⁰⁸ který se neodmyslitelně

¹⁰⁷ Viz obrazová příloha- demarkační linie.

¹⁰⁸ Ernest Nason Harmon se narodil 26.2.1894 v Lowell ve státě Massachusetts. Svá mladá léta strávil na univerzitě ve Vermontu, odkud byl poté přijat na vojenskou akademii West Point. Byl známý svým zápletem pro sport. Od roku 1913 do roku 1917 hrál ve školním fotbalovém týmu a stal se mistrem boxu ve střední váze. Sport se stal jeho koníčkem, a dokonce mu přinesl účast na Olympijských hrách v Paříži v roce 1925. Soutěžil zde v moderním pětiboji.¹⁰⁸ Po získání diplomu mu byla v květnu udělena hodnost nadporučíka, záhy kapitána. Za první světové války ho odveleli na západní frontu do Francie. Po ukončení bojů pracoval na vysokých akademiích a současně ještě studoval. Úspěšně složil zkoušky a byl diplomován Školou jízdy, Školou velitelství a generálního štábu a Armádní válečnou akademií. V letech 1927- 1931 vyučoval vojenskou taktiku na univerzitě v Norwich. Generál Harmon patřil mezi zakladatele branné moci a stal se

zapsal do dějin malé vesničky. Po svém příchodu k nám si vybíral sídlo, které se mělo stát na nějaký čas jeho dočasnou rezidencí. Do oka mu padla poměrně zachovalá a prostorná vila s popisným číslem 49 v Nové Huti.¹⁰⁹ Spekuluje se, že dům byl vybrán Harmonem záměrně jako důkaz absolutního vítězství spojenců nad fašisty, protože 6. května byla tehdejší majitelka, konfidentka gestapa Weissová, vyvedena. V této rezidenci ho během léta 1945 navštívil i generál Patton, který 27. července přistál na Borském letišti v Plzni. Po příjezdu proběhly veliké ovace od stále vděčných Plzeňanů. Nechyběl zde ani generál Harmon, jeho dobrý kamarád z války. Následujícího dne přijal generál George Smith Patton pozvání na návštěvu do sídla XXII. sboru. Takže i Dyšina se mohla těšit na opětovné shledání se svým zachráncem. Jeho krátkodobý pobyt je stvrzen i úředním listem, na kterém jsou podpisy obou generálů. Harmonovy jednotky uspořádaly v Plzni 4. července za značného zájmu široké veřejnosti oslavy amerického státního svátku- Dne nezávislosti. Čestnou tribunu zdobil velký americký státní znak, který měl představovat státní jednotu USA,

velkým průkopníkem názoru, že obrněné divize budou jedinou pravou odpovědí na německou bleskovou válku. Jeho teorie se později náležitě potvrdila. V roce 1940 se ve své vojenské kariéře posunul výše, byla mu udělena hodnost podplukovníka. V březnu 1942 mu štáb svěřil velení 9. obrněné divize. Dne 31.7.1942 převzal velení 2. obrněné divize a v následujícím měsíci byl povýšen na generálmajora.

O Harmonovi se tradovalo, že prodělal jako velitel divize nejvíce bitev s německou armádou ze všech ostatních velitelů divizí americké armády. V listopadu odplul se svým sborem do Afriky. V počáteční fázi africké invaze vedl jádro tankové síly 2. obrněné divize u města Stafí. Vzápětí podnikl rychlý postup proti Casablance. Tato akce byla hlavním důvodem ke kapitulaci celého francouzského Maroka. Dne 25. října se vylodila divize v Itálii a bojovala na frontě u Casina až do doby invaze u Anzie. 23. ledna 1944 převzal generálmajor Harmon vedení XII. sboru 15. americké armády, ale záhy je převelen do Camp Bowie zpátky do USA. Chtěl se ale vrátit a dokončit započatý boj a vrací se jako velitel XXII. sboru. V roce 1945 je aktivně zapojen do osvobození Česka. V polovině června se usídlil v Dyšíně- Nové Huti. Srov. NEUMANN, Jiří - WASKA, Karel. *Americká armáda v Čechách*. Praha: Panorama, 1991. 36 s. ISBN 80-703-8130-2.

Generálmajor Ernest Nason Harmon sehrál v plzeňském kraji dosti významnou roli díky svým štědrým darům a velmi přátelskému vztahu k místním lidem. Například po válce věnoval nově vzniklé lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Plzni zařízení německé nemocnice jako válečnou kořist a symbol věčné památky přátelství lidu Spojených států amerických a Československa. Zasloužil se o veliké dobrodiní, a proto mu byl udělen tehdejším prezidentem Edvardem Benešem řád Bílého lva II. třídy. Po návratu do své vlasti se vrací na původní místo na univerzitě v Norwich a jeho přednášky jsou barvitě, zajímavé a studenti nejnavštěvovanější. 13. listopadu 1979 umírá ve White River Junction. Jeho pohřbu se zúčastnila řada významných generálů, vojáků a přátel.

¹⁰⁹SOFROŇ, Jaromír. *Zpravodaj obce* [online]. Dostupné z: <<http://www.obecdysina.cz/>>. [Citováno dne 2013-01-06].

mír a pomoc utlačovaným. Nechyběly zde ani československé vlajky. Plzeňané vzdávali upřímný hold čestným rotám americké a československé armády. Vojenské přehlídce velel plukovník Hagerty.

18. srpna uspořádalo velení americké armády Plzni oslavu na počest vítězného konce války s Japonskem.¹¹⁰ Slavnost se nesla v duchu míru, klidu zbraní a svobody. Mezi významné hosty se zařadil americký velvyslanec Laurince Steinhardt a generál Ernest Nason Harmon.

Dne 4. srpna potěšil svou návštěvou obec Dýšina velvyslanec USA Laurince Steinhardt. Přijel se podívat na poslední místo osvobozené americkými vojáky a taktéž na svého přítele generála Harmona. Setkání proběhlo na hřišti v Nové Huti za přítomnosti místních občanů, ale i přespolních lidí. Na jeho počest mu byla uspořádána veliká oslava v pravém českém lidovém duchu. Významnou osobností z českých řad přijal i tehdejší primátor města Plzně- Josef Ulrich. Nikdo si tu slávu nenechal ujít. Náves se naprosto zaplnila davem nadšených lidí. Nebylo kam se hnout, stála zde noha na noze. Každý si chtěl vydobýt to nejlepší a strategicky nejvýhodnější místočko, aby si mohl generály prohlédnout jako první. Součástí všeho veselí proběhla, pro americké generály jistě neobvyklá, selská jízda. Plánovaná akce zasahovala do tradičních dožínek, což ale organizátorům nevadilo, ba naopak z toho udělali přednost. Obě slavnosti spojily dohromady. Alespoň jsme mohli ukázat cizincům něco z našich zvyků. Určitě muselo být zajímavé pro generály vidět krojované obyvatele vesnice, ochutnat chleba se solí, a dokonce vzít kusu do vlastních rukou. Ernest Nason Harmon se toho opravdu nebál a snad každý žijící pamětník vám poví, že právě on je ten slavný generál, který tady u nás posekal skoro celé pole. Nejvýznamnějším mezníkem oslav se stal generálův projev, při němž daroval obci Dýšíně válečné dělo¹¹¹ opatřené pamětní deskou. Cenil si místního pohostinství a chtěl se za něj odvděčit. Jeho gesto bylo úctyhodné. Na návsi propukl takový aplaus a skandování. Takový dar nikdo nečekal. Bohužel kvůli komunistickému režimu a tajně

¹¹⁰ ROUČKA, Zdeněk. *Plzeň pod hákovým křížem: fotografie 1939-1945*. Plzeň: ZR&T, 2001. 50 s. ISBN 80-238-6599-4.

¹¹¹ *Tamtéž*.

policie muselo být dělo roztaveno. Naštěstí pro Dýšinu se našla hrstka statečných, která podnikla záchrannou akci a ukořistila a dlouhá léta opatrovala alespoň pamětní desku. Jako dík z naší strany byl pro generála Harmona zhotoven dožínkový věnec.¹¹² Po oficiálním předání začala vyhrávat kapela. Generál Harmon si s velikou chutí a vervou zatancoval i české lidové tance s místními děvčaty. Poté si pochutnával i na plzeňském pivu.

Své pocity z pobytu v Dýšině, Nové Huti, které v něm zanechaly hluboké vzpomínky, vyjádřil osobním dopisem adresovaným obyvatelům obce, v němž s hlubokou láskou vzpomíná na přijetí, kterého se mu zde dostalo.

Odkaz roku 1945 je v obci patrný dodnes. Důkazem je vojenský památník na návsi, v jehož středu se vyjímá pamětní deska, věnována generálem Harmonem, jeho přechodné sídlo v Nové Huti taktéž s připevněnou vzpomínkovou deskou.¹¹³ Ale od roku 2005 je vesnice Dýšina spojena s monumentální sochou generála George S. Pattona, který tehdy Dýšinou projížděl na pomoc Praze. Vše završují dobové fotografie, které pamětníci ochotně zapůjčují obecnímu úřadu, který pomocí získaných materiálů organizuje různé výstavy. Proto nejenom Plzeň, ale i Dýšina má svoji tradici ohledně přítomnosti americké armády. Od roku 1990 si vesnička každoročně připomíná příjezd amerických vojsk, vzpomíná na pocit svobody, na slzy štěstí, na přátelskou nonverbální komunikaci, na první výzvěkanou žvýkačku. Rok 2005 nebyl výjimečný jen pro svoje 60. jubilejní uplynutí druhé světové války. Pro Dýšinu se ale navždycky zapsal jako rok, kdy po dlouhých letech byl vzdán hold v podobě odhalené sochy, významné a pro náš kraj velmi oblíbené osobě, kterou byl bezpochyby generál George S. Patton. 260 kilová bronzová socha¹¹⁴ měla stát původně v Plzni před kulturním domem Peklo, kde v jedné jeho části je právě zřízeno muzeum 2. světové války. Avšak kvůli kontroverzní minulosti autora sochy Jaroslava Brockera ji Plzeň odmítla. Ale díky tehdejší starostce Václavě Kuklíkové našla svoje nynější stanoviště.

¹¹² JEDLIČKA, Zdeněk. Velkolepé oslavy, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 2. s. 11-12.

¹¹³ Viz obrazová příloha – Pamětní deska Nová Huť.

¹¹⁴ TLUSTÝ, Milan. Minulost a současnost, *Zpravodaj obce Dýšina*, 2005. č. 3. s. 42-46.

Položení základního kamene bizarního pomníku se uskutečnilo 9. dubna 2005 v 15 hodin., kdy přípravy na květnové oslavy probíhaly v plném proudu. Všechno muselo být perfektně nachystané, účast přislíbili i významní hosté, všichni netrpělivě očekávali slavnostní odhalení sochy generála Pattona. Došlo k němu 7. května 2005 v 15:30 hodin. I když počasí nebylo příliš příznivé, účastníkům akce těch pár kapek nevadilo. Síla atmosféry jim uchovávala dobrou náladu. Sjeli se k nám představitelé generálního štábu ČR, členové Military Car Clubu, zástupci naší armády, různí ministři ČR, ale hlavně američtí váleční veteráni, kteří s dojetím a slzami v očích salutovali před sochou. Na část oslav se dostavil i Erik Peterson, který se svým tankem přijel do Plzně jako jeden z prvních. Nejkrásnějším bodem programu byl příjezd vnuka generála Pattona, pana George Pattona Watterse. Po skončení své řeči předal Georg Watters Patton obci Dýšíně do rukou starostky Kuklíkové kopii obrazu¹¹⁵ od autora Boleslava Jana Czedekowskeho, na němž je vyobrazen generál George S. Patton ve slavnostní uniformě. Originál je umístěn v Národní galerii ve Washingtonu.¹¹⁶ Poté jako první položil ohromný věnec pod pomník svého dědečka. A v jeho úkonu pokračovali i další. Po slavnostní ceremonii následovalo malé pohoštění s místní tradiční soutěží o nejlepší hluchec a s bohatým kulturním programem, kde mimo jiné vystoupil i místní pěvecký sbor Gutta.

Odhalením sochy generála Pattona květnové oslavy 60. jubilea v Dýšíně rozhodně neskončily. Po troše peripetií a menšího úředničení se místní škola v Dýšíně přejmenovala na Základní školu generála Pattona. Ke slavnostní ceremonii došlo dne 3. září 2005 u příležitosti aktu Dne veteránů. Nad vstupní halu byla umístěna kopie obrazu Boleslava Jana Czedekowského, kterou Dýšíně věnoval vnuk mistrovského velitele George Watters Patton.¹¹⁷ Opět probíhaly několikátýdenní přípravy, rozesílaly se pozvánky. Neaktivnější byly dýšinské děti ze základní školy. Podílely se na veškeré organizaci a provázely celým programem. Velmi jasně si vzpomínám na nejšikovnější zástupce ze tříd, jak recitovali básničky, zpívali písničky,

¹¹⁵ Viz obrazová příloha – Obraz generála Pattona.

¹¹⁶ SOFROŇ, Jaromír. Socha generála Pattona, *Zpravodaj obce Dýšina*, 2005. č. 3. s. 46-50.

¹¹⁷ Viz obrazová příloha – vnuk generála Pattona.

a dokonce uspořádaly pro ostatní zábavné soutěže. Opravdu celou režii držely v rukách děti, což bylo v pořádku, protože celkový počín přejmenování a doprovodná oslava patřila především místním žákům.

Osm let uplynulo od změny názvu, škola získala novou fasádu, celkovou rekonstrukci tříd a tělocvičny. Žáci pracují na různých projektech, zúčastňují se nejrůznějších akcí v obci, získávají postupy na olympiádách. Protože pomník velitele III. armády je umístěn přímo před školou generála Pattona, mají žáci, jako jedni z prvních, tu velikou čest položit věnec před jeho bronzovou sochu.¹¹⁸

„Dobrý den generále Pattone, dobrý den socho, socho svobody socha, myšlení a názoru! Jsi naším darem těm, kteří nám přinesli svobodu, ale i naším dětem, které už to nikdy nezapomenou. My, svobodní a vzpřímení, opět děkujeme a Bůh Vám žehnej. Díky!“¹¹⁹

Shrnutí

Druhá světová válka je stále i po šedesáti osmi letech stále ožehavým tématem. V každém probouzí určitý pocit. Řekla bych, že pocit niterného a hloubkového vjemu, pocitu zamyšlení nad událostmi a mírné euforie. My jsme měli to štěstí, že jsme nezažili její krvavé bitvy, rytmus klapotu armádních bot, světelných ohňostrojů, které předznamenávaly jistou smrt, hru na schovávanou do sklepních prostor a rozpočítávání každého kousku potravy, což bývalo na každodenním pořádku. Svě svědectví o svých zážitcích mi podali místní pamětníci, kterým patří veliké díky. Bylo velmi zajímavé je poslouchat a vrátit se s nimi do jedné z nejtěžších dob českých dějin. I když zmínění byli v podstatě dětmi, v inkriminovaných letech války, u určitých pasáží svého příběhu jim zkameněla tvář. A není se čemu divit, děti kolikrát vnímají více než dospělý, a tak dopad válečného dění se u nich zakořenil po celý život. Na druhou stranu je zajímavé, jak naopak dětské hry a dětská vynalézavost dělají určitou oázu klidu a smíchu ve válečném ryku. Například, když našly na poli

¹¹⁸ Viz obrazová příloha- Socha generála Pattona.

¹¹⁹ Poslední věty z projevu bývalé starostky obce Dýšina Václavy Kuklíkové ze dne 7. 5. 2005.

úločky letadla, nebo dokonce jeho konstrukci a s pomocí rozpuštělé a infantilní představitivosti si z ruin zhotovili přístřešek. Zmapováním takovýchto příhod může někdo považovat za ztrátu času, když se v bouřlivém centru odehrávají vítězné bitvy a boje. Mně ale naopak připadají jako podstatný článek pro pochopení tehdejších poměrů, vztahů, smýšlení, které nám pomáhají pochopit tuto dobu. Doufám, že jsem se k tomuto cíli alespoň trochu přiblížila a prorýsovala jsem to zamlžené pozadí druhé světové války.

Summary

The work tells the story about life during the Second World War, about memories of local residents, but about their immense enthusiasm of liberation small village Dýšina thanks U.S. Army also. Seminar work mainly focuses an authentic narrative of local witnesses who can still give us the picture of the times.

Of course there is also a photograph of the memorial sites Dýšina and Nová Hut', where the U.S. military arrived with their tanks.

Also, there is increased attention paid to General Harmon, who he loved this locality very much and even he chose this place for their temporary stay in the Czech Republic. But the work doesn't forget to present. It is interesting, how the celebrations celebrated immediately after liberation, which still could direct rescuers to invite her, in contrast to the 60 th anniversary of the liberation by the American Army, that can only give homage to their former liberators. It is strange difference.

Literatura / References

Prameny

Rozhovor autorky s Jaroslavem Košařem (pamětník, důchodce, Třešňová 12, Dýšina) dne 27.12.2012.

Rozhovor autorky s Václavem Pospíšilem (pamětník, důchodce, Na Vyhlídce 18, Dýšina) dne 22.10.2012.

Literatura

- NEUMANN, Jiří - WASKA, Karel. *Americká armáda v Čechách*. Praha: Panorama, 1991. 36 s. ISBN 80-703-8130-2.
- ROUČKA, Zdeněk. *Plzeň pod hákovým křížem: fotografie 1939-1945*. Plzeň: ZR&T, 2001. 50 s. ISBN 80-238-6599-4.
- JEDLIČKA, Zdeněk. Velkolepé oslavy, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 2. s. 11-12.
- NEDVĚD, Jaroslav. Před šedesáti roky zažili Plzeňané děsivé nálety. *Plzeňský deník*. 25.4. 2005, roč. 20, č. 21. ISSN 1210-5139. s. 12-13.
- SOFROŇ, Jaromír. Americká armáda roku 1945 u nás, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 1. s. 56-58.
- SOFROŇ, Jaromír. Socha generála Pattona, *Zpravodaj obce Dýšina*, 2005. č. 3. s. 46-50.
- ŠÍŠKA, Miroslav. Poslední bomby zničily Škodovku. *Mladá fronta Dnes: Plzeňský kraj*. 13.3.2005, roč. 18, č. 59. ISSN 1210-1168. s. 2-4.
- TLUSTÝ, Milan. Hloubkoví letci, *Zpravodaj obce Dýšina*, 1990. č. 1. s. 24-26.
- TLUSTÝ, Milan. Minulost a současnost, *Zpravodaj obce Dýšina*, 2005. č. 3. s. 42-46.
- Internetové zdroje:
SOFROŇ, Jaromír. *Zpravodaj obce* [online]. 18.8.2005.[citovánodne2013-1-6]. Dostupné z: <<http://www.obecdysina.cz/>>.

O autorce

Tereza Koželuhová. Studuje obor Historická studia pro vzdělávání na Fakultě pedagogické Západočeské univerzity v Plzni a účastní se výzkumu Střediska orální historie při katedře historie FPE ZČU v Plzni v rámci tématu Osvobození západních Čech americkou armádou.

Kontakt: tereza.kozeluhova@centrum.cz

Recenze / Reviews

ŘEHÁČKOVÁ, Diana. *Jáchymovské radiové lázně v minulosti a přítomnosti*. Plzeň: Karel Řeháček, 2013. 66 s. ISBN 978-80-260-4376-8.

Naděžda Morávková

Milým překvapením letošní úrody odborné regionální literatury v západních Čechách je sice útlá, ale nečekaně pečlivě a řemeslně poctivě zpracovaná studie začínající autorky, ještě studentky, Diany Řeháčkové. Autorka zvolila téma, které přímo volá po výzkumu, neboť západočeské lázeňství, a Jáchymovsko obzvláště, je regionální odbornou historiografií z jakýchsi nepochopitelných důvodů stále souhrnně nezpracováno. Prameny pro studii tedy tvořilo několik starších textů, některé dílčí studie publikované sborníkově a zejména pak archivní materiály, za jejichž trpělivé vyhledání, vytěžení a interpretaci si autorka zaslouží další chválu.

Studie je pojata klasicky, v chronologické a tematické struktuře. U vyzrálého autora bychom možná vytýkali poněkud „školní“ kompozici a kritizovali strach použít více stylistické invence a osobitosti, u začínající autorky však budeme klasický postup tolerovat a zaměříme se na přínos obsahový.

Po krátkém přehlednutí obecně zeměpisné a historické charakteristiky Jáchymova se autorka podrobně věnuje vzniku a postupnému vývoji radiových lázní zde. Počátky spadají do poloviny devatenáctého století, kdy blahodárné účinky koupelí v místních pramenech pro choroby pohybové soustavy léčebně využíval a odborně popsal místní lékař Leopold Gottlieb. Zlatou érou jáchymovského lázeňství

pak byly časy první republiky, jimž také autorka po zásluze věnuje největší prostor. Sleduje budování lázeňského komplexu, léčeben, pavilónů, hotelů, soukromých penzionů. Sleduje zajímavou konkurenční soutěž, o níž vypovídají prameny, problémy státního lázeňství, jeho proměny a vývoj po roce 1948 i pozdější privatizaci po roce 1989. Jádrem studie je kapitola o klientele. Autorka analyzovala vývoj klientely zejména za první republiky, zkoumala její složení a změny rok po roce, zmínila významné osobnosti, které lze mezi jáchymovskými hosty najít. Jezdili sem korunované hlavy, např. britský král Eduard, nizozemský princ Henri či egyptský král Fuad I. Mezi hosty najdeme řadu významných spisovatelů, vedle domácích, k nimž se coby častý klient např. řadí Alois Jirásek, také mnohé cizince, např. Karla Maye, dále herce, hudební skladatele, politiky. Často zde pobýval T. G. Masaryk, jemuž byla dokonce, jak autorka dokladuje fotografií, vztyčena svého času před lázeňským domem socha. Zajímavé skutečnosti o zlaté době jáchymovských lázní našla autorka také v dochované korespondenci.

Publikace působí solidním a pečlivým dojmem, současně jde i o dílko čtivé, jež zaujme nejen aktuálností námětu. Doufejme, že autorka bude ve výzkumu dějin lázeňství pokračovat.

Zprávy / Chronicle

I mlčení je lež - Paměť a paměti, zapomínání a vzpomínání ve školním dějepise/ Even silence is a lie - Memory and memoirs, forgetting and remembering in school history books

Dagmar Hudecová

Pod tímto názvem se konala 6. a 7. prosince 2012 v Ústí nad Labem konference spojená s didaktickým seminářem. K uspořádání akce, která se konala v rámci projektu „Moderní dějiny do škol“ financovaného z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR, se spojily katedra historie FF UJEP a ostravské sdružení PANT, které dosud pořádaly konference vlastní. Podobně jako u předchozích konferencí bylo smyslem konference setkání učitelů dějepisu, didaktiků a historiků zabývajících se školním dějepisem. Partnery pořadatelů byly Muzeum Ústí nad Labem, Collegium bohemicum, Židovské muzeum Praha, Ústav pro studium totalitních režimů a Národní institut pro další vzdělávání.

Konference byla zahájena úvodním slovem pořadatelů doc. PhDr. M. Hrubé, děkanky FF UJEP, a Petra Pánka, předsedy občanského sdružení Pant, po němž následovalo několik přednášek seznamujících především s výsledky výzkumů mapujících stav výuky nejnovějších dějin u nás i v zahraničí. I když se zdá, že výuka moderních dějin se na našich školách lepší, nelze současný výsledek považovat za uspokojivý. Vlastní obsah konference byl rozdělen do 3 bloků.

První blok byl věnován školním projektům. Projektové vyučování už na řadě škol nalezlo své pevné místo v dějepisném vyučování. Prezentovány byly především projekty realizované ve spolupráci s institucemi jako je Židovské muzeum, Člověk

v tísni, PANT, ÚSTR, občanské sdružení Zapomenutí a projekty realizované ve spolupráci se zahraničními školami.

Druhému bloku zabývajícímu se školními učebnicemi byla předřazena sekce Paměť živě, v níž Kateřina Tučková prezentovala své dvě knihy Vyhnání Gerty Schnirch a Žitkovské bohyně a Petruška Šustrová se podělila se svými zkušenostmi z besed ve školách, s problémy, které se mohou při realizaci besed s pamětníky objevit, a jak jim čelit.

Druhý blok měl být původně věnován pouze učebnicím dějepisu. Byl však rozšířen, protože učebnice zejména v moderních dějinách nepředstavují jediný zdroj informací. Významnou roli zde hrají vzpomínky pamětníků a rozsáhlá memoárová literatura, která je shromažďována řadou institucí, ale je výsledkem i žákovských projektů, hrané i dokumentární filmy a další moderní média. Připomenuty byly i méně obvyklé zdroje informací jako např. krajina paměti (O. Matějka) a semiotická paměť (P. Kotyk). Tyto materiály mohou při správném využívání ve výuce vyplnit mezeru, kterou vytváří absence klasických pomůcek pro nejnovější a soudobé dějiny, a napomoci k vytvoření plastického obrazu historických skutečností. V bloku byla zařazena teoretičtější pojednání zabývající se problémem historické paměti (K. Činátl) a porozumění textu a interpretaci minulosti (M. Zavadská). Podobné teoretické zakotvení v předcházejícím bloku poněkud chybělo.

Třetí blok tvořila panelová diskuse k problematice orální historie. Moderován byl J. Pinkasem, významnou roli mezi diskutujícími zaujala N. Morávková, členka COHA a Mezinárodní asociace orální historie IOHA. Diskutován byl smysl i vlastní obsah orální historie, způsoby a formy uchování paměti, problémy při práci s pamětníky ve školním prostředí a smysl svědectví ve školním dějepise. Zajímavé diskusi zařazené na závěr konference poněkud chyběl větší časový prostor.

Konference byla zajímavým příspěvkem ke zdůraznění významu výuky nejnovějších a soudobých dějin, umožnila hlubší zamyšlení nad problémy prezentace tohoto dějinného období a přispěla k výměně praktických zkušeností.

O autorce

PhDr. Dagmar Hudecová. Vystudovala dějepis na FFUK v Praze. Pracovala jako středoškolská učitelka v Plzni (1971 – 1982) a jako odborná asistentka na katedře dějepisu Univerzity Karlovy v Praze (1999 – 2004) a Pedagogické fakulty v Plzni (1991). Působila rovněž jako výzkumná pracovnice ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze (2000 – 2004), jako inspektorka České školní inspekce (1991 – 1996) a jako odborná pracovnice v několika institucích zabývajících se dalším vzděláváním učitelů (Krajský pedagogický ústav 1982 – 1991, Pedagogické centrum 1996 – 2000, Národní institut pro další vzdělávání 2004 - dosud). Zabývá se regionálními dějinami a didaktikou dějepisu.

Kontakt: dhudecova@quick.cz

Pokyny pro autory

Časopis MEMO se zaměřuje zejména na výzkum historie metodou orální historie a dále na aplikaci této metody ve vyučování dějepisu. Žádaná jsou témata moderních dějin, zejména dějiny totalitních režimů, dějiny druhé světové války v paměti lidí, dějiny každodennosti ve 20. století, problémy menšin, regionální dějiny, dějiny dějepisectví, biografie, ale také novodobá ústní tradice a novodobý folklór ve výzkumu dějin. MEMO je velmi vstřícný a otevřený časopis, vítáme i další související témata, výzkum i aplikace.

Formální požadavky na text: Články by měly být předloženy v elektronické podobě, v aplikaci Microsoft Word, e-mailem na adresu moravkov@khi.zcu.cz. Prosím, použijte pouze základní styl (typ a velikost písma Times New Roman 10). Formát stránky A5, okraj úzký, řádkování 1,15. Poznámky a odkazy uvádějte pod čarou na příslušné stránce, ne v textu, ne za článkem (Velikost písma 8). Měly by být průběžně očíslovány v celém článku. První citaci uvádějte v plném rozsahu: SMITH, Robert. *Historie mléčných výrobků*. Plzeň : Západočeská univerzita, 2010, s. 22. Všechny následující odkazy by měly být uvedeny ve zkrácené formě: SMITH, Robert. *Historie mléčných výrobků*, s. 22. Použití latinského slova *ibid* nebo českého *tamtéž*, nebo zkratek jako *Loc.cit.*, *Op. cit.* apod. není povoleno. Je nutné přiložit abecední seznam plně citovaných zdrojů a literatury na konci článku. Teoretické a metodologické studie v českém jazyce musí být v plném rozsahu přeloženy také do anglického jazyka.

Několik příkladů plných citací (téměř všechny uvedené citace jsou fiktivní):

Citace knihy: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca : Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

Citace kapitoly v knize nebo příspěvku ve sborníku: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen : Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9, s. 23 - 42.

Citace článku v časopisu: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation and Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, s. 37 - 55.

Citace z deního tisku: KOZA, Jan. První máj, *Plzeňský deník*, 12. března 2006, s. 5.

Citace rozhovoru s pamětníkem: Rozhovor Naděždy MORÁVKOVÉ (odborná asistentka Západočeské univerzity v Plzni) s Kolomanem Gajanem (emeritní profesor Karlovy univerzity v Praze), dne 8. 8. 2010 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v archivu SOHI Plzeň, Veleslavinova 42.

Archivní zdroje: Národní archiv Praha. Fond Osobní pozůstalosti. Fol. Josef Macek. *Korespondence 1970 - 1975*. Inv. č. OP 654.

Citace internetového zdroje: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Dostupné z URL:

< <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [Cit. 2010-09-12].

Přílohy: Obrázky, fotografie, nákresy, tabulky, grafy, grafika, mapy, atd. musí být očíslovány a odkázány poznámkami pod čarou a umístěny za textem se správným číslem a popiskem. Zdroj musí být uveden.

Další pokyny: Rozsah článku: max. 50 stran, min. 3 strany. Rozsah recenze: max. 1 strana. Každý článek by měl mít: název (česky i anglicky), abstrakt (česky i anglicky, max. 10 řádků), klíčová slova (česky i anglicky, v počtu od 3 do 8), resumé (česky i anglicky, max. 25 řádků), informace o autorovi (jméno a příjmení, rok narození, pozice a zaměstnavatel nebo škola, oblast výzkumu, e-mailovou adresu). Upozornění: Články publikované v časopisu MEMO musí předem projít recenzním řízením a musí být schváleny redakční radou. Editoři děkují příspěvatelům za to, že pokud možno respektují výše uvedená doporučení.

Notes for Contributors

MEMO magazine focuses especially on the history of research using oral history and its application in teaching history. Preferred are the themes of modern history, especially history of totalitarian regimes, the history of the Second World War in memory of people, the history of everyday life in the 20th century, problems of minorities, regional history, history of historiography, biographies, also the modern oral tradition and folklore in the modern history of research. MEMO is a very open and obliging journal, we welcome any other related and interesting topics.

Format and Style: Articles should be submitted electronically, in Microsoft Word, by e-mail to the address moravkov@khi.zcu.cz. Please use the basic style only. Notes should be footnotes not endnotes. They should be numbered consecutively throughout the article. Citations of references should be made only in the notes and not in the text, first references should be given in full: SMITH, Robert. *History of Diary Products*. Pilsen : University of West Bohemia Press, 2010, pp. 22 - 23. All subsequent references should be given in abbreviated form: SMITH, Robert. *History of Diary Products*, pp. 30 - 32. It is necessary to attach a list of full references at the end of the article. The use of the latin word *ibid*, or abbreviation like *Loc.cit.*, *Op. cit.* etc. is not allowed.

Some Practical Examples for Full References (Almost all examples are fictive.):

The reference to a book: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca : Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

The reference to a chapter in a book or to a contribution in collection of papers: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. *Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti*. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen : Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9. 465 p.

The reference to an article in a journal: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, pp. 37 - 55.

The reference to an article in a newspaper: COETZEE, Paul. Namibia's liberation struggle, *Die Transvaler*, 12th March 2006, p. 5.

The interview reference: The interview of KOTZEL, Charles (lecture of Charles University in Prague) with BIBIKOVA, Leona (exlecture of University of West Bohemia in Pilsen, living in Pilsen), 22nd October 2008. The transcript is filed in the archives SOHI Pilsen, Veleslavinova 42.

The archives reference: Czech National Archives, Prague, fund: Inheritance, file: Josef Macek, document: Letters to Frantisek Graus 1970 - 1975, catalogue number: OP 456.

The reference to an internet source: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Available from URL:

< <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [2010-09-12].

Illustrations: Pictures, photos, sketches, tables, diagrams, graphics, maps etc. Should be numbered consecutively with the footnotes and placed behind the text with correct number and labeled. The source must be given.

Further notes: Scope of article: max. 50 pages, min. 3 pages. Scope of review: max. 1 page. Every article should have: Title, Abstract (maximum of 10 lines), Keywords (from 3 to 8), Summary (max. 25 lines), Information about Author (name and surname, year of birth, position and address of employer or school, field of research, e-mail address). Notification: The articles submitted to the MEMO must be editorially revised and approved. The editors would be grateful if contributors kept closely to journal's style and format conventions.

CALL FOR PARTNERS

SOHI - The Center for Oral History in Pilsen

The Center for Oral History SOHI was founded within the Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen in 2009. Workplace focuses mainly on creating a database of interviews with eyewitnesses - a database of oral sources to recent history. SOHI has ambitions to serve as a methodological base for oral history research and joint projects of regional institutions interested in method of oral history and its use in contemporary historiography and to collect and provide the experience of partner institutions in the field of oral history.

Some of SOHI partners:

The Czech Oral History Center COH within the Institute of Contemporary History AS CR, Department of Oral and Contemporary History (Faculty of Humanities, Charles University in Prague), The Czech Association of Oral History, IOHA, Baylor University Institute for Oral History, The Centre for Oral History and Cultural Heritage (University of Southern Mississippi), The Oral History Center (Department of History, University of Zululand, Kwadlangezwa, South Africa), Columbia University - Oral History Research Office and etc.

Some important tasks of SOHI:

collection of narratives of survivors, presentation of contemporary history in the memories of survivors, educational activities, publications, interviews, organization of experts meetings, research and publication of methodological and theoretical texts in the field of oral history, providing consultation and service to researchers and to everyone interested in oral history, monitoring teaching aspects of interviews with eyewitnesses in modern school history, organization workshops and methodological seminars for primary and secondary schools.

Some current SOHI projects:

Using Oral History in the History of Modern Historiography, Oral History at School, Everyday Life under Socialism, The Iron Curtain - Czechoslovak Border in 1948 - 1989, The History of SSM - Socialist Youth Union in Czechoslovakia, Eyewitnesses of the Holocaust, Memories of Totalitarian Prisoners, Czechoslovak Totalitarian Emigrants

The Center SOHI is open to the general cooperation with experts and the public and welcomes those interested in this method. Thank you for your interest in the partnership and contact us.

Contact:

The Center for Oral History SOHI, Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen, Veleslavínova 42, Pilsen, Czech Republic (www.khi.zcu.cz)

Contact person: Nadezda Moravkova

Tel.: +420377636603

Fax: +420377636612

E-mail: sohi@khi.zcu.cz; moravkov@khi.zcu.cz

MEMO 2013/1

SOHI Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň

MEMO 2013/1

Toto číslo bylo vydáno s laskavým přispěním *České asociace orální historie o. s. (COHA)*.